

„EUROPOS KREDITŲ PERKĖLIMO IR KAUPIMO SISTEMOS (ECTS) NACIONALINĖS
KONCEPCIJOS PARENGIMAS: KREDITŲ HARMONIZAVIMAS IR MOKYMO SI
PASIEKIMAI GRINDŽIAMŲ STUDIJŲ PROGRAMŲ METODIKOS KŪRIMAS BEI
DIEGIMAS“ (Nr. VP1-2.2-ŠMM-08-V-01-001)

Inga Milišiūnaitė
Jolita Butkienė
Inga Juknytė-Petreikienė
Viktoras Keturakis
Daiva Lepaitė

**KOMPETENCIJŲ PLĖTOTĖS IR STUDIJŲ SIEKINIŲ VERTINIMO
METODIKOS INTEGRAVIMO Į VIDINIO KOKYBĖS UŽTIKRINIMO
SISTEMĄ REKOMENDACIJOS**

Turinys

Įvadas.....	3
1. Aukštojo mokslo kokybės užtikrinimo ypatumai Europos aukštojo mokslo erdvės kontekste	4
1.1. Mokymosi siekiniais ir kompetencijomis grindžiamų studijų programų kokybės užtikrinimo problemos.....	7
2. Aukštojo mokslo kokybės „kaip kaitos“ užtikrinimo aktualumas.....	12
2.1. Pagrindiniai kokybės kultūros laidavimo ir puoselėjimo principai	13
2.2. Kokybės „kaip kaitos“ užtikrinimo iššūkis vidinio kokybės užtikrinimo sistemai	16
2.2.1. Nuolatinio veiklos tobulinimo pagrindiniai etapai	18
2.2.2. Studijų programos kokybės nuolatinio tobulinimo ypatumai	20
3. Lietuvos aukštųjų mokyklų vidinio kokybės užtikrinimo situacija	24
Rekomendacijos	28
Literatūra	34
Priedai.....	36

Ivadas

„Kompetencijų plėtotės ir studijų siekinių vertinimo metodikos integravimo į vidinio kokybės užtikrinimo sistemą rekomendacijos“ parengtos Vilniaus universitetui 2009-2012 metais vykdant nacionalinį projektą „Europos kreditų perkėlimo ir kaupimo sistemos (ECTS) nacionalinės koncepcijos parengimas: kreditų harmonizavimas ir mokymosi pasiekimais grindžiamų studijų programų metodikos kūrimas bei diegimas“ (Nr. VP1-2.2-ŠM_08_V-01-001). Rekomendacijos grindžiamos Bolonijos proceso nuostatomis, tarptautine bei nacionaline aukštojo mokslo kokybės užtikrinimo teorija ir praktika, Europos aukštojo mokslo kokybės užtikrinimo nuostatomis (ESG, 2005), Europos švietimo struktūrų suderinimo („Tuning Educational Structures in Europe) projekto idėjomis ir rezultatais, Europos kreditų perkėlimo ir kaupimo sistemos (ECTS) diegimo gairėmis. Taip pat formuluojant rekomendacijas buvo remiamasi projekto metu atliktos Lietuvos aukštųjų mokyklų vidinio kokybės užtikrinimo situacijos analizės išvadomis bei vykdytų projekto dalyvių grupių interviu ir stebėsenos tyrimų rezultatais.

Rekomendacijų tikslas – aptarti pagrindinius galimus „Tuning“ metodologija grindžiamų studijų programų rengimo ir atnaujinimo metodikos integravimo į vidines kokybės užtikrinimo sistemas iššūkius, aptarti vidinės kokybės užtikrinimo sistemos veiksmingumo pagrindines problemas bei bendrus išskylančių problemų sprendimo principus ir pateikti savęs įsivertinimo klausimyną vidinių kokybės užtikrinimo sistemų tobulinimui. Šios rekomendacijos nesūlo konkrečių priemonių ar procedūrų, kadangi autoriai laikosi nuomonės, kad kiekvienos aukštosios mokyklos vidinio kokybės užtikrinimo sistema turi būti tobulinama atsižvelgiant į kontekstą, organizacijos kultūrą, jos misiją, strateginius tikslus, bendruomenės vertybines nuostatas ir vyraujančias kokybės užtikrinimo ir tobulinimo praktikas. Rekomendacijomis siekiama paskatinti bendruomenes apsvarstyti jų institucijose egzistuojančią kokybės užtikrinimo praktiką ir įvertinti jos stipriąsias ir silpnąsias puses kompetencijomis ir studijų siekiniais grindžiamų studijų programų nuolatinio kokybės tobulinimo užtikrinimo kontekste.

Šios rekomendacijos, visų pirma, skirtos aukštosios mokyklos administracijos vadovams bei darbuotojams atsakingiems už kokybės užtikrinimo sistemų kūrimą bei tobulinimą, o taip pat ir visai institucijos bendruomenei.

Autoriai dėkoja „Tuning“ projekto ekspertams – konsultantams Dr. Richard Whewell (Strathclyde universitetas, Glazgas, Jungtinė Karalystė) ir Guido Cuyvers (Katholieke Hogeschool Kempen, Belgija) bei visiems projekto dalyviams sutikusiems pasidalinti savo patirtimi grupių interviu ir stebėsenos tyrimo bei neformalių pokalbių metu.

1. Aukštojo mokslo kokybės užtikrinimo ypatumai Europos aukštojo mokslo erdvės kontekste

Per pastaruosius du dešimtmečius aukštojo mokslo teorijoje ir praktikoje kokybė tapo plačiai vartojama sąvoka. Iš esmės aukštojo mokslo kokybės sąvoka nėra nauja: ji visuomet buvo akademinės tradicijos dalis, o veiklos kokybei ir anksčiau buvo skiriama didelė svarba akademinėje bendruomenėje. Tačiau keičiantis aukštojo mokslo tikslams neišvengiamai keičiasi ir aukštojo mokslo kokybės bei jos užtikrinimo samprata. Šiuo pokyčius, visų pirma, sąlygoja išorinė besikeičianti aukštojo mokslo aplinka - aukštojo mokslo masiškėjimas ir diversifikacija, augantys ir kintantys visuomenės reikalavimai studijų kokybei, augantis valstybės interesas ir atskaitomybės reikalavimas, kintantys studentų lūkesčiai bei poreikiai mokymo turiniui ir metodams, finansavimo kaita, didėjanti vidaus ir tarptautinė konkurencija, aukštojo mokslo internacionalizacijos ir globalizacijos procesai, globalus susirūpinimas kokybe ir standartais ir t.t.- ypač pabrėžianti poreikį kokybei ir skatinanti aukštojo mokslo institucijas ieškoti naujų sisteminių priemonių studijų kokybės gerinimui.

Šiandien bendrąja prasme aukštojo mokslo kokybė dažniausia, visų pirma, suprantama kaip šių dviejų sampratų derinys:

- aukštosios mokyklos siekiamų *tikslų tinkamumas* (ang.k. fitness of purpose), t.y. tikslų atitikimas institucijos misijai bei jų vidinių ir išorinių dalininkų išreikštiems ir numanomiems lūkesčiams bei poreikiams.
- aukštosios mokyklos turimų išteklių ir sudaromų sąlygų *tinkamumas bei vykdomų veiklų efektyvumas* (ang.k. fitness of purpose) įgyvendinant užsibrėžtą misiją ir nusistatytus strateginius tikslus.

Studijų kokybė – aukštosios mokyklos suteikiamų sąlygų tinkamumas asmens saviugdai plėtoti ir reikiamo lygio kvalifikacijai įgyti maksimaliai tenkinant vidinių ir išorinių aukštojo mokslo dalininkų išreikštus ir numanomus poreikius bei lūkesčius.

Institucija *turi gebėti užtikrinti ir įrodyti* turimų išteklių, vykdomų procesų ir pasiekiamų rezultatų atitiktį siekiamiems tikslams bei pačių tikslų atitikimą dalininkų poreikiams bei institucijos misijai.

Bolonijos procese studijų kokybės užtikrinimas ir tobulinimas yra pripažintas prioritetine veiklos kryptimi ir Europos aukštojo mokslo bendros erdvės pagrindu. Po Sorbonos(1998) ir Bolonijos (1999) deklaracijų pasirašymo bei bendrosios Tiuningo metodologijos patvirtinimo Europos švietimo struktūrų harmonizavimas tapo viena svarbiausių priemonių, siekiant bendros ir vieningos aukštojo mokslo Europoje erdvės. Tuo pačiu studijų kokybės užtikrinimas tapo

jau ne tik nacionalinės, bet ir europinės svarbos uždaviniu. Salamankos konvencijoje (Salamanka Convention, 2001) kokybė, aukštųjų mokyklų autonomija ir atskaitomybė buvo įvardinti tarp kitų pagrindinių EAME principų (visuomeninė atsakomybė už aukštąjį mokslą, mokslo tyrimais grįstas aukštasis mokslas, įvairovė, pasitikėjimas, relevantiškumas, bakalauro ir magistro kvalifikacinių laipsnių palyginamumas, patrauklumas).

Graco deklaracijoje (2003) universitetų veiklos, administravimo ir vadovavimo kokybės siekis įvardinamas vienu iš Bolonijos proceso prioritetų. Berlyno komunikatas (2003) pabrėžė būtinybę sukurti bendrus kokybės užtikrinimo kriterijus ir metodologiją ir 2005 m. ministrų susitikime Bergene, kaip Bergeno komunikato priedas, buvo patvirtintos Europos aukštojo mokslo kokybės nuostatos aiškiai nusakančios reikalavimus bendrai europinei aukštojo mokslo studijų programų ir suteikiamų laipsnių kokybės užtikrinimo ir kokybės įrodymo būdų dimensijai įgyvendinti. (angl. *Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area*, ESG, 2005).

Aukštojo mokslo kokybės užtikrinime išskiriami trys lygmenys: *tarptautinis, nacionalinis ir institucinis*. Tarptautiniame ir nacionaliniame kokybės užtikrinimo lygmenyse yra nustatomi bendrieji kokybės užtikrinimo reikalavimai (principai, procesai, gairės, siūlomi ir skleidžiami gerosios praktikos pavyzdžiai ir pan.), šiuose lygmenyje vykdomas išorinis vertinimas. Vidiniam (institucijos) kokybės užtikrinimo lygmeniui tenka vidinių reikalavimų nusistatymas ir įsivertinimas ir tobulinimas.

Labai svarbi tarptautinio, nacionalinio ir vidinio institucijos kokybės užtikrinimo lygmenų dermė. Europos aukštojo mokslo erdvė veikia nacionalinės atsakomybės už aukštojo mokslo kokybę pagrindu, todėl užtikrinant aukštojo mokslo kokybę itin svarbūs tampa nacionalinis ir institucinis lygmenys. Studijų kokybės nacionaliniame lygmenyje turi būti palaikoma, gerinama, tobulinama ir plėtojama, atsižvelgiant į tarptautines tendencijas. Tačiau pirminė atsakomybė už studijų kokybės užtikrinimą tenka pačiai aukštojo mokslo institucijai. Tai akivaizdžiai iliustruoja toliau pateikiami pagrindiniai išorinio ir vidinio aukštųjų mokyklų kokybės užtikrinimo principai įvardinti anksčiau minėtose Europos aukštojo mokslo kokybės užtikrinimo nuostatose (ESG, 2005)¹:

- aukštojo mokslo teikėjai atsako už paslaugų kokybę bei jos užtikrinimą;
- būtina rūpintis visuomenės suinteresuotumu aukštojo mokslo kokybe bei nuostatomis;

¹ Šiomis nuostatomis grįsti savo vidines studijų kokybės užtikrinimo sistemas Lietuvos aukštąsias įpareigoja LR Mokslo ir studijų įstatymo 41 str. (2009)

- visoje Europos aukštojo mokslo erdvėje turi būti tobulinama studijų programų kokybė, atsižvelgiant į studentų ir kitų suinteresuotų šalių poreikius;
- turi būti sukurta tam tikra organizacinė struktūra, kuri užtikrintų studijų programų vykdymą bei tobulinimą;
- kokybės užtikrinimo procesuose labai svarbu skaidrumas ir išorinis vertinimas;
- aukštosiose mokyklose turi būti kuriama palanki aplinka kokybei užtikrinti;
- turi būti skatinama aukštųjų mokyklų atskaitomybė, ypač atskaitomybė už valstybinį ir privatų finansavimą;
- kokybės užtikrinimas atskaitomybės tikslu turi būti derinamas su kokybės užtikrinimu tobulinimo tikslu;
- aukštosios mokyklos turi gebėti parodyti kokybę tiek savo šalyje, tiek tarptautiniu lygiu;
- veikimo būdai neturėtų slopinti įvairovės ir naujovių.

Minėtose Europos erdvės aukštojo mokslo kokybės užtikrinimo nuostatose (ESG, 2005) išskiriamos šios vidinio kokybės užtikrinimo sritys:

- Kokybės užtikrinimo politika ir procedūros. Aukštosiose mokyklose turėtų būti įgyvendinama kokybės užtikrinimo politika, numatyti veikimo būdai, padedantys užtikrinti kokybę, ir vykdomų programų bei suteikiamų kvalifikacijų nuostatos. Aukštosios mokyklos taip pat turėtų sukurti terpę, kurioje itin vertinama kokybės bei kokybės užtikrinimo svarba mokyklos veiklai. Siekdamos šio tikslo aukštosios mokyklos turėtų sukurti ir įgyvendinti nuolatinio kokybės gerinimo strategiją. Tokia strategija, politika bei veikimo būdai turėtų būti įteisinti ir viešai skelbiami. Šiuose dokumentuose turėtų būti numatytas studentų bei kitų suinteresuotų šalių vaidmuo.
- Studijų programų, suteikiamų kvalifikacijų patvirtinimas, stebėseną ir periodinis vertinimas. Aukštosios mokyklos turi būti įteisinusios studijų programų, suteikiamų kvalifikacijų patvirtinimo, stebėsenos ir periodinio vertinimo tvarką.
- Studentų rezultatų vertinimas. Studentų laimėjimai turėtų būti vertinami naudojantis viešai paskelbtoje ir nuolat taikomoje tvarkoje nustatytais kriterijais bei procedūromis.
- Dėstytojų kokybės užtikrinimas. Aukštojoje mokykloje turėtų būti galimybių įsitikinti, kad studentus mokantis personalas yra kvalifikuotas ir kompetentingas tai daryti. Tie, kurie atlieka išorinį vertinimą, turėtų susipažinti su tomis galimybėmis ir savo vertinimo išvadose pateikti jų komentarus.

- Studijų ištekliai ir parama studentams. Aukštosios mokyklos turėtų užtikrinti, kad kiekvienos studijų programos studentų mokymuisi reikalingi ištekliai būtų tinkami ir pakankami.
- Informacijos sistemos. Aukštoji mokykla turi užtikrinti, kad ji kaupia, analizuoja ir naudojami tinkama informacija, padedančia veiksmingai valdyti studijų programas bei kitą veiklą.
- Viešas informavimas. Aukštosios mokyklos turi nuolat skelbti naujausią tikslią ir nešališką kiekybinę bei kokybinę informaciją apie vykdomas studijų programas ir suteikiamas kvalifikacijas.

1.1. Mokymosi siekiniais ir kompetencijomis grindžiamų studijų programų kokybės užtikrinimo problemos

Svarbu atkreipti dėmesį į Bolonijos proceso įgyvendinimo pažangos vertinimo 2009 m. ataskaitoje, apibendrinant vidinio kokybės užtikrinimo praktikos ES šalyse rezultatus pagal anksčiau pateiktas vidinio kokybės užtikrinimo sritis (ESG, 2005), buvo konstatuota, kad *pagrindinis iššūkis* su kuriuo susiduria visos Europos šalys šioje srityje yra studijų programų grindžiamų mokymosi siekiniais ir kompetencijomis įgyvendinimas bei studentų įgytų studijų pasiekimų vertinimo procedūrų kūrimas ir taikymas. Ataskaitoje tuo pačiu perspėjama apie *galimą pavojų, kad aukštosios mokyklos gali išmokti sudaryti ir skelbti techniškai teisingus formalius studijų siekinių aprašus praktikoje jų neįgyvendindamos.*²

Viena iš pagrindinių priežasčių kodėl būtent studijų siekiniais ir kompetencijomis grįstų studijų programų bei studentų rezultatų vertinimo kokybės užtikrinimas yra problematiškiausios vidinio kokybės užtikrinimo sritys yra tai, kad kokybės „kaip tikslo tinkamumo“ ir kokybės „kaip turimų sąlygų ir atitikimo tikslui“ užtikrinimas šiuo atveju nėra pakankama sąlyga, nes kokybės užtikrinimas minėtose srityse yra neatsiejamas nuo tam tikrų institucijos *kultūros* (vertybių bei nuostatų ir jomis grindžiamos praktikos) *pokyčių*.

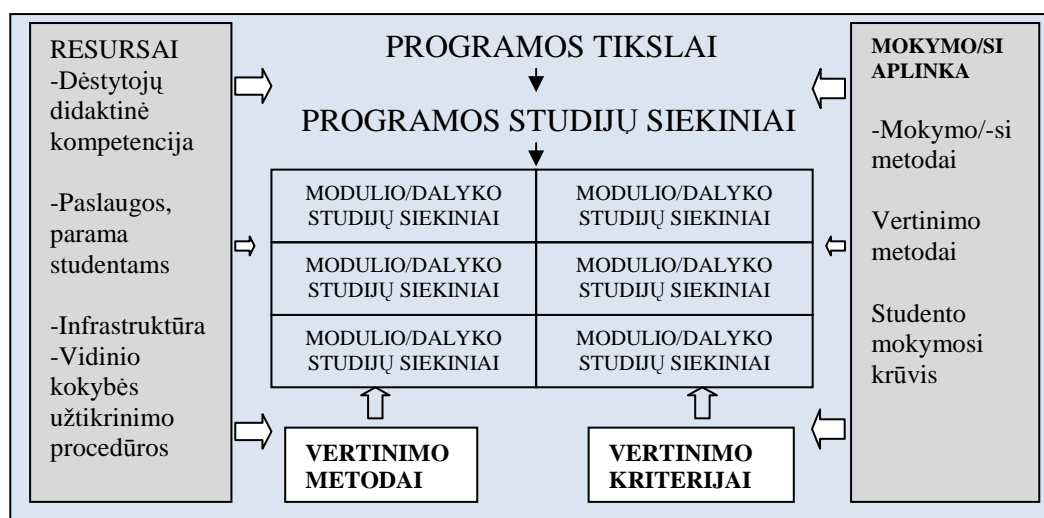
Mokymosi siekiniais ir kompetencijomis grindžiamų studijų programų kokybės užtikrinimas, visų pirma, susijęs su:

² Bolonijos proceso įgyvendinimo pažangos vertinimo 2009 m. ataskaita/The Bologna Process Stocktaking Report
http://www.ond.vlaanderen.be/hogeronderwijs/bologna/conference/documents/Stocktaking_report_2009_FINAL.pdf

- *Bendruomenės nuostatų bei požiūrio į studijas ir dėstymą bei mokymosi ir vertinimo metodus kaita.* „Tuning“ projekto požiūriu bendrasis viso aukštojo mokslo tikslas yra sukurti, palaikyti ir užtikrinti tokias sąlygas, kad mokymasis aukštojoje mokykloje studentui duotų kuo didesnę naudą ir kuo geriau atitiktų jo poreikius. Studijų proceso centre atsiduria studentas ir pagrindinis dėmesys, visų pirma, skiriamas nebe mokymo turiniui, o studijų siekiniams bei kompetencijomis. Kalbėdami apie aukštosiose mokyklose rengiamų specialistų kompetencijos atitiktį visuomenės ir darbo rinkos poreikiams išsilavinimo ir kvalifikacijų struktūros požiūriu, kalbame apie aukštojo mokslo studijų programas, pagrįstas studijų rezultatais ir kompetencijomis. Šis posūkis nuo studijų programos/dalyko turinio, trukmės, mokymo metodų (angl. input oriented) prie kompetencijų ugdymo (žinių, gebėjimų, mokėjimų, vertybių ir požiūrių), kuriuos besimokantysis įgyja užbaigęs tam tikrą programą/studijų dalyką (angl. output orientation) sąlygoja naują požiūrį į studentą bei poreikį keisti, atnaujinti studijų programas, jas orientuojant į vidinių ir išorinių dalininkų (besimokančiojo, verslo ir visuomenės apskritai) bei mokymosi visą gyvenimą poreikius. Studijų siekiniai gali būti formuluojami įvairiais tikslais: atskiriems studijų dalykams, moduliams ir programoms, nacionaliniame lygyje studijų siekiniai panaudojami nacionalinėms kvalifikacijų sistemoms aprašyti. Jie grindžiami kvalifikacijų (angl. qualification descriptors), studijų pakopų ar studijų krypties aprašais. Visi aprašai formuluojami studijų siekinių, kurie parodo, kokį studijų ar kvalifikacijos lygį pasiekė studentas, forma. Tarptautiniame lygmenyje panaudojant studijų siekinius, užtikrinamas studijų skaidrumas ir palyginamumas, sudaromos prielaidos palyginti ir pripažinti įvairiose šalyse suteikiamas kvalifikacijas. Kiekvienas Europos kvalifikacijų sąrangos (EKS) atskaitos lygis aprašomas taip, kad būtų aišku, kuo ypatinga tame lygmenyje pateikiama kvalifikacija. Svarbu pabandyti apibrėžti šiuos studijų siekinių lygio skirtumus, kad EKS lygiai būtų aiškiai progresyvūs.

Formuluojant studijų siekinius dėmesys sutelkiamas į tai, ko studentai išmoksta. Aukštosios mokyklos turi aiškiai apibrėžti savo vidinius ir išorinius dalininkus ir užtikrinti jų aktyvų dalyvavimą studijų rezultatų formulavime, nes studijų siekiniai ir kompetencijos orientuoti ne tik į tam tikros disciplinos reikalavimus, bet ir į įsidarbinimo, pilietiškumo ugdymo poreikius. Aiškūs, tikslūs, aktualūs studijų siekiniai yra būtina studijų kokybės sąlyga. Taip pat aiškiai suformuluoti ir skelbiami studijų siekiniai yra svarbi studentų motyvacijos ir įgalinimo priemonė. Apibrėžti studijų siekiniai yra pagrindinis atskaitos taškas rengiant studijų programą, nuo jų priklauso mokymo ir mokymosi veikla, t.y., kaip bus pasiekiami numatyti studijų siekiniai (atskirų modulių studijų rezultatai, jų eiliškumas programoje, studijų dalykų/modulių turinys, gylis, plotis,

mokymo metodai ir studentų pasiekimų vertinimo metodai, studijų trukmė, tvarkaraštis). Studijų siekiniai panaudojami studijų turiniui projektuoti ir vertinimo kriterijams nustatyti, vertinimo metodams parinkti ir vertinimo priemonėms parengti. Tai pats svarbiausias studijų siekinių panaudojimo lygis, nes šiuo lygiu vyksta tiesioginės studijos, o jų studijų siekiniai vaidina svarbų vaidmenį ugdant vidinę institucijos kokybės kultūrą ir kuriant bei įgyvendinant kokybės užtikrinimo sistemą. Jei studijų turinys, planuojami mokymo/si ir vertinimo metodai neturi sąryšio su studijų rezultatais, kalbėti apie studijų kokybę sunku. Kokybiškomis laikomos tos studijos, kai visi studijų parametrai (studijų tikslai, studijų turinys, mokymo ir mokymosi metodai, vertinimo metodai) derasi su apibrėžtais studijų siekiniais programai /dalykui (Adam S., 2004) (žr. 1 pav.).³

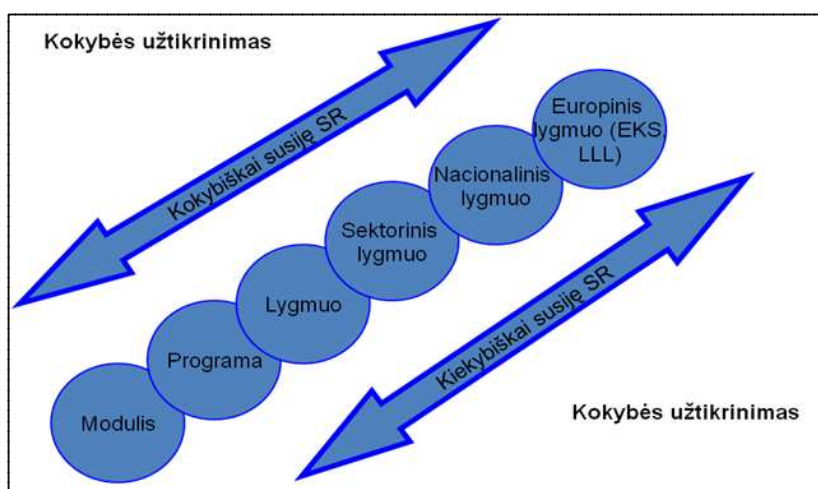
1 pav. Studijų siekiniai: išteklių, procesų ir rezultatų suderinamumas

- *Studentų mokymosi krūvio sampratos kaita.* Planuodamos mokymosi ir mokymo užduotis tam tikriems mokymosi siekiniams, aukštojo mokslo institucijos privalo nuolatos kontroliuoti laiką, per kurį turi būti įvykdyta studijų programa. Viena iš svarbiausių „Tuning“ projekto naujovių – siekis susieti mokymosi tikslus, kompetencijas ir mokymosi krūviu pagrįstus ECTS kreditus. Mokymosi krūviu paremti ECTS kreditai leidžia efektyviai planuoti mokymosi veiklą, kadangi jie atsižvelgia į *visą laiką*, kuris reikalingas mokymosi, mokymo ir vertinimo užduotims atlikti ir todėl yra svarbiausia programų planavimo priemonė. Kreditai gaunami tik tuomet, kai besimokantysis įrodo, kad pasiekė mokymosi tikslus. Vis dėlto, sąsaja tarp kreditų ir mokymosi siekinių nėra tokia vienareikšmė. Vidutiniam mokiniui ar studentui mokymosi siekiniams pasiekti reikalingas laikas priklauso ne tik nuo žinių ir

³ Adam S. (2004): *Using Learning Outcomes: A consideration of the nature, role, application and implications for European education of employing learning outcomes at the local, national and international levels.* Report on United Kingdom, Bologna Seminar, July 2004, Herriot-Watt University

įgūdžių, kuriuos reikia iš(si)ugdyti, bet ir nuo konteksto, kuriame vyksta mokymosi procesas. Laiką, kurio vidutiniam besimokančiajam reikia mokymosi siekiniams pasiekti, lemia šalies bei institucija mokymosi kultūra, dėstyto, mokymosi ir vertinimo metodai bei asmeninės studentų savybės ir jų išsilavinimo lygis. Kreditų skaičius turi būti nustatomas pagal mokymosi krūvį (išreikštą laiku), kurio reikia studentui mokymosi siekiniams pasiekti tam tikrame kontekste. Kitaip tariant, būtina užtikrinti dermę ir pusiausvyrą tarp mokymosi siekinių ir kreditų: studijų kreditai yra *kiekybinis* studijų *matas* – nurodo *tipinio programos studento* studijų apimtį, trukmę, o studijų rezultatai – *kokybinis* studijų *matas*, nes atskleidžia studijų turinį bei jų sudėtingumą ir priskyrimą vienam arba kitam kvalifikaciniam lygiui (žr. 2 pav.) ECTS kreditais remiamasi formuluojant nacionalinių kvalifikacijų sąrangų lygmenis. Kreditai apibrėžiami atsižvelgiant į tą kvalifikacijos lygį, kuriam jie yra priskiriami. Atitinkamam kvalifikacijos lygiui kreditai priskiriami pagal studijų programos ar dalyko studijų siekinius. Tik tam tikro lygmens kreditai gali būti kaupiami kvalifikacijai įgyti arba pripažinti. ECTS kreditais remiamasi ir sprendžiant tokius aktualius aukštojo mokslo klausimus kaip vidinių kokybės užtikrinimo sistemų diegimas ir tobulinimas, studentų judumo tarp skirtingų Europos ir pasaulio valstybių plėtotė ir kt.

Tačiau šiuo atveju būtina pastebėti, kad dabartinė Lietuvos aukštosiose mokyklose egzistuojanti dėstytojų darbo krūvio apskaita nėra palanki ECTS sistemos, grindžiamos kredito kaip studento mokymosi krūvio matavimo vienetu, įdiegimui. Siekiant dėstytojų pritarimo diegiamoms naujovėms bei jų motyvacijos skatinimo būtina peržiūrėti ir suderinti dėstytojų pedagoginio krūvio apskaitos sistemą su vykdomais pokyčiais.

2 pav. Studijų rezultatai: turinio sudėtingumo ir apimties dermė (adaptuota iš ENQUA, 2010)

Visų pirma, šiems pokyčiams užtikrinti neabejotinai reikalingi *atitinkami žmonių ir materialiniai ištekliai*. Labai svarbus programą rengiančių akademinių darbuotojų didaktinis pasirengimas, - dėstytojas turi gebėti ne tik aiškiai ir tiksliai formuoti studijų siekiniais išreikštas kompetencijas, bet ir parinkti ir taikyti mokymo/si ir vertinimo metodus priklausomai nuo siekiamų studijų rezultatų pobūdžio, studentų mokymosi patirties, poreikių, motyvacijos ir pan. Todėl labai svarbus aukštosios mokyklos investavimas į personalo kompetencijų ugdymą. Tačiau vien dėstytojų kompetencijos užtikrinti minėtų pokyčius įgyvendinimą. Taip pat būtina užtikrinti reikiamas paramos struktūras, finansinius išteklius ir reikiamas mokymosi aplinkos sąlygas (auditorijas, laboratorijas, įrangą, bibliotekos išteklius ir pan.) ir priemonės reikalingas numatytiems siekiniams pasiekti (žr. 1 paveikslą).

Taigi, neabejotinai atitinkamų išteklių užtikrinimas yra viena pagrindinių sėkmingo pokyčio sąlygų, tačiau, taip pat ne mažiau akivaizdu, kad „kokybės kaip tikslo tinkamumo“ ir „kokybės kaip atitikties“ užtikrinimas, deja, nėra pakankama sąlyga minėtiems pokyčiams inicijuoti ir sėkmingai įgyvendinti. Kokybės „kaip atitikties tikslui“ ir kokybės „kaip tikslo tinkamumo“ užtikrinimo atvejais – vertinama tai kas jau įvykdyta atlikta ir pateikiami apibendrinti vertinimai pagal nustatytus išorinio ar vidinio vertinimo standartus. Šiuo atveju prioritetas yra aukštosios mokyklos atskaitomybė (Biggs, 2002).⁴

Aukštojo mokslo institucija, siekianti sukurti į studentą orientuotą mokymosi aplinką, visų pirma, turi sukurti bendruomenės nuostatų ir jomis grindžiamos kasdienės praktikos kaitai palankią aplinką. Kitaip tariant, *institucija, visų pirma, turi gebėti keistis pati*.

⁴ Biggs, J. (2002). The reflective institution: assuring and enhancing the quality of teaching. LTSN Generic Center.

2. Aukštojo mokslo kokybės „kaip kaitos“ užtikrinimo aktualumas

Į studentą orientuotų studijų įgyvendinimo sėkmė tiesiogiai susijusi su institucijos kaip sistemos gebėjimu *keistis ir keisti* tiek vidinių tiek išorinių dalininkų gebėjimus bei savivoką. Atitikimo reikalavimams užtikrinimas gali daugiau mažiau padėti išlaikyti turimą kokybę, tačiau savaime negarantuoja veiklos tobulinimo, o tuo pačiu ir pokyčių sėkmingo įgyvendinimo.

Šiuo atveju tampa neabejotinai aktuali „kokybės kaip kaitos, gebėjimo keistis ir keisti“ (angl. transformation) sąmoningas suvokimas bei pripažinimas ir užtikrinimo problema.

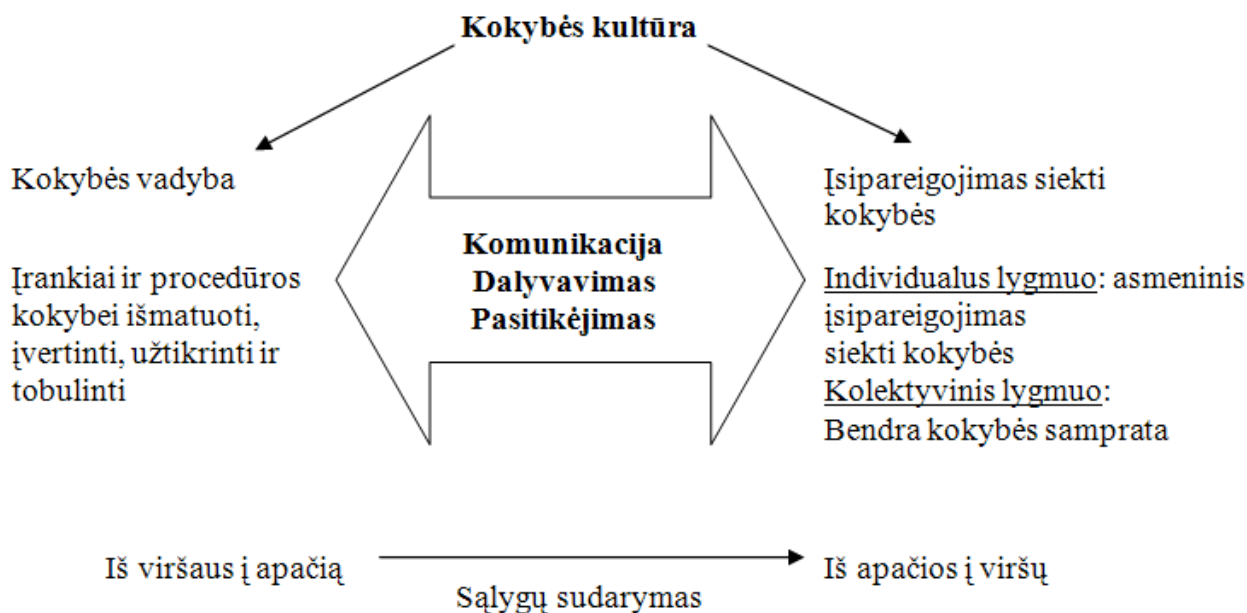
Kokybės „kaip kaitos ir keitimosi“ samprata aukštajame moksle siejama su būklės pasikeitimu, virsmu (L. Harvey, 1999). Jos požiūriu studijos nėra paslauga vartotojui, bet – besitęsiantis procesas, kurio dalyviai (studentai ir dėstytojai/mokslininkai, patiria pasikeitimą, t.y, asmenybės mąstymo ir veiklos kaitą (transformatyvaus mokymosi teorija). Studentas yra aktyvus mokymosi proceso dalininkas atsakingas už savo mokymąsi. Studijų proceso eigoje jis įgalinamas savarankiškai mąstyti ir veikti. Dėstytojas šiuo atveju taip pat yra ne tik mokantysis, bet ir besimokantysis: ne tik kuria mokymosi aplinkas, įgalinančias studento mąstymo ir veiklos kaitą, bet ir tuo pačiu mokosi kaip šias aplinkas kurti bei nuolat tobulinti. Šiam studentų ir dėstytojų mąstymo ir veiklos virsmui neabejotinai būtina ir pačios institucijos kaita.

Todėl siekiant sukurti į studentą orientuotą studijų sistemą būtina „kokybę kaip gebėjimą keistis ir keisti“ pripažinti strategine aukštojo mokslo kokybės dimensija. Tai buvo siekta padaryti vykdant Europos universitetų kokybės kultūros tyrimą (tyrime dalyvavo apie 50 ES šalių universitetų)⁵. Kokybės kultūros kontekste kokybė buvo apibrėžta kaip gebėjimas:

- identifikuoti tinkamus tikslus, atitinkančius vidinių ir išorinių dalininkų lūkesčius (anglų k. fitness of purpose);
- siekti tikslų tinkamomis priemonėmis (anglų k. fitness for purpose);
- išskirti strateginę kokybės „kaip kaitos“ (anglų k. transformation) užtikrinimo dimensiją.

Minėtame Europos universitetų asociacijos kokybės kultūros tyrime naudojama kokybės užtikrinimo koncepcija apjungia kokybę ir kultūrą (žr. pav.3)

⁵ Quality Culture in Universities: A Bottom –Up Approach. 2006, EUA. <http://www.eua.be/eua-projects/past-projects>

3 pav. Kokybės kultūra ir kokybės vadyba (pagal EUA, 2006)

Kokybės kultūra, visų pirma, yra suprantama ir apibūdinama kaip studijų, mokslo ir kitos atliekamos veiklos kokybės pripažinimas institucijos prioritetu, kiekvieno bendruomenės nario įsipareigojimas nuolatiniam savo kompetencijos ir veiklos tobulinimui bei tiesioginis dalyvavimas kokybės tobulinimo procesuose. Taigi, „kokybė kaip kaita ir gebėjimas keistis bei keisti“ turi būti įvardinta strategine institucijos kokybės dimensija. Sąmoningas poreikio keistis suvokimas ir pripažinimas savo ruožtu yra neatsiejamas nuo sąmoningo savo turimos kompetencijos ir vykdomos veiklos tobulinimo poreikio suvokimo ir įsipareigojimo nuolatiniam veiklos tobulinimui.

Kokybės kultūra grindžiama:

1. Bendromis vertybėmis ir visų narių įsipareigojimu siekti veiklos kokybės.
2. Vadybos sistema skirta kokybės tobulinimui ir bendruomenės pastangų koordinavimui.

2.1. Pagrindiniai kokybės kultūros laidavimo ir puoselėjimo principai

Visuotinis dalyvavimas ir kolektyvinis bei individualus įsipareigojimas. Aukštosioms mokykloms, siekiant kurti kokybės kultūrą puoselėjančią aplinką reikėtų įvertinti individualaus ir kolektyvinio įsipareigojimo skatinimo svarbą. Aukštųjų mokyklų vadovybė inicijuodama pokyčius turi įvertinti, kad „iš viršaus žemyn“ komunikavimo ir santykio paradigma suponuoja bendruomenės pasipriešinimą pokyčiams. Tokiais atvejais dažnai sukuriama situacija, kurioje

bendruomenė mano, kad lyderiai neturi vizijos bei siūlo neįgyvendinamas pokyčius, o lyderiai, savo ruožtu, įsitikinę, kad bendruomenė yra užsispyrusi, nepripažįstanti kompromisų ir besipriešinanti pokyčiams. Kokybės kultūros puoselėjimas neatsiejamas nuo *bendro visos bendruomenės susitarimo bei supratimo kas yra kokybė ir individualaus bei kolektyvinio įsipareigojimo* už šios kokybės užtikrinimą ir tobulinimą. Norint sužadinti bendruomenės nuostatų kaitą ir įgyvendinti pokyčius reikia padidinti bendruomenės sąmoningumą apie egzistuojančias nuostatas ir jomis grindžiamą praktiką. Reikia viešoje diskusijoje eksplikuoti, t.y. formaliai įvardinti esamas nuostatas ir praktikas, įvardinti ir aptarti jų trūkumus ir pan. Toliau reikia siekti bendro sutarimo dėl vieningos kokybės sampratos ir ja grindžiamos kokybės užtikrinimo ir tobulinimo praktikos. Bendras supratimas kas yra kokybė sąlygoja darnią ir stiprią kokybės kultūrą. Taip pat nemažiau svarbus kokybės kultūros darną lemiantis veiksnys - visuotinas bendruomenės sutarimas dėl išmatuojamų siekiamų rezultatų rodiklių ir individualus įsipareigojimas dėl jų sėkmingo realizavimo.

Būtina atkreipti dėmesį, jog *studentų aktyvus dalyvavimas* kokybės tobulinime bei atsakomybės už savo mokymąsi kokybę sąmoningas suvokimas ir pripažinimas taip pat nemažiau svarbus. Dėstyto ir mokymosi proceso kūrybiškumas ir inovatyvumas didžiaja dalimi priklauso nuo dėstytojų ir studentų sąveikos. Auštajai mokyklai tobulinat kokybės užtikrinimo sistemą svarbu įvertinti jog ne visi pradedantys studijuoti studentai yra pasirengę aktyvaus besimokančiojo vaidmeniui, kuris reikalauja didelio laispsnio savarankiškumo bei atsakomybės ir tiesiogiai priklauso nuo turimos mokymosi patirties. Taigi labai svarbu, kad aukštoji mokykla sudarytų tinkamą aplinką, kuri sistemingai ir nuosekliai įgalintų studentą ir suteiktų jam reikiamus gebėjimus tapti aktyviu studijų proceso dalyviu atsakingu už savo mokymąsi.

Lyderių įsipareigojimas. Lyderių vaidmuo šiuo atveju yra išskirtinis. Vadovai turi sukurti ir išlaikyti tokią vidinę telkiančią aplinką organizacijoje, kurioje visi darbuotojai būtų įtraukti į organizacijos užsibrėžtą veiklos kokybės užtikrinimo ir tobulinimo tikslų įgyvendinimą. Jų vaidmuo - įtikinti bei motyvuoti bendruomenę dalyvauti veiklos kokybės užtikrinimo ir tobulinimo procese, užtikrinti sprendimų priėmimą vadovaujantis sutartomis vertybėmis, racionaliai deleguoti atsakomybę bei užtikrinti pokyčiams įgyvendinti reikalingus išteklius. Sėkmingam pokyčių įgyvendinimui taip pat labai svarbus laiko faktorius. Svarbu rasti tinkamą laiką pokyčiams ir taip pat labai svarbu skirti reikiamą laiką pokyčiams įgyvendinti.

Nuolatinis mokymasis per veiklą ir bendradarbiavimas. Bendruomenės visuotinis dalyvavimas tiesiogiai susijęs su jos pasirengimu pokyčiams, kuris savo ruožtu neatsiejamas nuo **institucijos mokymosi aplinkos kultūros ir pobūdžio**. Profesinės kompetencijos tobulinimas yra mokymosi visą gyvenimą procesas. Aukštosios mokyklos šiuo atveju turėtų įvertinti *besimokančios*

organizacijos teikiamas galimybes (Creativity in higher education, 2007).⁶ Besimokančioje organizacijoje bendra institucinė kultūra grindžiama bendromis vertybėmis ir principais, o visi nariai siekia bendrų tikslų plėtodami savo kompetenciją individualiai ir kolektyviai/kaip individai ir kaip bendruomenė individualiu ir kolektyviniu mokymusi. Besimokančios organizacijos prisitaiko prie nuolat besikeičiančios aplinkos nuolat keisdamosi. Esminis besimokančios organizacijos metodologinis pagrindas yra mokymasis per veiklą, t. y., kai mokymasis vyksta reflektuojant savo praktiką, ją apmąstant ir keičiant – taip sudarant naujos patirties įgijimo bei mokymosi galimybes (Senge, 1999). Besimokančioje organizacijoje visi darbuotojai įtraukiami į pokyčių vykdymą, prisiima atsakomybę bei veikdami vadovaujasi bendrai sutartomis vertybėmis ar principais (Watkins ir Marsick, 1992). Bendruomenės galimybės mokytis labai priklauso nuo to kaip aukštoji mokykla yra sukurta, kaip ji yra valdoma, kaip paskirstyta atsakomybė tarp valdymo lygių, kaip vyksta delegavimas, kiek ir kaip įprasta bendradarbiauti (Lewis et al., 2008). Universitetai, kurie greitai besikeičiančioje aplinkoje yra besimokančios organizacijos, turi sistemas ir struktūras, įgalinančias visus savo darbuotojus mokytis bendradarbiaujant ir praktiškai pritaikyti įgytas žinias. Organizacijos struktūra turi skatinti atvirumą, būti palanki bendradarbiavimui tarp įvairių organizacijos grupių. Bendradarbiavimo kultūra skatina kritinį mąstymą, nuomonių įvairovę. Bendradarbiavimas skatina pakeisti įsigalėjusią individualizmo kultūrą, kuriama aplinka, kurioje vertinamos tiek individualios tiek ir kolektyvinės pastangos. Tikram bendradarbiavimui būdingas komandinis mokymasis, konsultavimas/ -asis, profesinis dialogas, planavimas, stebėjimas ir grįžtamasis ryšys. Studijų siekiniais ir kompetencijomis grindžiamų studijų programų kokybės užtikrinimo kontekste dėstytojų, administracijos, studentų, išorinių dalininkų bendradarbiavimo veiksmingumui tenka išskirtinis vaidmuo. Studijų programų kokybės nuolatinio tobulinimo įgyvendinimas gali būti skatinamas inicijuojant ir telkiant *mokymosi bendruomenes*, kurios gali tapti esminėmis studijų programų kokybės tobulinimo grupėmis, pvz.,:

- akademinio personalo grupės (aukštosios mokyklos studijų programų komitetų pirmininkų, studijų krypties dalykų dėstytojų ir pan.);

- administracinio personalo grupės (už studijas atsakingų akademinų padalinių prodekanų studijų programų koordinatorių ir pan.);

- taip pat studentų, alumnų, studijų krypties darbdavių grupių ir pan;

Tokių grupių veikla turėtų remtis tarpusavio mokymosi, patirties telkimo ir sklaidos principu bei bendradarbiavimu.

⁶ Creativity in higher education, 2007. Report on the EUA Creativity Project 2006-2007.

2.2. Kokybės „kaip kaitos“ užtikrinimo iššūkis vidinio kokybės užtikrinimo sistemai

Tik išskirtinai į atitiktį reikalavimams ir jau įvykdytos veiklos vertinimą orientuoti kokybės užtikrinimo procesai savyje turi potencialią galimybę virsti varginančiais biurokratiniais procesais, ribojančiais bendruomenės kūrybiškumą ir inovatyvumą bei iniciatyvumą.

Yra be galo svarbu, kad kokybės užtikrinimas nevirstų tik periodišku, sumuojančiu į atskaitomybę ir minimalių reikalavimų atitikimą orientuotu vertinimo procesu, bet kad būtų suvokiamas ir kuriamas bei tobulinamas kaip į nuolatinį veiklos tobulinimą orientuota sistema.

Taigi, kokia turi būti kokybės užtikrinimo sistema, kad užtikrintų nuolatinį institucijos ir kiekvienos jos nario kompetencijos ir veiklos nuolatinį tobulinimą?

Šiuo atveju vienas pagrindinių iššūkių yra dviejų pagrindinių kokybės užtikrinimo tikslų - atskaitomybės už įgyvendintą veiklą ir nuolatinio veiklos tobulinimo – suderinamumas⁷ (Improving quality, enhancing creativity, 2009). Kaip patobulinti kokybės užtikrinimo procesus, kurie savo esme yra retrospektyvūs (t.y., grindžiami duomenų apie jau įvykdytą veiklą kaupimu, analize ir vertinimu) kad jei skatintų ir remtų pokyčius (kūrybiškumą, inovatyvumą) ir užtikrintų nuolatinį veiklos tobulinimą neapsiribojant tik atitikimo minimalių reikalavimų užtikrinimu?

Visų pirma, kokybės užtikrinimas *turėtų būti suvokiamas ne kaip „užtikrinimo“ bet kaip „skatinimo ir tobulinimo“ procesas akcentuojantis gebėjimą keistis. Kokybė tiek išorinio tiek vidinio kokybės užtikrinimo požiūriu turi būti suprantama ne kaip baigtinis, o nuolat kintantis procesas*⁸ (Creativity in higher education, 2007).

Tam, kad kokybės užtikrinimas nebūtų susiaurintas iki duomenų rinkimo ir vertinimo ir nevirstų tik varginančiu biurokratišku procesu jis turi tapti integruota strateginio valdymo dalimi.⁹ Tai neatsiejama nuo kokybės kaip kaitos sampratos supratimo ir realizavimo. Kokybės matavimas ir vertinimas yra neabejotinai svarbūs kokybės vadybos sistemos elementai, tačiau jie negali būti laikomi savaiminiais kokybės garantais.

Šiuo atveju ypač reikšmingas kokybės kultūros puoselėjimas tiesiogiai susiejantis kokybę su organizacijos vertybėmis ir jomis grindžiamos veiklos praktika. Tokiu atveju tiek kokybė tiek *kokybės užtikrinimas yra traktuojamas ne kaip atskiras procesas, valdomas per duomenų rinkimą, analizę ir vertinimą, bet kaip organizacijos strateginio valdymo dalis.*

⁷ Improving quality, enhancing creativity: change process in European higher education institutions EUA, 2009.

⁸ Creativity in higher education, 2007. Report on the EUA Creativity Project 2006-2007.

⁹ Kettunen, J. and Kantola, M. (2007). Strategic planning and quality management in the Bologna Process, Perspectives, Policy and Practice in Higher Education, 11(3), 67-73.

Pagrindinės gerai funkcionuojančios vidinio studijų kokybės užtikrinimo sistemos charakteristikos: sąsajos su strateginiu planavimu, aukščiausio lygio administracijos įsipareigojimas, personalo ir studentų dalyvavimas/įsitraukimas, išorinių dalininkų dalyvavimas/įsitraukimas, gerai organizuota duomenų kaupimo ir analizės sistema. Šios charakteristikos, visų pirma, liudija, kad kokybės užtikrinimo veiklos neturi būti traktuojamos kaip atskira konkretaus darbuotojo ar struktūrinio padalinio veikla ir atsakomybė, o tai, kad įsipareigojimas nuolat tobulinti savo veiklą/kokybei turi būti tenka kiekvienam bendruomenės nariui bei kokybės prioritetu turi būti grindžiama visos veiklos (Creativity in higher education, 2007).

Nuolatinis veiklos kokybės tobulinimas turi būti grindžiamas bendra kolektyvine kokybės samprata ir jos svarbos suvokimu bei užtikrinamas kiekvieno bendruomenės nario asmeniniu įsipareigojimu siekti kokybės, o taip pat kokybės vadybos sistemos skirta nuolatiniam veiklos kokybės tobulinimui užtikrinti. Šių pokyčių sėkmingas įgyvendinimas neatsiejamas nuo visų bendruomenės narių įsipareigojimo ir individualios atsakomybės už savo vykdomų veiklų kokybę, aktyvaus tiesioginio dalyvavimo visuose studijų kokybės užtikrinimo ir tobulinimo procesuose bei bendruomenės kompetencijos ugdymo.

Vertinimui tenka išskirtinis vaidmuo kokybės užtikrinimo ir tobulinimo procesuose. Būtinai ne tik periodiškai sumuojantis į atskaitomybę ir minimalių reikalavimų atitikimą orientuotas bei dažnai konformizmą skatinantis, bet ypač veiklos refleksiją skatinantis į nuolatinį veiklos tobulinimą fokusuotas kokybės vertinimas. Vertinimo sistema akcentuojanti ir pripažįstanti gebėjimą tobulinti kompetenciją ir veiklą bei teikiama tam reikalinga parama padeda stiprinti individų motyvaciją ir yra neabejotinai veiksmingesnis jų kūrybiškumo ir iniciatyvumo skatinimui nei kritiškas sumuojantis vertinimas.

Apibendrinant gali būti išskiriami tokie pagrindiniai kokybės „kaip kaitos“ užtikrinimo sistemos ypatumai:

- Kuriama ir tobulinama visos bendruomenės pastangomis priklausomai nuo konteksto, institucijos kultūros, misijos bei dalininkų poreikių
- Skatinanti kūrybiškumą, inovacijas ir įvairovę
- Skatinanti bendruomenės veiklos refleksiją ir mokymąsi iš patirties, bendradarbiavimą ir gerosios praktikos sklaidą
- Užtikrinanti formuojantį veiklos refleksiją ir nuolatinį tobulinimą skatinantį vertinimą
- Užtikrinanti visų bendruomenės narių aktyvų dalyvavimą kokybės užtikrinimo procesuose bei atsakomybės pasidalijimą.

2.2.1. Nuolatinio veiklos tobulinimo pagrindiniai etapai

Kokybės užtikrinimo sistemos pagrindą sudaro:

- nu(si)statyti veiklos kokybės reikalavimai ar standartai
- gebėjimas užtikrinti ir įrodyti turimų išteklių, vykdomų procesų ir pasiekiamų rezultatų; atitiktį nu(si)statytiems reikalavimams.

Kokybės užtikrinimui reikalinga informacija ir mechanizmai kuriais siekiama apibrėžtos kokybės. *Pirma*, būtina nusistatyti kas norima užtikrinti – kokybės reikalavimai. *Antra*, būtina surinkti informaciją (matuojant) apie tai, ar procese yra pasiekama tai, kas yra užsibrėžta nu(si)statytais reikalavimais. Tai atliekama kokybės vertinimu. *Trečia*, jei vertinimas rodo, kad procese neapsiekama nu(si)statytų reikalavimų, tuomet būtina gerinti kokybę. *Kokybės tobulinimas* – siekimas geresnių rezultatų (rodiklių) nei nustatyta veikiančiais reikalavimas ar standartais.

Bet kurios veiklos (dalyko, dėstytojo/personalo kompetencijos, studijų programos, vertinimo sistemos ir pan.) tobulinimo proceso pagrindą sudaro keturių veiklos etapų ciklas: planavimas, įgyvendinimas, įvertinimas bei koregavimas (žr. 4 pav.).

Planavimas. Kiekvienos veiklos kokybės užtikrinimo ir tobulinimo ciklas pradedamas planavimu. Planavimo etapo tikslas yra įvardinti tikslus ir procesus reikalingus pasiekti nu(si)statytiems reikalavimams. Šiame etape taip pat atliekama dalininkų poreikių ir tikslų atitikimo misijai analizė. Planavimo etapas apima strateginius, veiklos planus, žmonių išteklių vystymo planus, reikalingus išteklius, priemonių ir metodų pasirinkimą, procesų aprašus, atsakomybės pasiskirstymą. Taip pat planuojant būtina numatyti, kaip reikalingi patobulinimai bus atliekami, juos aprašant tiesiogiai plane ar pateikiant nurodymus į konkrečias egzistuojančias procedūras ar kitus dokumentus.

4 pav. Nuolatinio veiklos tobulinimo proceso modelis (adaptuotas Demingo ratas, angl. PDCA)

Formuluojant tikslus patartina vadovautis 5 SART tikslų kriterijais¹⁰. Tikslai turi būti:

- 1) konkretūs (S - angl. specific) – tiksliai pasako, ko bus konkrečiai siekiama;
- 2) išmatuojami (M - angl. measurable) – turi konkrečius nusistatytus išmatuojamus rodiklius;
- 3) pasiekiami (A- angl. achievable) – tikėtina, kad uždavinys bus įgyvendinamas yra 50 proc.
- 4) realistiški (R- angl. realistic) - atitinkantys institucijos ar padalinio turimus išteklius (žmonių ir materialinius);
- 5) turėti pagrįstus ir konkrečius įgyvendinimo terminus (T- angl. timed).

Įgyvendinimo etapo tikslas – įgyvendinti susidarytą planą. Taip pat šiame etape vykdomi reikalingi tiksliniai mokymai skirti įgyti konkretiems gebėjimus, kurie reikalingi tam tikrų procesų ar veiklų kokybei užtikrinti.

Vertinimo etapo tikslas - įvertinti vykdytų procesų efektyvumą ir pasiektus rezultatus. Šis etapas apima grįžtamąjį ryšį ir veiklos vertinimą bei sprendimų priėmimą. Grįžtamasis ryšys gaunamas iš studentų, darbdavių, absolventų, kolegų, išorinių vertintojų, administratorių ir pan. Ypač svarbu įvertinti strateginių tikslų pasiekimo lygį pagal nusistatytus siektinus rodiklius. Šiuo

¹⁰ George T. Doran, "There's a S. M. A. R. T. Way to Write Management Goals and Objectives", Management Review (AMA Forum), November 1981, pp. 35-36.

atveju ypač svarbus aukščiausio lygio administracijos darbuotojų tiesioginis dalyvavimas tikslinėse diskusijose ar strateginius seminaruose su fakultetų vadovybe ir bendruomenėmis aptariant ir įvertinat pasiektus rodiklius bei grįžtamojo ryšio rezultatus ir priklausomai nuo rezultatų aptarti taikytinas koregavimo ar tobulinimo priemonės.

Koregavimo etapo tikslas – atlikti procesų korekciją prieš pradėdant naują ciklą įdiegiant priemones bei atliekant veiksmus reikalingus nu(si)statytiems veiklos tobulinimo rezultatams pasiekti. Šio etapo rezultatais remiamasi toliau planuojant naują kokybės tobulinimo ciklą.

Pati kokybės užtikrinimo sistema taip pat turi būti periodiškai vertinama ir tobulinama.

Taip pat būtina efektyvi *kokybės informacijos valdymo ir komunikacijos vidaus ir išorės dalininkams sistema*, kuri užtikrintų visų bendruomenės narių aktyvų įsitraukimą. Kokybės kultūroje informacijos valdymo ir jos komunikacijos svarba – išskirtinė, nes tiek atskaitomybė tiek nuolatinis veiklos tobulinimo užtikrinimas reikalauja didelio informacijos kiekio. Ne mažiau svarbus yra ir informacijos tikslumas, prieinamumas, savalaikis pateikimas, užtikrinantis studijų kokybės valdymo sprendimų pagrįstumą, korekcinį veiksmų veiksmingumą. Efektyvi informacinė sistema gali padėti užtikrinti intensyvią informacijos sklaidą bendruomenėje, skatina aktyvią informacijos paiešką ir panaudojimą, užtikrina neatidėliotiną prieigą prie informacijos, leidžiančią greitai priimti sprendimus.

Todėl kokybės užtikrinimo sistemą tikslinga grįsti informacinėmis technologijomis. Tokia sistema leidžia studijų administravimo sprendimus grįsti savalaikę, patikimą, atsekama informacija apie studijų programų vykdymą: suteikiamas kvalifikacijas, jų užtikrinimą ištekliais, dėstytojų ir mokslo darbuotojų potencialo stebėseną, studentų pažangos ir mokymosi krūvio kaitos stebėseną ir pan.. Sistema taip pat suteikia galimybes ne tik administravimui naudoti, bet ir pateikti visoms suinteresuotoms šalims, visuomenei informaciją apie studijų prieinamumą, kiekybinę ir kokybinę informaciją apie studijų kokybės gerinimo strategiją ir priemones, studijų programas, jų vidinio, išorinio vertinimo ir akreditavimo rezultatus, teikiamas kvalifikacijas, studentų, absolventų ir kitų suinteresuotų šalių nuomones apie studijų kokybę, absolventų karjeros rodiklius ir kt.

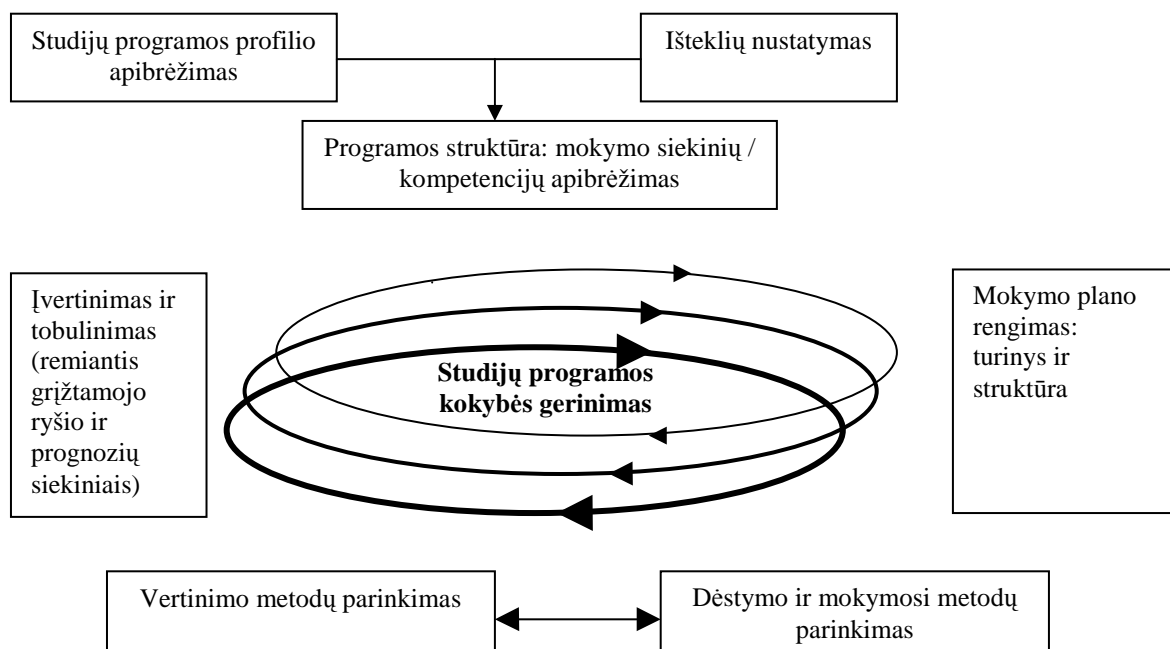
2.2.2. Studijų programos kokybės nuolatinio tobulinimo ypatumai

Išskirtinis „Tuning“ projekto vaidmuo yra skatinti *gerinti kokybę* studijų programų lygmenyje ir suteikti tam atitinkamas priemones. „Tuning“ projekto rėmuose parengtas studijų

programos kūrimo, teikimo ir įgyvendinimo dinamiškas kokybės užtikrinimo ciklas¹¹ yra į studentą orientuotos studijų programos kūrimo ir tobulinimo modelis.

Svarbu atkreipti dėmesį į tai, kad „Tuning“ modelis yra pagrįstas prielaida, kad studijų programos gali ir turėtų būti tobulinamos remiantis ne tik grįžtamojo ryšio (angl. feed back) rezultatais iš studentų, absolventų, dėstytojų ir pan, bet ir prognozuojamais pokyčiais (angl. feed forward) visuomenėje bei atitinkamoje akademinėje srityje. Grįžtamojo ryšio tikslas yra nustatyti ir pašalinti studijų programos dėstymo ir (arba) struktūros trūkumus. Tuo tarpu prognozinis ryšys yra skirtas nustatyti tikėtinus pokyčius, į kuriuos reikėtų atsižvelgti tobulinant ir (arba) rengiant studijų programas (žr. 5 pav.).

Bolonijos proceso kontekste bet kuri studijų programa turi atitikti visuomenės poreikius, sudaryti sąlygas įsidarbinti, ugdyti pilietiškumą, būti pripažinta mokslo bendruomenės, taip pat būti pakankamai skaidri ir palyginama su kitomis programomis, kad palengvintų studentų judumą ir studijų rezultatų pripažinimą kitose šalyse. Be to, studijų programa turėtų būti suprantama, vertinga ir pakankamai patraukli daugumai gerai besimokančių konkrečios šalies ir užsienio šalių studentams. Papildomi programos kokybės kriterijai yra tinkamai pasirinkta metodika, padedanti pasiekti užsibrėžtus tikslus, bei programos elementų nuoseklumas ir rišlumas.

5 pav. Tuning dinamiškas kokybės užtikrinimo ciklas (Wagenaar, 2008).

¹¹ Wagenaar, R. (2008). Learning Outcomes a Fair Way to Measure Performance in Higher Education: the TUNING Approach. A selection of papers. OECD's Higher Education

Turi būti parengta *vertinimo sistema*, skirta kontroliuoti ir tikrinti studijų programos efektyvumą. *Vertinimas* turėtų būti svarbiausia priemonė, kurios dėka nustatoma, ar konkreti aukštojo mokslo programa buvo įsisavinta sėkmingai. Vertinant turėtų būti tikrinama, ar studentui pavyko pasiekti planuotus tikslus. Kadangi tikslai yra formuluojami kaip kompetencijomis išreikšti mokymosi siekiniai, *vertinimo struktūra ir procedūros turi leisti įvertinti šių kompetencijų išlavavimo lygį*.

Vertinimo sistemą, pagal „Tuning“ ekspertų rekomendacijas, turėti sudaryti trys pagrindinės dalys:

- studijų proceso vertinimas;
- studijų rezultatų vertinimas;
- programos vykdymui būtinių išteklių ir priemonių vertinimas.

„Tuning“ ekspertų siūlomi vertinimo sričių kriterijai yra detalizuojami „Kontrolinėje studijų programos įvertinimo lentelėje“ (žr. 1 Priedas). Lentelę kartu su „Svarbiausių klausimų, skirtų padėti rengti, vykdyti, palaikyti ir vertinti studijų programas įgyvendinant Bolonijos proceso numatytas reformas, sąrašą“ (žr. 2 Priedas) „Tuning“ projekto ekspertai rekomenduoja vartoti kaip praktinę priemonę, skirtą padėti užtikrinti ir tobulinti studijų programų kokybę.

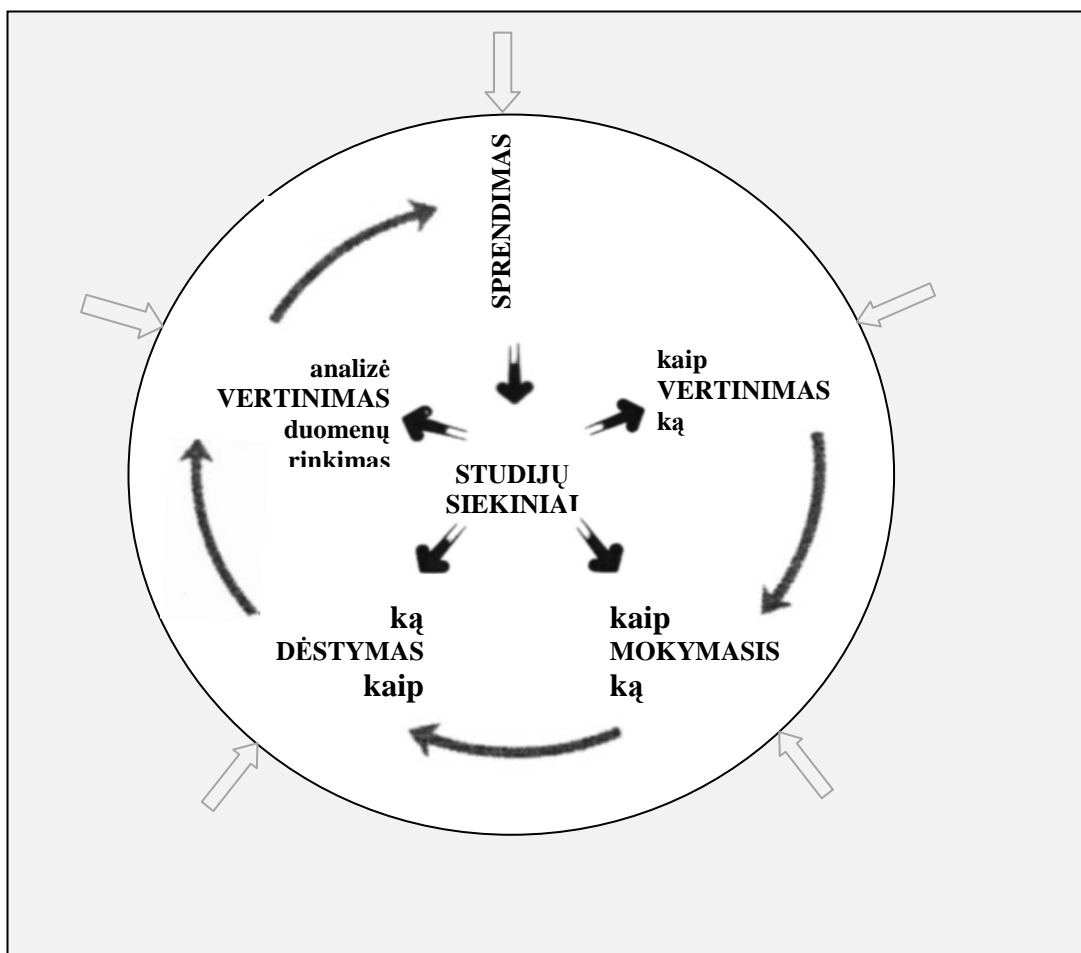
Kadangi visuomenė ir akademinės sritys nuolatos vystosi, studijų procesas turi būti dinamiškas, todėl „Tuning“ projekto dalyvių nuomone, norint pasiekti ir išlaikyti tikrai aukštą kokybę, neužtenka vien tik išorės ar vidaus specialistų periodiškai atliekamų kokybės vertinimų, bet būtina užtikrinti nuolatinį studijų programų tobulinimą ir atnaujinimą.

Tuning projekto požiūriu *„kokybės gerinimas reiškia nuolatinės pastangas tobulinti programų struktūrą ir turinį, įdiegimą ir realizavimą*. Tam būtinas nepertraukiamas procesas, besiremiantis vidiniais kokybės gerinimo mechanizmais ir jo svarbos suvokimu, kitaip tariant „kokybės kultūra“. Ypač yra akcentuojama dėstytojų ir studentų aktyvaus tiesioginio dalyvavimo svarba: „jeigu dėstytojai ir studentai nebus pakankamai įsigilinę į kokybės kūrimo ir gerinimo procesą ir nedalyvaus jame nuoširdžiai ir suinteresuotai, išorės vertintojai tegalės konstatuoti problemas, ir negalės patys parengti ir įgyvendinti kokybiškų programų“.

Tačiau būtina atkreipti dėmesį į tai, kad „Tuning“ siūlomas studijų programos kūrimo, teikimo ir įgyvendinimo dinamiškas kokybės užtikrinimo ciklo (žr. 5 pav.) įgyvendinimas bei jau minėta „Kontrolinė studijų programos įvertinimo lentelė“ (žr. 1 Priedas) ir „Svarbiausių klausimų, skirtų padėti rengti, vykdyti, palaikyti ir vertinti studijų programas įgyvendinant Bolonijos proceso numatytas reformas, sąrašas“ (žr. 2 Priedas) gali būti veiksmingos priemonės periodiniams išsamiesiems ir gilesniems studijų programų vertinimams instituciniame lygmenyje atlikti bei šių vertinimų veiksmingumui užtikrinti.

Tačiau siekiant užtikrinti nuolatinę studijų programų kokybės tobulinimą remtis vien periodiniu vertinimu, deja, tikrai nepakanka. Nuolatinio veiklos tobulinimo priemonės ir procedūros turi apimti kiekvieną studijų programos etapą – rengimą, įgyvendinimą, vertinimą bei tobulinimą. Būtent nuo šių priemonių sukūrimo ir jų taikymo veiksmingumo priklauso nuolatinio studijų programos kokybės tobulinimo užtikrinimas.

Tokį inovatyvų integruotą studijų programos kokybės nuolatinio tobulinimo modelį, sudarantį galimybes efektyviai reaguoti į pokyčius bet kuriame studijų programos rengimo, įgyvendinimo ar tobulinimo etape, pasiūlė J. Cowan su bendraautoriais (2004) (žr pav. 6) Autorių siūlomas modelis sudaro galimybes bet kuriame etape taikyti reikalingas kokybės užtikrinimo ir tobulinimo priemones siekiant užtikrinti nuolatinį studijų siekiniais ir kompetencijomis grindžiamų studijų programų kokybės tobulinimą. Siekiant nuolatinio studijų programų kokybės tobulinimo užtikrinimo šį modelį galima derinti su jau minėtu „Svarbiausių klausimų, skirtų padėti rengti, vykdyti, palaikyti ir vertinti studijų programas įgyvendinant Bolonijos proceso numatytas reformas, sąrašą“ (žr. 2 Priedas)

Pav 6 . Studijų programos kokybės nuolatinio tobulinimo modelis (J. Cowan ir kt., 2004)

3. Lietuvos aukštųjų mokyklų vidinio kokybės užtikrinimo situacija

Kompetencijų plėtotės ir studijų siekinių vertinimo metodikos integravimo į vidinio kokybės užtikrinimo sistemą rekomendacijų pagrindimui buvo atlikta dabartinės Lietuvos aukštųjų mokyklų vidinio kokybės užtikrinimo kultūros situacijos analizė¹².

Analizės objektas - vidinės studijų kokybės užtikrinimo dalis programos savianalizės dokumente. Duomenų rinkimo kriterijai - programų kokybės stebėseną ir vertinimą institucijos padaliniuose, vertinimo veiksmingumas, studentų ir socialinių dalininkų įtraukimas, programų tobulinimo atsakomybė ir jos pasiskirstymas.

Studijų programų savianalizės dokumentų analizė: aukštųjų mokyklų kokybės kultūros puoselėjimo aspektas

Vidinio studijų kokybės užtikrinimo (VSKU) bruožai¹³:

1. Vidinės studijų kokybės užtikrinimo sistemos ir studijų programų vertinimo (savianalizės) efektyvumas;
2. Vidinės studijų kokybės užtikrinimo valdymas;
3. Akademinės bendruomenės įtraukimas į pokyčių vykdymą, atsakomybės delegavimas;
4. Studijų programų vertinimo (savianalizės) sklaida;
5. Ryšys su išorinės dalininkais

Toliau lentelėje pristatomi išskirti dominuojantys vidinio kokybės užtikrinimo praktikos bruožai ir konkrečiomis priemonėmis pagrįstas vidinis studijų kokybės užtikrinimas.

1 lentelė. Aukštųjų mokyklų vidinio kokybės užtikrinimo kultūrą atskleidžiantys indikatoriai

VSKU bruožas	Pagrindžiantys indikatoriai
<i>Vidinės studijų kokybės užtikrinimo sistemos ir studijų programų vertinimo</i>	<ul style="list-style-type: none">• Tobulėjimo/ kaitos matavimo priemonės;• Studijų programos (-ų) tobulinimo atsispindėjimas sekančių mokslo metų veiklos planuose;

¹² Vadovaujantis Lietuvos aukštųjų mokyklų Studijų kokybės vertinimo centrui pateiktų jau vykdomų studijų programų savianalizėmis. Iš viso išanalizuotos 45 studijų programų savianalizės, apimančios: penkias studijų sritis - biomedicinos, fizinius, humanitarinius, menų ir socialinius mokslus; 18 Lietuvos aukštųjų mokyklų, iš jų 8 kolegijas ir 10 universitetų; dvi studijų pakopos – 15 vykdomų kolegijinių studijų programų, 14 vykdomų universitetinių bakalauro studijų programų, 14 vykdomų magistrantūros ir 1 vientisųjų studijų programą. Studijų programų savianalizių periodas apima 2002-2010 metus.

¹³ Iš 45 studijų programų savianalizių tekstų.

<i>(savianalizės) efektyvumas</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Trūkumų šalinimui numatyti konkretūs veiksmai, pagrįsti dokumentais; • Planuojamas tolimesnis studijų programos tobulinimas.
<p>Vidinės studijų kokybės užtikrinimo valdymas: studijų programos(-ų) vertinimo strategijos formavimas, vertinimo objektyvumo, skaidrumo, patikimumo bei pažangumo priemonių užtikrinimas, aukštosios mokyklos vidaus vertinimo kultūra)</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Studijų kokybės užtikrinimo sistemos institucionalizavimas; • Vidinės studijų kokybės vertinimo ir užtikrinimo dokumentavimas; • Atsakomybės už studijų programos kokybę reglamentavimas; • Studijų programų vertinimo priežiūra; • Studijų programų kokybės vertinimo ir užtikrinimo strategijos pagrindimas kokybės vadybos standartais; • Vidinės studijų kokybės vertinimo ir užtikrinimo sistemos ir strategijos atitikimas politiniams dokumentams; • Vidinės studijų kokybės vertinimo ir užtikrinimo sistemos reglamentavimas vidaus dokumentuose; • Vidinės studijų kokybės užtikrinimo sistemos tobulinimas; • Suformuota studijų programų kokybės užtikrinimo ir vertinimo strategija; • Vidinės studijų kokybės vertinimo ir užtikrinimo kokybės sistema; • Studijų programos atitikimas teisiniams dokumentams; • Sąlygos ir ištekliai studijų programai įgyvendinti; • Studijų programos vertinimo (savianalizės) planavimas; • Vidinės studijų kokybės užtikrinimo sistemos kūrimas; • Priemonės studijų kokybės užtikrinimo sistemos tobulėjimui/kaitai; • Studijų programos vertinimo periodiškumas
<p>Akademinės bendruomenės įtraukimas į pokyčių vykdymą, atsakomybės delegavimas</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Studijų programos vertinimo ir atnaujinimo lygmenų įvairovė pagal organizacines struktūras, • Studentų dalyvavimas studijų programos vertinime; • Dėstytojų vaidmuo studijų programos vertinime ir

	<p>užtikrinime;</p> <ul style="list-style-type: none"> • Studijų programų vidaus vertinimo bendradarbiavimo tinklas; • Darbuotojų dalyvavimas sprendimų priėmime.
Studijų programų vertinimo (savianalizės) sklaida	<ul style="list-style-type: none"> • Apibendrintų studijų programos vertinimo (savianalizės) duomenų skelbimas; • Studijų programos vertinimo (savianalizės) rezultatų pateikimas akademinėi bendruomenei.
Ryšys su išorės dalininkais	<ul style="list-style-type: none"> • Studijų programų vertinimo pristatymas socialiniams dalininkams; • Socialinių partnerių dalyvavimas studijų programų vertinime; • Bendradarbiavimas su socialiniais partneriais; • Grįžtamasis ryšys; • Studijų rezultatų monitoringas

Analizės išvados:

1. Pastebėtas didesnis skirtumas tarp universitetinio ir kolegijų sektoriaus, pastarojo studijų programų savianalizėse daug dažniau buvo apibūdinamas reguliarius studijų programų kokybės stebėjimas, jų orientavimas į aukštojo mokslo dalininkų poreikius, trūkumų šalinimui numatyti konkretūs veiksmai.
2. Aukštosios mokyklos turi kokybės užtikrinimo strategiją ir procedūras, studijų programų stebėsenos bei periodinio vertinimo tvarką, kuri yra įteisinta ir pakankamai aiškiai reglamentuota. Daugelis yra sukūrusios organizacines struktūras, reikalingas nuolatiniam kokybės užtikrinimo sistemos palaikymui bei paskyrusios administracijos darbuotojus, atsakingus už vidinės studijų kokybės vadybos sistemos sukūrimą ir / arba įgyvendinimą (tobulinimą) ir stebėseną.
3. Dalis institucijų yra įsidiegusios ar pradėjusios diegti vidinę studijų kokybės vadybos sistemą pagal tarptautinius kokybės vadybos standartus.
4. Atsakomybės už studijų programos kokybę reglamentavimas sudaro prielaidas akademinės bendruomenės narių įsipareigojimui ir atsakomybei už savo vykdomos veiklos kokybės tobulinimą.

5. Aukštosios mokyklos turi tokias procedūras ir formuoja tokią akademinę politiką, kuri *leidžia puoselėti ir plėtoti kokybės kultūrą*, t. y. į kokybės gerinimo procesus įtraukiama dauguma aukštosios mokyklos bendruomenės narių ir jiems suteikiami įgaliojimai būti atsakingiems už savo veiklą. Pastebima tendencija, jog universitetų akademinė bendruomenė daugiau įtraukiama į pokyčių vykdymą, atsakomybės delegavimas grindžiamas komandiniu darbu bei projektine veikla.

Šiuolaikinės Lietuvos aukštojo mokslo institucijų vidaus kokybės užtikrinimo sistemos turi institucionalizuotas organizacines struktūras (fakultetai, katedros, žmonės, ištekliai), kurios skirtos vidaus studijų kokybės vertinimo sistemos įgyvendinimui, įtvirtinimui ir stebėjimui; reguliaraus studijų programų vertinimo ir įtvirtinimo procedūros sukurtos ir įgyvendinamos; santykiai su išorės suinteresuotosiomis grupėmis plėtojami. Tačiau siekiant sėkmingai integruoti mokymosi siekinių bei kreditų perkėlimo ir kaupimo metodiką į vidaus kokybės užtikrinimo sistemas Lietuvos aukštojo mokslo institucijose, reikalingi tam tikri institucijų ir asmeninio lygmens pokyčiai.

Rekomendacijos

LR Mokslo ir studijų įstatymo (2009) 41 straipsnis įpareigoja kiekvieną aukštąją mokyklą turėti vidinę studijų kokybės užtikrinimo sistemą, grindžiamą Europos aukštojo mokslo erdvės užtikrinimo nuostatomis ir pačios aukštosios mokyklos patvirtinta veiklos kokybės gerinimo strategija, numatyti veikimo būdus ir priemones, padedančias užtikrinti jos teikiamo išsilavinimo kokybę.

„Kompetencijų plėtotos ir studijų siekinių vertinimo metodikos“ integravimui į vidinio kokybės užtikrinimo sistemą taip pat būtinas Europos aukštojo mokslo užtikrinimo nuostatuose išskirtų vidinio kokybės užtikrinimo gairių ir nuostatų (žr. 3 Priedą) įgyvendinimas. Šios rekomendacijos nekartoja nuostatuose nurodytų gairių, o yra formuluojamos remiantis išvada (žr. skr.4 Lietuvos aukštųjų mokyklų vidinio kokybės užtikrinimo situacija) kad studijų programų kokybės užtikrinimo srityje aukštosios mokyklos turi įteisinusios studijų programų, suteikiamų kvalifikacijų patvirtinimo, stebėsenos ir periodinio vertinimo tvarką.

Šiuo atveju yra papildomai atkreipiamas dėmesys į Europos aukštojo mokslo erdvės užtikrinimo nuostatų realizavimą akcentuojant *kokybės užtikrinimo atskaitomybės tikslu su kokybės užtikrinimu tobulinimo tikslu suderinamumo* principo išskirtinę reikšmę kompetencijomis ir studijų siekiniais grindžiamų studijų programų nuolatinio kokybės tobulinimo užtikrinimui.

Kiekvienos aukštosios mokyklos vidinio kokybės užtikrinimo sistema turi būti tobulinama atsižvelgiant į kontekstą, organizacijos kultūrą, jos misiją, strateginius tikslus, bendruomenės vertybines nuostatas ir vyraujančias kokybės užtikrinimo ir tobulinimo praktikas.

Rekomendacijų, kurios pateikiamos savęs įsivertinimo klausimyno forma, pagrindinis tikslas - sužadinti akademinės bendruomenės refleksiją apie institucijoje egzistuojančią kokybės užtikrinimo praktiką bei įvertinti jos stipriąsias ir silpnąsias puses kompetencijomis ir studijų siekiniais grindžiamų studijų programų nuolatinio kokybės tobulinimo užtikrinimo kontekste.

Šalies aukštojo mokslo finansavimo struktūra, atskaitomybės pobūdis, įstatyminė bazė, išorinio vertinimo tikslai ir pati sistema neabejotinai tiesiogiai įtakoja aukštųjų mokyklų vidinio kokybės užtikrinimo kultūros plėtrą. Todėl taip pat pateikiama keletas klausimų bendrai vyriausybei, išorinio vertinimo struktūrų ir aukštųjų mokyklų diskusijai.

Aukštosios mokyklos kontekstas

Kokybės kultūros puoselėjimas

- Ar aukštoji mokykla turi nuolatinį jos vykdomų veiklų kokybės gerinimą numatančią strategiją bei aiškiai išreikštus, pamatuojamus ir skelbiamus veiklos kokybės nuolatinio tobulinimo siekinius?
- Ar ir *kaip* skatinamas ir užtikrinamas visos bendruomenės dalyvavimas kuriant nuolatinio kokybės tobulinimo strategiją bei formuluojant siekinius ?
- Ar ir *kaip* užtikrinamas nuolatinio kokybės gerinimo strategijos įgyvendinimas?
- Ar ir *kaip* yra užtikrinamos visų bendruomenės narių kolektyvinis ir individualus įsipareigojimas vykdomos veiklos kokybės nuolatiniam tobulinimui bei tiesioginis dalyvavimas kokybės užtikrinimo ir tobulinimo procesuose?
- Ar ir *kaip* aukštoji mokykla *geba užtikrinti ir įrodyti* turimų išteklių, vykdomų procesų ir pasiekiamų rezultatų atitiktį siekiamiems tikslams bei pačių tikslų atitikimą dalininkų poreikiams bei institucijos misijai?
- Ar ir *kaip* užtikrinamas kokybės vertinimo procesų, kūrybiškumo ir inovacijų skatinimo ir nuolatinio veiklos tobulinimo tarpusavio ryšius?
- Ar ir *kaip* skatinamas formuojantis veiklos refleksiją, mokymąsi iš patirties ir nuolatinį atliekamos veiklos tobulinimą skatinantis vertinimas? Ar ir *kaip* skatinamas savęs įsivertinimas studentų, dėstytojų, studijų programų, struktūrinių padalinių lygmenyje?
- Ar ir *kaip* skatinama veiklos kokybės nuolatinio tobulinimo gerosios praktikos sklaida?
- Ar ir *kaip* puoselėjama nuolatinio mokymosi aplinka?
- Ar ir *kaip* studijų programų, grindžiamų studijų rezultatais, pertvarkymas yra susietas su instituciniu planavimo ir tiksliniu resursų skyrimo procesais? Ar ir *kaip* aukštojo mokslo institucija užtikrina reikiamas struktūras, finansinius išteklius ir technines priemones (auditorijas, laboratorijas, įrangą) numatytiems studijų rezultatams pasiekti?
- Ar ir *kaip* užtikrinamas grįžtamojo ryšio iš studentų, alumnų, išorės dalininkų rezultatų panaudojimas studijų programų ir mokymosi aplinkos kokybės tobulinimui?
- Ar ir *kaip* užtikrinamas visos institucijos bendruomenės bei išorės dalininkų informavimas apie grįžtamojo ryšio rezultatus ir jų panaudojimą studijų programų kokybės tobulinimui?
- Ar ir *kaip* užtikrinamas studijų programų periodinis vertinimas institucijos lygmenyje ir šio vertinimo rezultatų panaudojimas nuolatiniam programos kokybės tobulinimui?
- Ar ir *kaip* užtikrinamas nuolatinis programos kokybės tobulinimas ją teikiančio padalinio ar kt. struktūrinio darinio lygmenyje?

- Ar duomenų rinkimo, stebėsenos ir analizės procedūros grindžiamos studijų programų kokybės vertinimo parametrais, kriterijais ir jų kiekybiniais bei kokybiniais rodikliais, leidžia įvertinti kompetencijomis grindžiamų studijų programų turimų išteklių, įgyvendinimo bei pasiekiamų rezultatų kokybę bei priimti savalaikius programų tobulinimo sprendimus?
- Ar naudojami studijų kokybės kriterijai, rodiklius bei jų vertinimo būdus, leidžia objektyviai ir patikimai įvertinti dėstyto, mokymosi ir vertinimo principų, grindžiamų kompetencijomis ir ECTS darbo krūvio apskaita kokybę?
- Ar ir *kaip* studijų programų kokybės valdymui naudojama informacija yra naudojama lyginant (angl. benchmarking) kompetencijomis grindžiamų studijų programų proceso ir rezultatų kokybę su kitomis Europos aukštojo mokslo erdvėje veikiančiomis aukštosiomis mokyklomis?

Studijų programų kokybės tobulinimas

- Ar ir *kaip* aukštosios mokyklos bendroji strategija susieta su kompetencijomis grindžiamų studijų programų kokybės užtikrinimu ir ECTS koncepcijos įgyvendinimu?
- Ar ir *kaip* užtikrinama aktyvi bendruomenės diskusija ir susitarimas dėl studijų programų tobulinimo remiantis kompetencijomis ir studijų siekiniais bei kreditų sistemos grindžiamos studentų darbo krūviu įdiegimo? Ar ir kaip užtikrinamas studentų, alumnų bei išorės dalininkų atstovų dalyvavimas šioje diskusijoje?
- Ar ir *kaip* užtikrinamas studijų programų komitetų nuoseklus komandinis darbas, atsakomybių pasidalijimas?
- Ar ir kaip užtikrinamas pakankamas studijų programų vadovų/komitetų pirmininkų kompetentingumas?
- Ar ir *kaip* užtikrinamas studijų programų aktualumas ne tik esamų bet ir *būsimų* rinkos ir socialinių poreikių požiūriu?
- Ar ir *kaip* užtikrinamas dėstytojų, studentų ir socialinių partnerių bendradarbiavimas apibrėžiant ir atnaujinant studijų siekinius?
- Ar ir *kaip* užtikrinamas aiškių numatomų mokymosi siekinių skelbimas bei prieinamumas studentams, dėstytojams ir išorės dalininkams?
- Ar ir *kaip* užtikrinamas apibrėžtų kompetencijų lygio suderinamumas ir palyginamumas su nacionalinėje ir Europos kvalifikacijų sąrangose numatyto laipsnio (pakopos) lygiu, studijų krypties aprašais bei atitinkamais konkrečių dalykinių sričių Europos kontroliniais parametrais?
- Ar ir *kaip* užtikrinamas ryšys tarp studijų programos ir modulio/dalyko studijų siekinių?
- Ar ir *kaip* užtikrinamas ryšys tarp studijų siekinių, dėstyto, mokymosi ir vertinimo metodų?

- Ar ir *kaip* užtikrinamas vertinimo metodikos (kriterijų, vertinimo metodų, vertinimo priemonių) tinkamumas studijų siekiniams įvertinti?
- Ar ir *kaip* aukštojo mokslo institucija užtikrina studentų pasiekimų atitikimą numatytiems studijų siekiniams?
- Ar ir *kaip* užtikrinamas ryšys tarp studijų siekinių, mokymosi krūvio ir kreditų paskirstymo?
- Ar ir *kaip* vykdoma studentų mokymosi krūvio stebėseną? Kam ir kaip panaudojami stebėsenos rezultatai?
- Ar ir *kaip* vykdoma studentų mokymosi pažangos stebėseną? Kam ir kaip panaudojami stebėsenos rezultatai?
- Ar ir *kaip* užtikrinamas platesnio dėstytojų rato dalyvavimas tiek nuolatiniam studijų programos kokybės tobulinimui tiek periodiniuose programų vertinimuose?
- Ar ir *kaip* užtikrinamas studijų programos ir jos atskirų elementų nuolatinis tobulinimas ir tarpusavio darna?

Studentų mąstymo ir veiklos savarankiškumo potencialo didinimas

- Ar ir *kaip* studentai įgalinami aktyviai dalyvauti kokybės tobulinimo procesuose?
- Ar ir *kaip* užtikrinamas studentų dalyvavimas kokybės užtikrinimo ir tobulinimo veikloje?
- Ar ir *kaip* užtikrinamas subalansuotas studentų mokymosi krūvis kiekvienu mokymosi laikotarpiu mokymosi, dėstyto ir vertinimo požiūriu? Ar ir *kaip* į šią veiklą yra įtraukiami studentai?
- Ar ir *kaip* taikoma vertinimo metodika skatina studentų savęs įsivertinimą bei reflekyvų mokymąsi?
- Ar ir *kaip* yra užtikrinama tinkama mokymosi ir kt. parama studentams bei studentų konsultavimas ir kuravimas?
- Ar ir *kaip* skatinamas bei užtikrinamas studentų jų mokymosi pasiekimų ir jiems skirto laiko santykio įvertinimas ir įsivertinimas?
- Ar ir *kaip* užtikrinamas grįžtamojo ryšio iš studentų gavimas apie studijuotus dalykus/modulius, studijų programą, mokymosi patirtį, mokymosi aplinkos sąlygų tinkamumą ir pan. ir jų rezultatų panaudojimas studijų programų ir mokymosi aplinkos kokybės tobulinimui?

Dėstytojų potencialo plėtra

- Ar ir *kaip* dėstytojų pedagoginio krūvio apskaitos sistema suderinta su vykdomais pokyčiais, t.y. ECTS įdiegimu institucijos lygmenyje?
- Ar aukštojo mokslo institucija yra apsibrėžusi gero dėstymo komponentus?
- Ar ir *kaip* užtikrinama dėstytojų pakankama didaktinė kompetencija studijų siekiniais grindžiamų studijų programų kūrimui, įgyvendinimui bei tobulinimui?
- Ar ir *kaip* užtikrinamos personalo pedagoginės kompetencijos tobulinimo galimybės (naujų) mokymosi, mokymo ir vertinimo metodų požiūriu?
- Ar ir *kaip* skatinamas akademinės bendruomenės įsivertinimas?
- Ar ir *kaip* užtikrinamas dėstytojų bendradarbiavimas atnaujinant studijų/dalykus/modulius, studijų programas?
- Ar ir *kaip* akademinės bendruomenės narių motyvacijos ir pripažinimo sistema juos skatina nuolat tobulinti savo kompetenciją bei atliekamos veiklos kokybę? Ar ir kaip akademinės bendruomenės narių motyvacijos sistema skatina akademinės bendruomenės narius kelti kompetencijomis (ECTS sistema) grindžiamų studijų kokybės gerinimo idėjas, pastebėti problemas ir jas spręsti?

Informacijos sistema ir informacijos sklaida

- Ar ir *kaip* sistema užtikrina reikiamų duomenų kaupimą ir prieigą pagal nu(si)statytus strateginius kokybės tobulinimo parametrus?
- Kokia yra informacijos apie studijų programą atnaujinimo sistema ir kaip yra užtikrinamas tokios informacijos atnaujinimas?
- Ar ir *kaip* sistema užtikrina informacijos tikslumą, savalaikį pateikimą ir neatidėliotiną prieigą prie informacijos, leidžiančią studijų programų kokybės tobulinimo sprendimus grįsti tikslia, patikima, bei savalaikie informacija apie studijų programų įgyvendinimą?
- Ar ir *kaip* informacinė sistema užtikrina intensyvią informacijos sklaidą bendruomenėje, skatina aktyvią informacijos paiešką ir panaudojimą?
- Ar ir *kaip* sistema suteikia galimybes patikimą, tikslią ir aktualią informaciją apie studijų programų kokybės užtikrinimą ir tobulinimą efektyviai teikti išorės dalininkams?

Nacionalinis kontekstas

- Ar ir *kaip* egzistuojanti aukštojo mokslo finansavimo ir atskaitomybės sistema skatina aukštąsias mokyklas siekti nuolatinio savo vykdomų veiklų tobulinimo?
- Ar ir *kaip* nacionalinė aukštojo mokslo teisinė bazė skatina ir sudaro palankias sąlygas kompetencijomis ir studijų siekiniais grindžiamų studijų programų bei ECTS sistemos įgyvendinimui?
- Ar ir *kaip* išorinio studijų programų ir institucinio vertinimo metodika skatina aukštąsias mokyklas nesitenkinti atitikimu nu(si)statytiems minimaliems reikalavimams, bet siekti nuolatinio vykdomos veiklos tobulinimo? Ar ir kaip aukštosios mokyklos skatinamos kurti ir tobulinti į studentų poreikius orientuotas studijų sistemas?
- Ar ir *kaip* užtikrinamas vyriausybės, išorinio vertinimo struktūrų ir aukštųjų mokyklų bendradarbiavimas siekiant sudaryti palankias sąlygas aukštojo mokslo sistemos nuolatiniam tobulinimui?
- Ar ir *kaip* skatinamas aukštųjų mokyklų bendradarbiavimas diegiant ECTS kreditų ir perkėlimo metodiką?

Literatūra

- Adam, S. (2004). *Using Learning Outcomes: A consideration of the nature, role, application and implications for European education of employing learning outcomes at the local, national and international levels*. Report on United Kingdom, Bologna Seminar, July 2004, Herriot-Watt University
- Aukštojo mokslo kokybės užtikrinimo nuostatos, 2006. SKVC.
- Biggs, J. (2002). *The reflective institution: assuring and enhancing the quality of teaching*. LTSN Generic Center.
- Bolonijos proceso įgyvendinimo pažangos vertinimo 2009 m. ataskaita/The Bologna Process Stocktaking Report
http://www.ond.vlaanderen.be/hogeronderwijs/bologna/conference/documents/Stocktaking_report_2009_FINAL.pdf
- Creativity in higher education, 2007. Report on the EUA Creativity Project 2006-2007.
- Europos švietimų struktūrų suderinimas. Europos universitetų indėlis į Bolonijos procesą. Tuning projektas. 2010, Šveitimo mainų paramos fondas.
- George T. Doran (1981) "There's a S. M. A. R. T. Way to Write Management Goals and Objectives", *Management Review (AMA Forum)*, p. 35-36.
- Improving quality, enhancing creativity: Change processes in European higher education institutions. 2009, EUA.
- Kettunen, J. and Kantola, M. (2007). Strategic planning and quality management in the Bologna Process, *Perspectives, Policy and Practice in Higher Education*, 11(3), p. 67-73.
- Keturiasdešimt Kokybės užtikrinimo forumas "Kūrybiškumo ir įvairovės iššūkiai kokybės užtikrinimui po 2010-ųjų metų", Kopenhaga, 2009 <http://www.eua.be/events/eqaf-copenhagen/presentations>
- Kohler, J. (2003). Quality Assurance, Accreditation, and Recognition of Qualifications as Regulatory Mechanisms in the European Higher Education Higher Education in Europe, XXVIII vol., No. 3, 2003, p.317-330.
- Lietuvos Respublikos Mokslo ir studijų įstatymas (2009).
- Newton, J. (2000). Feeding the beast or improving quality? Academics' perceptions of quality assurance and quality monitoring. *Quality in Higher Education*, 6, p. 153-63.
- Quality Culture in European Universities: A Bottom-Up Approach, Report on the Three Rounds of the Quality Culture Project 2002-2006, EUA, 2006, p. 20.
<http://www.eua.be/eua-projects/past-projects>
- Sánchez, V., Poblete, R. M. (Eds.), 2008. Competence-based learning: A proposal for the assessment of generic competences. Series: Tuning Project, p. 335.
- *Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area*, ESG, 2010.
- *Student Centered Learning. Toolkit for students, staff and higher education institutions*. Europos studentų sąjunga, Briuselis, 2010 m. spalio mėn.
http://www.esib.org/documents/publications/SCL_toolkit_ESU_EI.pdf
- Student Centered Learning. An Insight Into Theory And Practice (ed. Angele Attard, Bucharest, 2010, p. 10.
http://www.esib.org/documents/publications/An_Insight_Into_Theory_And_Practice_T4SCL.pdf
- Vidal, J. (2003). Quality assurance, legal reforms and the European Higher Education Area in Spain. *European Journal of Education*, 38, p. 301- 313.

- Wagenaar, R. (2008). Learning Outcomes a Fair Way to Measure Performance in Higher Education: the TUNING Approach. A selection of papers. OECD's Higher Education
- Welch, J.F. and Dey, S. (2002). Quality measurement and quality assurance in higher education, *Quality Assurance in Education*, 10(1), p. 17-25.
- Woodhouse, D. (2003). Quality improvement through quality audit, *Quality in Higher Education*, 9(2), p. 133-139.

Priedai

1 priedas

„TUNING“ projekto sudarytas „Svarbiausių klausimų, skirtų padėti rengti, vykdyti, palaikyti ir vertinti studijų programas įgyvendinant Bolonijos proceso numatytas reformas, sąrašas“

Programos rengimas

Svarbiausi klausimai	
Studijų programos profilis	<ul style="list-style-type: none">• Ar pakankamai išsamiai ir aiškiai yra apibrėžtas (naujos) studijų programos poreikis ir potencialas?• Ar programa yra skirta patenkinti esamus ar naujus profesinius ir (arba) socialinius poreikius?• Ar buvo konsultuotasi su interesų grupėmis? Ar jos nurodė, jog yra studijų programos poreikis?• Ar konsultacijų metu buvo remtasi tinkamu požiūriu? Ar pasirinktos grupės yra susijusios su aptariama studijų programa?• Ar aiškiai apibrėžtas programos profilis, tikslinės grupės ir programos vieta nacionaliniame ir tarptautiniame kontekste?• Ar esama įtakingų įrodymų, kad programos profilis bus pripažintas būsimoje darbo rinkoje? Ar jis yra susijęs su konkrečiu profesiniu ar socialiniu kontekstu?• Ar programos profilis akademinio požiūriu yra naujas iššūkis dėstytojams ir studentams ?• Ar aiškiai suvokiamas švietimo kontekstas, kuriame yra siūloma studijų programa?
Mokymosi siekiniai	<ul style="list-style-type: none">• Ar buvo suformuluoti aiškūs ir tinkami mokymosi siekiniai visos programos ir atskirų jos komponentų lygmenyje?• Ar jie atitinka apibrėžtą programos profilį? Ar jie bus tinkamai paskirstyti po skirtingas programos dalis?• Ar pakankamai užtikrintas programos ir jos atskirų elementų vystymasis ir tarpusavio darna?• Ar mokymosi siekiniai yra suformuluoti per konkrečias dalykines (angl. <i>subject-specific</i>) ir bendrasias (angl. <i>generic</i>) kompetencijas, apimančias žinias, suvokimą, įgūdžius, gebėjimus ir vertybes?• Kokių esama garantijų, kad mokymosi siekiniai bus pripažinti ir suprantami Europoje ir už jos ribų?
Kompetencijos	<ul style="list-style-type: none">• Ar aiškiai apibrėžtos ir suformuluotos dalykinės ir bendrosios kompetencijos, kurias įgis studentas?• Ar įgyjamų kompetencijų lygis yra pakankamas šiai konkrečiai studijų programai?• Ar įgyjamos kompetencijos yra išreikštos tokiu būdu, kad jas būtų galima išmatuoti?• Ar užtikrinta kompetencijų ugdymo pažanga?• Ar galima tinkamai įvertinti įgytas kompetencijas?• Ar aiškiai išdėstyta vertinimo metodika ir ar ji tinka nurodytiems mokymosi siekiniams?

	<ul style="list-style-type: none"> • Ar aiškiai išdėstyta mokymosi ir mokymo metodika, kompetencijoms įgyti? Kokių esama įrodymų, kad ji tinka numatytiems siekiniams pasiekti? • Ar pasirinkta pakankamai įvairiapusė ir novatoriška / kūrybiška metodika? • Ar apibrėžtos kompetencijos gali būti palyginamos ir suderinamos su atitinkamais individualių dalykinių sričių Europos kontroliniais parametrais (angl. <i>reference points</i>)? (Jei taikytina)
Lygis	<ul style="list-style-type: none"> • Ar nustatant mokymosi poreikius buvo atsižvelgta į potencialių studentų lygį stojimo į aukštąją mokyklą metu (<i>entrance level</i>)? • Ar mokymosi siekinių ir kompetencijų lygis atitinka Europos ir nacionalinių kvalifikacijų sąrangose numatyto laipsnio (pakopos) lygį ar lygius? • Jeigu esama polygių, ar šie polygiai yra aprašyti kompetencijomis išreikštų mokymosi siekinių požiūriu? • Ar lygiai yra aprašyti: <ul style="list-style-type: none"> — žinių, suvokimo, įgūdžių ir gebėjimų išugdymo; — žinių, suvokimo, įgūdžių ir gebėjimų taikymo praktikoje; — kompetentingų nuomonių reiškimo ir sprendimų priėmimo; — žinių ir supratimo komunikavimo; — gebėjimo tęsti mokymąsi požiūriu?
Kreditai ir mokymosi krūvis (mokymosi apimtis)	<ul style="list-style-type: none"> • Ar studijų programa remiasi ECTS kreditų sistema? Ar ji atitinka svarbiausius ECTS reikalavimus? • Ar yra numatytas programai skiriamų kreditų skaičius? Kas garantuoja, kad kreditai yra skirti teisingai? • Kaip kreditai yra susiję su numatytais šios studijų programos mokymosi siekiniais? • Kaip yra kontroliuojamas ryšys tarp mokymosi krūvio ir kreditų paskirstymo? • Kaip yra užtikrinamas subalansuotas studentų mokymosi krūvis kiekvienu mokymosi laikotarpiu mokymosi, mokymo ir vertinimo požiūriu? • Kokios priemonės yra naudojamos peržiūrėti kreditų paskirstymą ir mokymosi, mokymo bei vertinimo veiklą? Kaip į šią veiklą yra įtraukiami studentai? • Ar informacija apie programą (modulius ir (arba) sandus) yra pateikta atsižvelgiant į ECTS vadovo (angl. <i>ECTS User's Guide</i>) rekomendacijas? • Kaip programoje organizuotas studentų judėjimas? • Kaip studentai informuojami apie judumo galimybes? • Kaip judumo tikslams yra naudojami svarbiausi ECTS dokumentai? • Kas yra atsakingas už kreditų pripažinimą ir kokios yra naudojamos procedūros?
Ištekliai	<ul style="list-style-type: none"> • Kaip yra užtikrinamas formalus programos pripažinimas ir kaip garantuojami programai vykdyti būtini ištekliai? • Ar programai vykdyti yra reikiamų darbuotojų (dėstytojų ir administracijos darbuotojų bei darbo praktikos vadovų)? Ar

	<p>įgyvendinant programą reikės kviestis dėstytojų iš kitų fakultetų ar įstaigų?</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ar numatytas personalo tobulėjimas (naujų) mokymosi, mokymo ir vertinimo metodų požiūriu? • Kaip yra užtikrinta, kad bus reikiamų struktūrinių, finansinių ir techninių priemonių (auditorijų, įrangos, sveikatos ir saugos procedūrų, kt.)? • Mokymosi darbo vietoje / stažuočių atveju, ar garantuota pakankamai tinkamų darbo / praktikos vietu?
Stebėsena (kontrolė)	<ul style="list-style-type: none"> • Kaip kontroliuojama programos ir jos komponentų įgyvendinimo kokybė? • Kaip kontroliuojama personalo kokybė ir motyvacija vykdyti programą? • Ar yra sukurtos mokymosi darbe ir stažuočių vietų kokybės vertinimo sistemos? • Ar auditorijų ir įrangos (įskaitant darbo vietų aplinką) kokybė yra tinkama programai įgyvendinti? • Kaip yra užtikrinamas pradinis potencialių studentų lygis? • Kaip yra kontroliuojamas studentų darbas kalbant apie siekiamus mokymosi siekinius / kompetencijas bei laiką, reikalingą programai ir jos komponentams užbaigti? • Koku būdu yra kontroliuojamos absolventų įsidarbinimo galimybės? • Kaip yra sudaroma baigusių studentų duomenų bazė? • Ar renkami duomenys apie absolventų pasitenkinimą studijų programa?
Atnaujinimas	<ul style="list-style-type: none"> • Kokia yra studijų programos atnaujinimo / koregavimo sistema? • Koku būdu pokyčiai, susiję su išoriniu visuomenės vystymusi, gali būti įtraukiami į programą? • Kaip yra organizuotas ir garantuotas personalo vystymasis ryšium su įgyvendinama programa?
Tvarumas ir atsakomybė	<ul style="list-style-type: none"> • Kaip yra užtikrintas studijų programos tvarumas? • Kaip yra garantuota, kad atitinkamos institucijos prisiims atsakomybę už programos palaikymą ir atnaujinimą?
Organizavimas ir informavimas	<ul style="list-style-type: none"> • Kokia yra informacijos apie studijų programą atnaujinimo sistema ir kaip yra užtikrintas tokios informacijos atnaujinimas? • Kaip yra užtikrinama tinkama parama studentams bei studentų konsultavimas ir kuravimas? • Ar studentams automatiškai yra išduodamas diplomo priedėlis viena iš plačiai vartojamų Europos kalbų?

2 priedas

„TUNING“ projekto parengta „Kontrolinė mokymo programos įvertinimo lentelė“

Mokymo programos (*curriculum*) vertinimą sudaro trys pagrindinės dalys: mokymo proceso vertinimas, mokymosi siekinių vertinimas ir programos vykdymui būtinų sąlygų vertinimas.

Mokymo procesas:

- studijų programos profilis (studijų programos tikslai);
- pageidaujami mokymosi siekiniai ir kompetencijos;
- studijų programos struktūra ir pažangą užtikrinantys programos komponentai;
- studijų programos nuoseklumas;
- mokymosi krūvio paskirstymas per semestrą ir mokslo metus;
- programos įgyvendinamumas;
- dėstymo, mokymo ir vertinimo metodai;
- ryšys su viduriniu ir aukštesniuoju išsilavinimu;
- tarptautinis bendradarbiavimas ir studentų mobilumas.

Studijų siekiniai:

- pažangumo lygis, studijų nutraukimas ir perėjimas į kitas programas;
- sėkmingai pirmą ir antrą pakopas užbaigusią studentų skaičius;
- įsidarbinimo galimybės.

Būtinios mokymo sąlygos:

- struktūrinės ir techninės priemonės;
- materialiniai ir žmogiškieji ištekliai;
- pagalba studentams: studentų konsultantai.

Mokymo procesas

1. Studijų programos profilis

Prielaidos:

Studijų programa turi aiškiai apibrėžtą profilį, kuris remiasi akademinio laipsnio keliamais reikalavimais iš vienos pusės, ir iš kitos pusės – visuomenės poreikiais, atsižvelgiant į būsimą (konkrečios programos) absolventų darbo rinką.

Klausimai:

Kiek, turimais duomenimis, programos profilis atitinka iškeltus reikalavimus? Kokie galėtų būti pakeitimai, jeigu iškiltų toks poreikis?

2. Mokymosi siekiniai ir kompetencijos programos lygmenyje

Prielaidos:

Studijų programoje aiškiai apibrėžti mokymosi siekiniai, kurie atspindi programos profilį. Mokymosi siekiniai yra aprašyti kompetencijų (žinių, suvokimo ir įgūdžių), kurias turi įgyti studentas, požiūriu.

Klausimai:

Kiek mokymosi siekiniai ir kompetencijos, kurias turi įgyti studentas, atitinka programos profilį? Kokie galėtų būti pakeitimai, jeigu iškiltų toks poreikis?

3. Mokymosi siekiniai ir kompetencijos (atskirų) programos komponentų lygmenyje

Prielaidos:

Kiekvienam studijų programos komponentui yra suformuluota po penkis mokymosi siekinius, kurie aiškiai atitinka mokymosi siekinius programos lygmenyje. Mokymosi siekiniai yra aprašyti įgytinų kompetencijų (žinių, suvokimo ir įgūdžių) požiūriu.

Klausimai:

Ar mokymosi siekiniai yra (aiškiai) paminėti kiekvieno studijų programos komponento (modulio ar kurso vieneto) kurso apraše ir, prireikus, išsamiau paaiškinti? Kiek iš šių aprašų yra aišku, kad yra ugdomos konkrečios kompetencijos? Ar yra nurodyta, kokį kompetencijų lygį siekiama išugdyti?

4. Mokymo programos struktūra ir programos komponentų ar mokymo modulių seka

Prielaidos:

Mokymo turinys (angl. *curriculum*) yra sudarytas taip, kad būtų užtikrinta atskirų visos studijų programos elementų darna visais etapais ir būtų nuolatos ugdomos tiek bendrosios, tiek konkrečios dalykinės kompetencijos įgyjamų žinių, sąvokų ir įgūdžių prasme.

Klausimai:

Kiek matosi praktiškai, kad programa yra sudaryta užtikrinant jos elementų darną ir nuolatinį žinių, sąvokų ir įgūdžių lavinimą siekiant užsibrėžtų mokymo tikslų ir kompetencijų? Kokie galėtų būti pakeitimai, jeigu iškiltų toks poreikis?

5. Mokymosi krūvio paskirstymas

Prielaidos:

Programa yra sudaryta taip, kad būtų tinkamai subalansuotas tiek visos studijų programos mokymosi krūvis, tiek ir krūviai atskirais mokslo metais ir atskirais semestrais. Programos komponentui apskaičiuotas mokymosi krūvis turi atitikti laiką, kurio reikia tipiškam studentui, kad pasiektų reikiamus mokymosi siekinius.

Klausimai:

Kiek akivaizdu praktiškai, kad bendras mokymosi krūvis yra paskirstytas atsižvelgiant iš minėtąsias prielaidas? Kokie galėtų būti pakeitimai, jeigu iškiltų toks poreikis?

6. Studijų programos įgyvendinamumas

Prielaidos:

Programa yra sudaryta taip, kad ją galėtų įsisavinti tipiškas studentas (užbaigti ją per nustatytą laiką). Tai reiškia, kad yra sėkmingai suderinti mokymo, mokymosi ir vertinimo metodai, nėra jokių nereikalingų trukdžių tarp programos komponentų, taip pat numatytas pakankamas dėstytojų vadovavimas studentams ir studentų konsultavimas.

Klausimai:

Kiek yra garantijų, kad bus taikomi deramai subalansuoti mokymo, mokymosi ir vertinimo metodai, kad studentams bus užtikrintas pakankamas dėstytojų vadovavimas, ir kad stojimo reikalavimai atitinka programos turinį? Kokie galėtų būti pakeitimai, jeigu iškiltų toks poreikis?

7. Mokymo, mokymosi ir vertinimo metodai

Prielaidos:

Naudojami įvairūs mokymo, mokymosi ir vertinimo metodai, kurie buvo pasirinkti todėl, kad itin gerai tinka užsibrėžtiems mokymosi siekiniams pasiekti ir kompetencijoms išugdyti.

Klausimai:

Kiek turima informacija, ypač mokymo ir vertinimo taisyklės bei kurso planas, rodo, kad yra laikomasi nustatytų reikalavimų? Kokie galėtų būti pakeitimai, jeigu iškiltų toks poreikis?

8. Ryšys su viduriniu ir aukštesniojo išsilavinimu

Prielaidos:

Programa yra sudaryta atsižvelgiant į stojančiųjų studentų lygį. Pirmosios studijų pakopos programos yra susietos su viduriniu išsilavinimu, o antrosios – su pirmosios studijų pakopos programomis (kurias baigus galima stoti į antrosios pakopos programas).

Klausimai:

Kiek yra akivaizdu, kad programa užtikrina sklandų perėjimą į pirmosios ir antrosios studijų pakopų programas? Kokie galėtų būti pakeitimai, jeigu iškiltų toks poreikis?

9. Tarptautinis bendradarbiavimas

Prielaidos:

Programos struktūra leidžia bendradarbiauti su partnerinėmis užsienio institucijomis. Šis bendradarbiavimas gali vykti kuriant bendras programas, kurias baigus yra įgyjamas laipsnis, ir (arba) skatinant studentų mainus bei pripažįstant studentų akademinis pasiekimus partnerinėse aukštesiose mokyklose.

Klausimai:

Kaip yra garantuojama, kad studentai neatsiliks nuo mokymo grafiko, jeigu dalyvaus partnerinės užsienio mokslo įstaigos programoje, išskyrus tuo atveju, jeigu jie patys yra už tai atsakingi (pvz., todėl, kad pakeitė savo programą nepasikonsultavę, arba todėl, kad nepabaigė programos komponentų sėkmingai)? Kokie galėtų būti pakeitimai, jeigu iškiltų toks poreikis?

Studijų siekiniai

10. (Sėkmingi) pirmosios ir antrosios studijų pakopos mokymosi siekiniai

Prielaidos:

Fakultetas ar aukštoji mokykla siekia šių tikslų: pirmuosius mokslo metus sėkmingai pabaigia xx % studentų (ne ilgiau kaip per dvejus metus nuo programos pradžios), pirmąją studijų pakopą pabaigia xx % pirmuosius metus pabaigusiu studentų (per ketverius metus nuo mokymo programos pradžios), antrąją studijų pakopą pabaigia xx % studentų (per dvejus ar trejus metus nuo įstojimo į studijų programą).

Klausimai:

Ar pasiekiami programai nustatyti procentiniai dydžiai? Jeigu ne, kodėl? Kokios siūlomos priemonės situacijai pagerinti?

11. Įsidarbinimo galimybės

Prielaidos:

Studijų programa patenkina visuomenės poreikius, ir tai parodo apskritai geras absolventų įsidarbinimo lygis.

Klausimas:

Ar absolventai randa (tinkamą) darbą, atitinkantį studijų programos profilį ir lygį, per protingą laikotarpį?

Būtinės mokymo sąlygos

12. Struktūrinės ir techninės priemonės

Prielaidos:

Studijų programai vykdyti turima pakankamai struktūrinių ir techninių priemonių.

Klausimas:

Ar realybėje susiduriama su priemonių stoka vykstant programą?

13. Materialiniai ir žmogiškieji ištekliai

Prielaidos:

Programai vykdyti turima pakankamai aukštos kvalifikacijos akademinų ir pagalbinių (administracinių ir techninių) darbuotojų. Kiekvienas programos elementas / organizacinis vienetas turi pakankamai priemonių programai vykdyti (kviestinių lektorių, medžiagos ir pan.).

Klausimas:

Kiek paskirtų priemonių realiai pakanka programai vykdyti vadovaujantis pirminėmis prielaidomis ir planais?

14. Studentams teikiama parama, studentų konsultavimas ir kuravimas

Prielaidos:

Studentai gali naudotis pagalbos, konsultavimo ir kuravimo sistema.

Klausimas:

Kiek yra patenkintas tinkamos paramos studentams, studentų konsultavimo ir kuravimo sistemos poreikis?

3 Priedas

AUKŠTOJO MOKSLO KOKYBĖS UŽTIKRINIMO NUOSTATOS

1 DALIS: EUROPOS NUOSTATOS IR GAIRĖS VIDINIAM AUKŠTŪJŲ MOKYKLŲ KOKYBĖS UŽTIKRINIMUI

1.1. Kokybės užtikrinimo politika ir procedūros

Nuostata:

Aukštosiose mokyklose turėtų būti įgyvendinama kokybės užtikrinimo politika (policy) ir su ja susiję veikimo būdai, padedantys užtikrinti kokybę, vykdomų programų bei suteikiamų kvalifikacijų nuostatos.

Aukštosios mokyklos turėtų sukurti terpę, kurioje investinama kokybės bei kokybės užtikrinimo svarba mokyklos veiklai. Siekdamos šio tikslo aukštosios mokyklos turėtų sukurti ir įgyvendinti nuolatinį kokybės gerinimą numatančią strategiją.

Tokia strategija, politika bei veikimo būdai turėtų būti įteisinti ir viešai skelbiami. Šiuose dokumentuose turėtų būti numatytas studentų bei kitų suinteresuotų šalių vaidmuo.

Gairės:

Formali kokybės užtikrinimo politika ir su ja susiję veikimo būdai numato struktūrą, kurioje aukštosios mokyklos gali tobulinti ir stebėti kokybės užtikrinimo sistemų veiksmingumą. Tai taip pat padeda visuomenei įgyti pasitikėjimo aukštosios mokyklos autonomija. Kokybės užtikrinimo politikoje numatyti tikslai ir pagrindiniai veikimo būdai, kaip jų siekti. Procedūriniai patarimai gali suteikti išsamesnės informacijos apie veikimo būdus, kaip numatoma kokybės užtikrinimo politika yra įgyvendinama, ir šitaip suteikiamas atskaitos taškas tiems, kuriems reikia žinoti praktinius veikimo būdų aspektus.

Tikėtina, kad kokybės užtikrinimo politika apims šiuos aspektus:

- sąryšį tarp mokymo ir mokslinių tyrimų;
- institucijos kokybės ir nuostatų strategiją;
- kokybės užtikrinimo sistemos organizavimą;
- įvairių institucijos padalinių bei atskirų individų atsakomybę už kokybės užtikrinimą;
- studentų dalyvavimą užtikrinant kokybę;
- kokybės užtikrinimo politikos įgyvendinimo, priežiūros ir tikslinimo būdus.

Europos aukštojo mokslo erdvės realizavimo sėkmę lemia įsipareigojimas visuose institucijos lygiuose garantuoti, kad jos programos turi aiškiai ir tiksliai numatomus rezultatus; kad jos personalas yra pasirengęs, turi noro ir geba mokyti bei teikti besimokantiesiems paramą, padedančią studentams pasiekti tų rezultatų; kad yra visiškas, laiku atliktas ir akivaizdus personalo, kuris rodo ypatingą erudiciją, kompetenciją ir atsidavimą (pasiaukojimą), darbo pripažinimas. Visos aukštosios mokyklos turėtų siekti tobulinti ir pagerinti siūlomas studentams studijas.

1.2. Studijų programų bei suteikiamų kvalifikacijų patvirtinimas, stebėseną bei periodinis vertinimas

Nuostata:

Aukštosios mokyklos turi būti įteisinusios studijų programų bei suteikiamų kvalifikacijų patvirtinimo, stebėsenos bei periodinio vertinimo tvarką.

Gairės:

Studentų ir kitų suinteresuotų šalių pasitikėjimą aukštuoju mokslu gali sukurti ir palaikyti veiksminga kokybės užtikrinimo veikla, kuri garantuoja, kad programos yra gerai sudarytos, reguliariai stebimos ir periodiškai vertinamos, taip užtikrinant jų tęstinį aktualumą ir paklausumą.

Programų ir suteikiamų laipsnių kokybės užtikrinimas turėtų apimti:

- aiškių numatomų mokymosi rezultatų tobulinimą ir skelbimą;
- rūpinimąsi studijų programų sandara ir turiniu;
- įvairių studijų formų (pvz.: dieninių, vakarinių, neakivaizdinių, nuotolinio mokymosi) ir aukštojo mokslo tipų (pvz.: akademinio, profesinio mokymo) specifinius poreikius;
- tinkamus mokymosi išteklius;
- formalias programų patvirtinimo procedūras, atliekamas aukštojoje mokykloje, neįtraukiant programą kūrusių ir joje dėstančių dėstytojų;
- studentų pažangos ir laimėjimų stebėseną;
- nuolatinį periodišką programų (įskaitant išorinius ekspertų grupių narius) vertinimą;
- nuolatinio grįžtamojo ryšio palaikymą su darbdaviais, darbo rinkos atstovais ir su kitomis susijusiomis organizacijomis;
- studentų dalyvavimą kokybės užtikrinimo veikloje.

1.3. Studentų rezultatų vertinimas

Nuostata:

Studentų rezultatai turėtų būti vertinami naudojantis viešai paskelbtoje ir nuolatos taikomoje tvarkoje nustatytais kriterijais bei procedūromis.

Gairės:

Studentų vertinimas yra vienas svarbiausių aukštojo mokslo elementų. Vertinimo rezultatai turi didelės įtakos studentų karjerai ateityje. Todėl svarbu, kad vertinimas visada būtų atliekamas profesionaliai, atsižvelgiant į sukauptas žinias apie vertinimą ir egzaminavimą. Vertinimas taip pat suteikia vertingos informacijos aukštosioms mokykloms apie mokymo ir paramos studentams veiksmingumą.

Studentų rezultatų vertinimo procedūros turėtų:

- būti sudarytos taip, kad būtų galima įvertinti, ar pavyko pasiekti laukiamų mokymosi rezultatų ir kitų programos tikslų;
- atitikti paskirtį – nustatyti, formuoti ar apibendrinti;
- turėti aiškius ir viešai skelbiamus vertinimo pažymiais kriterijus;
- būti kuriamos/sudaromos žmonių, suprantančių studentų pažangos siekiant žinių ir įgūdžių, susijusių su laukiama studentų kvalifikacija, vertinimo vaidmenį;
- nepasikliauti vieno egzaminuotojo nuomone (kiek tai įmanoma);
- atsižvelgti į visas galimas egzaminavimo tvarkos pasekmes;
- turėti aiškias taisykles, apimančias studentų neatvykimo dėl ligos ar kitų lengvinančių aplinkybių atvejus;
- užtikrinti, kad studentų vertinimas būtų atliekamas laikantis aukštosios mokyklos nustatytą procedūrą;
- būti administracinio patikrinimo elementas, užtikrinantis procedūrų laikymosi tikslumą.

Taip pat studentai turėtų būti aiškiai informuoti apie programoje naudojamą vertinimo tvarką, kokie egzaminavimo ar kiti vertinimo metodai taikomi, ko iš jų tikimasi ir kokie kriterijai taikomi vertinant jų darbą.

1.4. Dėstytojų kokybės užtikrinimas

Nuostata:

Aukštojoje mokykloje turėtų būti galimybė įsitikinti, kad studentų mokymui pasitelktas personalas yra kvalifikuotas ir kompetentingas. Tie, kurie atlieka išorinį vertinimą, su tomis galimybėmis turėtų susipažinti ir savo vertinimo išvadose pateikti jų komentarus.

Gairės:

Dėstytojais yra vienas svarbiausių mokymosi šaltinių, lengviausiai prieinamų daugumai studentų, todėl svarbu, kad tie, kurie moko, turėtų pakankamai dėstomo dalyko žinių ir patirties, būtinų žinių perteikimo studentams įgūdžių ir dėstomos srities patirties, gebėtų gauti grįžtamąjį ryšį apie savo darbą. Aukštosios mokyklos turi užtikrinti, kad dėstytojų atrankos ir paskyrimo tvarka apimtų priemones, garantuojančias, jog nauji dėstytojai būtų bent minimalaus būtinos kompetencijos lygio. Dėstytojams turi būti sudarytos galimybės lavinti ir plėsti pedagoginius gebėjimus, jie taip pat turi būti skatinami įvertinti savo įgūdžius. Aukštosios mokyklos prastesniems dėstytojams turėtų suteikti galimybę tobulinti savo įgūdžius iki priimtino lygio, bet turi būti numatyti ir būdai, kaip atleisti dėstytojus iš pareigų, jei jie ir toliau dirba neveiksmingai.

1.5. Studijų ištekliai ir parama studentams

Nuostata:

Aukštosios mokyklos turėtų užtikrinti, kad kiekvienos studijų programos studentų mokymuisi reikalingi ištekliai būtų tinkami ir pakankami.

Gairės:

Be dėstytojų, studentai priklauso ir nuo kitų mokymosi išteklių. Šie ištekliai gali būti materialiniai (pvz., biblioteka, kompiuteriai) ir žmonių (konsultantai, patarėjai, mokytojo padėjėjai). Šios ir kitos paramos priemonės studentams turėtų būti lengvai prieinamos, sukurtos pagal jų poreikius, atsižvelgiant į šių paslaugų vartotojų atsiliepimus. Aukštosios mokyklos turėtų reguliariai prižiūrėti, įvertinti ir tobulinti studentams teikiamų paslaugų veiksmingumą.

1.6. Informacijos sistemos

Nuostata:

Aukštoji mokykla turi užtikrinti, kad ji kaupia, analizuoja ir naudoja tinkamą informaciją, padedančią veiksmingai valdyti studijų programas bei kitą veiklą.

Gairės:

Nuo aukštosios mokyklos savęs pažinimo prasideda tinkamas kokybės užtikrinimas. Svarbu, kad aukštosios mokyklos kauptų, analizuotų ir naudotų informaciją apie savo veiklą. Be viso to ji nežinos, kas yra gerai, o kam reikėtų skirti daugiau dėmesio ar pritaikyti naujoves.

Kiekvienoje aukštojoje mokykloje esanti informacijos sistema, susijusi su kokybe, skirsis priklausomai nuo vietos sąlygų, tačiau turėtų būti įtraukti bent jau šie klausimai:

- studentų pažangos ir rezultatų rodikliai;
- absolventų įsidarbinimo rodikliai;
- studentų nuomonė apie programas;
- dėstytojų kokybė;
- įvairūs duomenys apie studentus;
- visuotinai prieinamos mokymosi priemonės ir jų kaina;
- aukštosios mokyklos veiklos pagrindiniai rodikliai.

Taip pat būtų naudinga, kad aukštosios mokyklos lygintų savo veiklos rodiklius su kitų, veikiančių Europos aukštojo mokslo erdvėje ir už jos ribų, aukštųjų mokyklų veiklos rodikliais. Šitaip jos galėtų geriau save pažinti ir rasti geresnių savo veiklos tobulinimo būdų.

1.7. Viešas informavimas

Nuostata:

Aukštosios mokyklos turi nuolat skelbti naujausią tikslią ir nešališką kiekybinę bei kokybinę informaciją apie vykdomas studijų programas ir suteikiamas kvalifikacijas.

Gairės:

Vykdydamos savo švietėjišką veiklą, aukštosios mokyklos atsako už informacijos apie siūlomas programas, laukiamus rezultatus, suteikiamą kvalifikaciją ir(ar)laipsnius, mokymo, mokymosi ir vertinimo procedūras bei mokymosi galimybes studentams teikimą. Viešai skelbiama informacija turėtų apimti buvusių studentų nuomonę apie studijas ir jų karjerą po studijų bei įvairią informaciją apie dabartinius studentus. Ši informacija turėtų būti tiksli, objektyvi ir lengvai prieinama, tačiau neturėtų būti naudojama kaip rinkodaros priemonė. Aukštoji mokykla turi užtikrinti, kad tokia informacija objektyviai atitiktų jos lūkesčius.

PRIEDAI

1a priedas. Aukštojo mokslo studijų pakopų aprašai (remiantis Dublino aprašais)

1b priedas. Aukštojo mokslo studijų pakopų skiriamieji bruožai (pagal tikslų taksonomiją: žinios ir supratimas, žinių ir supratimo taikymas, gebėjimas priimti sprendimus, komunikaciniai gebėjimai, mokymosi įgūdžiai)

2 priedas. Studijų tikslų planavimas studijų dalykuose (pagal B. Bloomo ir kt. tikslų taksonomijas)

3 priedas. Įvairių studijų metodų charakteristikos

4 priedas. Studijų programos profilio demonstracinis aprašas ir rekomendacijos

5 Priedas. Dalyko(modulio) demonstracinis aprašas ir rekomendacijos

6. priedas. Vertinimo metodai

7 priedas. Žinių ir supratimo vertinimas, SOLO taksonomija.

1a priedas. Aukštojo mokslo studijų pakopų aprašai (remiantis Dublino aprašais¹)

Trumposios pakopos aprašai. Kvalifikacinis laipsnis, nurodantis, kad baigta *aukštojo mokslo pirmosios pakopos trumpoji pakopa*, suteikiamas studentui, kuris:

- Demonstruoja vidurinį išsilavinimą viršijančias studijų krypties žinias ir išmanymą, paremtą vadovėliais; šios žinios turi būti darbo profesijos, asmeninio tobulėjimo ir tolesnių pirmosios pakopos studijų pagrindas;
- Gali taikyti savo žinias ir išmanymą profesiniame kontekste;
- Geba rasti ir panaudoti duomenis, formuluodamas atsakymus į teisingai suformuluotas konkrečias ir abstrakčias problemas;
- Gali bendrauti, dalintis savo žiniomis, gebėjimais ir veiklos rezultatais su kolegomis, vadovais ir klientais;
- Geba mokytis kitose studijų pakopose, turi tam tikro savarankiškumo.

Pirmosios studijų pakopos aprašai. Kvalifikacinis (bakalauro) laipsnis, nurodantis, kad baigta *pirmoji pakopa*, suteikiamas studentams, kurie:

- Demonstruoja vidurinį išsilavinimą viršijantį žinojimą ir supratimą, kurie remiasi pažangiais studijuojamos srities vadovėliais, yra informuoti apie kai kuriuos šiuolaikinius studijuojamos krypties pasiekimus;
- Gali savo žinias ir išmanymą taikyti taip, kad parodytų profesionalų požiūrį į darbą ar profesiją, ir demonstruoja argumentavimo, problemų sprendimo kompetencijas sprendžiant savo studijų srities problemas;
- Geba rinkti ir interpretuoti relevantiškus (dažniausiai savo studijuojamos srities) duomenis, reikalingus priimant sprendimus, kuomet reflektvyviai apmąstomos relevantiškos socialinės, mokslinės ar etinės problemos.
- Komunikodamas geba perteikti informaciją, idėjas, problemas ir sprendimus, bendraudamas su specialistais ir nespecialistais;
- Įgijo tokius mokymosi įgūdžius, kurie yra būtini norint toliau tęsti studijas, reikalaujančias didesnio autonomijos laipsnio.

Antrosios studijų pakopos aprašai. Kvalifikacinis (magistro) laipsnis, rodantis, kad pabaigta *antroji studijų pakopa*, suteikiamas studentams, kurie:

- Pademonstravo išplėtotą ir/ar pagilintą žinojimą ir supratimą, atsiradusius pagrindinės (bakalauro) studijų pakopos žinių pagrindu, ir dedančius pagrindą ar galimybes demonstruoti originalumą plėtojant ir/ar taikant idėjas dažniausiai mokslinių tyrimų kontekste;
- Geba taikyti žinias ir problemų sprendimo gebėjimus naujoje ar nepažįstamoje aplinkoje platesniuose (ar multidisciplinariniuose) kontekstuose, susijusiuose su studijuojama sritimi;
- Įgijo gebėjimą integruoti žinias, susidoroti su kompleksiškomis problemomis ir priimti sprendimus (make judgements) turint nepakankamą ar ribotą informaciją bei gebėjimą reflektvyviai apmąstyti socialinės ir etinės atsakomybės aspektus, susijusius su žinių taikymu ir sprendimų priėmimu;

¹ Shared 'Dublin' descriptors for Short Cycle, First Cycle, Second Cycle and Third Cycle Awards. A report from a Joint Quality Initiative informal group, 2004

- Komunikuodami geba pateikti savo išvadas, logiškai jas pagrindžiant turimomis žiniomis ir padarytais sprendimais, specialistų ir nespecialistų auditorijoms, aiškia ir nedviprasmiškai;
- Įgijo autonominio, daugiausiai savidirektyvaus mokymosi įgūdžių, reikalingų toliau tęsti studijas.

Trečiosios studijų pakopos aprašai. Kvalifikacinis (daktaro) laipsnis, rodantis, kad pabaigta **trečioji studijų pakopa**, suteikiamas studentams, kurie:

- Demonstruoja sisteminį studijuojamos srities supratimą ir mokslinio tyrimo įgūdžių ir metodų įvaldymą;
- Demonstruoja gebėjimą suvokti, projektuoti, įgyvendinti ir adaptuoti esminius mokslinio darbo procesus su moksliniu sąžiningumu;
- Kurių originalūs moksliniai darbai yra svarus įdelis, praplečiantis mokslinio žinojimo ribas, kurių kai kurios dalys yra publikuojamos recenzuojamuose nacionaliniuose ar tarptautiniuose moksliniuose žurnaluose;
- Geba kritiškai analizuoti, vertinti sintezuoti naujas ir kompleksines idėjas;
- Geba bendrauti su kolegomis, platesne mokslo bendruomene bei visuomene teikiant ekspertinių sričių informaciją;
- Geba akademiniam ar profesiniam kontekste skatinti technologinę, socialinę ar kultūrinę pažangą žiniomis grįstoje visuomenėje.

1b priedas. Aukštojo mokslo studijų pakopų skiriamieji bruožai (pagal žinių ir supratimo, gebėjimų, jų taikymo klasifikaciją): žinios ir supratimas, žinių ir supratimo taikymas, gebėjimas priimti sprendimus, komunikaciniai gebėjimai, mokymosi gebėjimai)²

<i>Pakopa (teikiamas laipsnis)</i>	<i>Žinios ir supratimas</i>
1 (bakalauras)	Paremti pažangiais studijuojamos srities vadovėliais, yra informuoti apie kai kuriuos šiuolaikinius studijuojamos krypties pasiekimus.
2 (magistras)	Deda pagrindą ar galimybes demonstruoti originalumą plėtojant ir/ar taikant idėjas dažniausiai mokslinių tyrimų kontekste.
3 (daktaras)	Sisteminis studijuojamos srities supratimas ir mokslinio tyrimo įgūdžių ir metodų įvaldymas
	<i>Žinių ir supratimo taikymas</i>
1 (bakalauras)	Demonstruoja argumentavimo, problemų sprendimo kompetencijas sprendžiant savo studijų srities problemas.
2 (magistras)	Geba taikyti žinias ir problemų sprendimo gebėjimus naujoje ar nepažįstamoje aplinkoje platesniuose (ar multidisciplinariniuose) kontekstuose.
3 (daktaras)	Demonstruoja gebėjimą suvokti, projektuoti, įgyvendinti ir adaptuoti esminius mokslinio darbo procesus su moksliniu sąžiningumu, kurie yra svarus įdelis, praplečiantis mokslinio žinojimo ribas, kai kurios mokslo darbų dalys yra publikuojamos recenzuojamuose nacionaliniuose ar tarptautiniuose moksliniuose žurnaluose.
	<i>Gebėjimas priimti sprendimus (making judgements)</i>

² Shared 'Dublin' descriptors for Short Cycle, First Cycle, Second Cycle and Third Cycle Awards. A report from a Joint Quality Initiative informal group, 2004

1 (bakalauras)	Geba rinkti ir interpretuoti relevantiškus (dažniausiai savo studijuojamos srities) duomenis, reikalingus priimant sprendimus.
2 (magistras)	Geba integruoti žinias, susidoroti su kompleksiškomis problemomis ir priimti sprendimus (<i>make judgements</i>) turint nepakankamą ar ribotą informaciją.
3 (daktaras)	Geba kritiškai analizuoti, vertinti sintezuoti naujas ir kompleksines idėjas.
	<i>Komunikaciniai gebėjimai</i>
1 (bakalauras)	Geba perteikti informaciją, idėjas, problemas ir sprendimus, bendraudamas su specialistais ir nespecialistais.
2 (magistras)	Geba pateikti savo išvadas, logiškai jas pagrindžiant turimomis žiniomis ir padarytais sprendimais, specialistų ir nespecialistų auditorijoms, aiškiai ir nedviprasmiškai.
3 (daktaras)	Geba bendrauti su kolegomis, platesne mokslo bendruomene bei visuomene teikiant ekspertinių sričių informaciją.
	<i>Mokymosi gebėjimai</i>
1 (bakalauras)	Igijo būtinus mokymosi įgūdžius, norint toliau tęsti studijas, reikalaujančias didesnio autonomijos laipsnio.
2 (magistras)	Igijo autonominio, daugiausiai savidirektyvaus mokymosi įgūdžių, reikalingų toliau tęsti studijas.
3 (daktaras)	Geba moksliniame ar profesiniame kontekste skatinti technologinę, socialinę ar kultūrinę pažangą žiniomis grįstoje visuomenėje.

2 priedas. Studijų tikslų taksonomijos (pagal B. Bloomą ir kt.)

Ugdymo tikslų taksonomijos. *Ugdymo tikslų taksonomija* – tai sisteminis, hierarchinis ugdymo ar mokymo tikslų klasifikavimas. B. S. Bloomas et al.(1956)³, padedamas savo pasekėjų ir mokinių, pasiūlė ugdymo tikslų taksonomiją, kurioje tikslai buvo klasifikuojami pagal individo *kognityvinę, afektyvinę (emotyvinę) ir psichomotorinę* sferas. Kognityvinė mokymosi sfera apibūdina žinojimą, afektyvinė –nuostatas, o psichomotorinė –fizinius judesius, koordinaciją, motorinius įgūdžius be kurių neįmanoma suformuoti konkrečiai profesijai reikalingus praktinius gebėjimus.

Kognityvinės sferos ugdymo tikslai, kuriais yra apibūdinamos pažinimo, suvokimo ir kt. siekiamybės pasireiškiančios žmogaus intelektualinėje veikloje. Bloomas et al. (1956) išskyrė 6 kognityvinių tikslų lygmenis:

- **Žinių lygmuo**, pats žemiausias, kuris yra pasiekiamas remiantis atmintimi.
- **Supratimo lygmuo**, atpažinimo operacijos, įgytų žinių suvokimas.
- **Taikymo lygmuo**, sugebėjimas pritaikyti, perkelti įgytas žinias (abstrakcijas, taisykles, dėsnius, teorijas) įvairiose situacijose.
- **Analizės lygmuo**. Analizė – tai gebėjimas visumą skaidyti į dalis, elementus.
- **Sintezės lygmuo**. Sintezė – tai sugebėjimas atskirus elementus, dalis, blokus sujungti į visumą, į sistemą.
- **Vertinimo lygmuo**. Vertinamųjų veiksmų pagrindu remiantis kiekybiniais ir kokybiniais parametrais, kokybės kriterijais, pateikti išvadas.

Afektyvinės sferos ugdymo tikslai aprašo žmogaus elgsenos pokyčius, susijusius su emocijų, jausmų, vertybinių orientacijų internalizavimu, ir sąlygojančius elgsio modifikacijas. Tai vidinį individo augimą apibūdinantys tikslai, kai po susivokimo (savęs suvokimo) sėka vidinis tam tikrų nuostatų, principų, kodų sankcijų priėmimas, tampančių asmens vertybinėmis nuostatomis, kurios yra taikomos darant vertinamuosius sprendimus ir kurios

³ Bloom, B., Krathwohl, D., and Masia, B. (1956) *Taxonomy of Educational Objectives, Vol.1: Cognitive Domain*. London: Longman.

pasireiškia pakitusiame individo elgesyje (kuriam apibūdinti gali būti vartojamas socializacijos terminas). Šioje taksonomijoje Krathwohla et al. (1973)⁴ išskiria 5 lygmenis:

- **Susivokimas.** Tai *įsisąnoninimas, norėjimas suvokti ir priimti skirtingas nuomones, požiūrius, ugdytis toleranciją kitoms rasėms, kultūroms; valdomas, valingas dėmesys, pastebėjimas, valingas reagavimas į stimulus.*
- **Reagavimas.** Tai *valingas pritarimas ar prieštaravimas, kuris pasireiškia elgsenoje (pvz., laikomasi eismo taisyklių, kurioms pritariama, arba priešinimosi atveju jų nesilaikoma, su malonumu, noriai įsijungiami į diskusiją), satisfakcija, pasitenkinimo jausmas, patiriamas dalyvaujant įvairioje veikloje.*
- **Vertinimas.** Tai *vertės, vertingumo nustatymas. Vertybių priėmimas, jų išskirimas, įsipareigojimas jomis vadovautis veikloje, praktikoje, lojalumas.*
- **Organizavimas.** Tai *vertybių conceptualizavimas, jų susiejimas, sujungimas į bendrą sistemą.*
- **Charakterio formavimasis** *internalizuotų vertybių pagrindu. Vertybinių (pvz., dorinių, demokratinių) idealų gyvenimo filosofijos susikūrimas, sąmoninga jos kritinė peržiūra ir koregavimas.*

Psichomotorinės sferos ugdymo tikslai. Psichomotorinei sferai yra priskiriami refleksyvūs judesiai arba refleksai, pagrindiniai judesiai, fizinės galios, veiklos įgūdžiai, neverbalinio bendravimo būdai, žmogaus mokėjimai, sudėtingi judesiai, kuriems reikia jėgos, greičio, judrumo, lankstumo, skirtingų judesių koordinacijos. Dave (1968)⁵ psichomotorinių tikslų taksonomijoje išskiria 5 lygius:

- **Imitavimo.** Stebint kitų veiklą mėginama ją imituoti, kopijuoti;
- **Manipuliavimo.** Tam tikrų veiksmų mokomasi siekiant tiksliai vykdyti žodines ar rašytines instrukcijas. Veiksmai daug kartų kartojami ;
- **Tikslumo** lygmenyje atsiranda daugiau precizikos, atliekant sudėtingus judesius daroma mažiau klaidų;
- **Artikuliacijos** lygmenyje vyksta atskirų veiksmų koordinavimas, harmonizavimas
- **Natūralizavimo** lygmenyje veiksmai tampa natūralūs ir lengvai, profesionaliai atliekami.

Dėstytojas, formuluodamas savo dalyko ugdymo tikslus, gali pasinaudoti šiomis taksonomijomis hierarchiniam savo dalyko tikslų sudėliojimui, gali atsižvelgti į afektyvinės ir psichomotorinės sferos lygius ir jų pagrindu formuluoti tikslus, orientuotus į jausmų, vertybinių nuostatų ir konkrečių praktinių gebėjimų ar veiksmų ugdymą.

3 priedas. Studijų metodų klasifikacija ir charakteristikos⁶

Metodas	Apibūdinimas	Nauda	Apribojimai	Panaudojimo sritys
Paskaita	Dėstytojas informaciją perduoda žodžiu. Paskaitos struktūrinės dalys: įžanga, dėstymas (pagrindinė dalis) ir išvados (baigiamoji dalis). Įžangos metu studentai supažindinami su pagrindiniais turinio elementais, jie susisteminiami. Pagrindinėje dalyje - dėstyme perteikiamas paskaitos turinys, baigiamojoje dalyje pateikiamos išvados, taip pat dažnai pateikiama medžiaga, susijusi su būsimos paskaitos tema.	- kai svarbiausias mokymo tikslas yra suteikti informaciją; - kitais būdais mokymo medžiaga nėra prieinama; - tenkina trumpalaikio išsiminimo tikslą; - kai būtina pateikti tam tikros srities išangines pastabas ar nurodyti mokymosi kryptis.	netinka, kai: - medžiaga sudėtinga, abstrakti, joje daug detalių; - mokymo tikslas skatinti sudėtingesnius pažinimo procesus (analizė, sintezė, vertinimas); - medžiagą būtina išiminti ilgesniam laikotarpiui; - siekiama aktyvaus mokymosi tikslo.	Santykinai „pigus“ metodas, nes vienas dėstytojas gali aprėpti labai daug žmonių. Taip pat gali būti greitai pritaikytas tam tikrai auditorijai, dėstomai medžiagai, laikui, auditorijos įrangai.
Grupės diskusija	Diskusija gali būti laisva, kurioje tema ir kryptis priklauso nuo dalyvių	- skatina besimokančius priimti atsakomybę	- galutinis rezultatas gali būti nenaudingas;	Gali būti probleminė diskusija, kurioje

⁴ Krathwohl, D. R., Bloom, B. S. and Bertram, B. M. (1973). *Taxonomy of Educational Objectives: the Classification of Educational Goals. Handbook II: Affective Domain.* New York:David McKay Co., Inc.

⁵ Dave, R. H. (1975). *Developing and Writing Behavioural Objectives.* (R. J. Armstrong ed.) Educational Innovators Press.

⁶ Sudaryta: Teresevičienė M., Gedvilienė G., Zuzevičiūtė V. (2006). *Andragogika.* Kaunas: VDU.

	pasirinkimo ir dėstytojas gali tai stebėti arba ne. Gerai diskusijai organizuoti yra svarbūs keturi kriterijai: a) diskusijos tema turi dominti visus jos narius; b) dalyviai turi turėti tam tikrą informaciją; c) galimi alternatyvūs požiūriai; d) tema turi būti aiškiai apibrėžta ir suprantama.	už savo mokymąsi; - skatina grupės narius dalintis mintimis; - skatina atskirų asmenų priklausomybę grupei; - padeda išvystyti pasitikėjimą savo jėgomis.	- eiga ir rezultatas priklauso nuo dalyvių sugebėjimo reikšti savo mintis, argumentuoti ir išklausti kitus; - yra galimybė dominuojantiems asmenims reikštis, o ramiems likti pasyviais.	grupei iškeliamas tikslas ir jis turi būti pasiektas. Jos metu skatinamas analitinis mąstymas, ugdomi gebėjimai priimti sprendimus ir juos įvertinti. Šis metodas naudingas nuostatų kaitai, žmogiškųjų ryšių, pasitikėjimo skatinimui, naujų idėjų iškelimui.
Metodas	Apibūdinimas	Nauda	Apribojimai	Panaudojimo sritys
Projektų metodas	Kai realaus gyvenimo problemos išsprendžiamos naudojant įvairių mokslų žinias. Pagrindiniai šio metodo principai: - metodo pagrindas problemos iškėlimas; - projekto eigai vadovauja patys besimokantieji; - rezultatas yra pristatomas viešai. Šiuo metodu dirbama mažose grupelėse po 3-5 žmones.	Skatina susidomėjimą, motyvuoja studijoms, nes nagrinėjami reiškiniai yra paimami iš realaus gyvenimo, o gautus rezultatus galima taikyti praktikoje.	Besimokantieji gali neturėti pakankamai patirties arba žinių atitinkama tema. Gali būti asmeniniai konfliktai.	Gali būti naudojamas viename atskirame dalyke arba įvairiuose dalykuose, kuriuose yra bendrų studijuojamų temų.
Vaidmenų atlikimas	Besimokantieji mokosi įsijausti į vaidmenis, suvaidinant situaciją pagal parengtą scenarijų. Parengtos vaidybinės situacijos turi būti susijusios su darbinėmis situacijomis. Kiekvienam studentui turi būti suteikta pakankamai informacijos, kuri leistų tiksliai suvokti vaidinamą situaciją.	- besimokantieji gali susilaukti patarimų ar kritikos; - suteikia tam tikro kryptingumo tikslingam elgesiui atliekant konkrečią praktinę veiklą; - įsijaučiama į kitų asmenų požiūrius bei motyvus.	Besimokantieji gali: - neturėti pakankamai kompetencijos; - nežiūrėti rimtai į tokio pobūdžio užsiėmimą; - būti "susivaržę".	Gali būti taikomas mokantis kalbos, įvairių socialinių situacijų gilesniam supratimui, profesinės veiklos imitavimo atvejais.
Atvejo analizė	Tai aprašytas įvykis, aplinkybės ir jų nagrinėjimas, kai besimokantieji patys išskiria esmines detales. Atvejo analizė dalijama į dvi kategorijas: -kai besimokantieji diagnozuoja priežastis, dėl kurių kilo problemos atitinkamu atveju arba jie daro apibendrinimą apie nagrinėjamą situaciją; -besimokantieji siekia patys	- objektyvus žvilgsnis į problemą arba į įvairias aplinkybes; - padeda pasikeisti idėjomis apie sprendimus, susijusius su darbo atlikimu.	Besimokantieji gali galutinai nesuvokti, kad sprendimai, priimti studijavimo ir mokymosi metu skiriasi nuo tų, kurie egzistuoja gyvenimiškais aplinkybėmis.	Grupė susikoncentruoja ties specifiniu reiškiniu ir jį nagrinėja visais požiūriais.

	išspręsti pateiktą problemą.			
Žaidimai	Apima bendradarbiavimo bei praktinio atlikimo veiklas, pvz. komandinę veiklą. Naudojami gyvenimiškų situacijų stimuliavimui ir įgalina besimokančiuosius įgyti patirties atliekant atitinkamus vaidmenis, kai jie turi priimti sprendimus ir pristatyti situaciją. Aktyvieji žaidimai gali būti naudojami, kai grupė susitinka pirmą kartą. Siekiama sukurti gerus santykius. Besimokantieji greičiau susipažįsta ir sumažėja pradinė įtampa. Galima naudoti ir reguliariai, kiekvieno užsiėmimo pradžioje. Tai padeda sukurti palankią grupės atmosferą.	- skatina besimokančiųjų aktyvų dalyvavimą; - padeda efektyviau spręsti problemas; - leidžia suvokti tarpasmeninius ryšius; - padeda bendradarbiavimo vystymui, skatina motyvaciją.	Ne visuomet pavyksta efektyviai vadovauti tokiam užsiėmimui: - besimokantieji gali varžytis; - gali neįsitraukti į žaidimą; - gali ignoruoti priešingas nuomones turinčius besimokančiuosius.	Gali būti efektyvu dėstant įvairius dalykus, tačiau reikia naudoti įgudusiai ir reikiamoje vietoje, atsižvelgiant į situacijų adekvatumą. Ypač populiariu studijuojant vadybos mokslus.
Seminarai	Iš anksto paruošta tema yra pristatoma grupėje. Už temos pristatymą gali būti atsakingas vienas ar keli besimokantieji.	- padeda vystyti gebėjimus, susijusius su argumentavimu, pranešimo rengimu.	Temos pristatytojai mokosi aktyviai (ruošia temą pristatymui), tuo tarpu likę grupės nariai gali likti pasyvūs klausytojai.	Pristatoma tema turi būti aiškiai pristatyta, ji turi būti prieštaringa, diskusinė.
Minčių lietus	Grūpei pateikiama tema arba užduodamas klausimas ir 5 – 10 minučių dalyviai gali sakyti bet ką, kas susiję su atitinkama situacija ar nagrinėjama problema. Vienas asmuo užrašinėja visas dalyvių mintis. Pabaigoje besimokantieji pateikia savo komentarus ir disku-tuoja bei įvertina visas pateiktas idėjas. Labai svarbios šios taisyklės: • nuomonės gali būti išsakomos bet kokia tvarka; • neaiškinkite ir nevertinkite pateiktų nuomonių; • nekomentuokite iš karto kitų žmonių pateiktų idėjų.	- tinka temos pristatymui; - padeda kiekvienam besimokančiajam jaustis įtrauktu į mokymąsi ir galinčiu įnešti tam tikrą indėlį; - padeda iškelti naują mintį, kuri susijusi su nagrinėjama tema; - stimuliuoja kūrybinį mąstymą.	Skatina gerą grupės ir laiko vadybą (tai nesunku reguliuoti tutoriui).	Dalinai naudinga sprendžiant problemas.
Mokymasis pagal sutartis	Tai susitarimas tarp dėstytojo ir studento, kuriame nurodomi ketinami pasiekti studijų rezultatai, atsiskaitymo būdai (rašto darbai, pasisakymai), užduočių atlikimo laikas. Sutartys gali būti sudaromos labai įvairiems darbams ir	- sutartys daro mokymąsi produktyvesnį; - didina studentų kruopštumą; - gerina darbo įgūdžius, lankomumą ir socialinį elgesį.	Užima daug laiko tokią individualią sutartį surašyti ir suderinti.	Šis metodas ypač tinka suaugusiems, kurie mėgsta gyventi pagal susitarimus.

skirtingai trukmei - nuo vienos dienos namų darbų iki semestro kursinio darbo ar trijų metų mokslinio tyrimo programos. Sutartis gali būti surašyta, ji galima ir neformali, t.y. sutarta žodžiu.			
---	--	--	--

4 priedas. Studijų programų profilio demonstracinis aprašas

Projektas „Europos kreditų perkėlimo ir kaupimo sistemos (ECTS) nacionalinės koncepcijos parengimas: kreditų harmonizavimas ir mokymosi pasiekimais grindžiamų studijų programų metodikos kūrimas bei diegimas“ VP1-2.2-ŠMM-08-V-01-001

Studijų programos demonstracinis aprašas

Studijų programos pavadinimas		Programos valstybinis kodas		
Aukštojo mokslo institucija (-os), padalinys (-iai)		Programos vykdymo kalba (-os)		
Studijų rūšis	Studijų pakopa	Kvalifikacijos lygis pagal LKS		
Studijų forma (-os) ir trukmė metais	Programos apimtis kreditais	Visas studento darbo krūvis valandomis	Kontaktinio darbo valandos	Savarankiško darbo valandos
Studijų sritis	Pagrindinė studijų programos kryptis (šaka)	Gretutinė studijų programos kryptis (šaka) (jei yra)		
Suteikiamas kvalifikacinis laipsnis ir (ar) profesinė kvalifikacija (jei yra)				
Studijų programos vadovas		Vadovo kontaktinė informacija		
Akredituojanti institucija		Akredituota iki		
Studijų kokybės vertinimo centras				
Studijų programos tikslas				
Studijų programos profilis				
Studijų programos turinys: dalykų (modulių) grupės	Studijų programos pobūdis	Studijų programos skiriamieji bruožai		

Reikalavimai stojantiesiems		Ankstesnio mokymosi pripažinimo galimybės	
Tolesnių studijų galimybės			
Profesinės veiklos galimybės			
Studijų metodai		Vertinimo metodai	
Bendrosios kompetencijos		Studijų programos siekiniai	
1.		1.1	
		1.2	
2.		2.1	
		2.2	
3.		3.1	
		3.2	
4.		4.1	
		4.2	
Dalykinės kompetencijos		Studijų programos siekiniai	
5.		5.1	
		5.2	
6.		6.1	
		6.2	
7.		7.1	
		7.2	
8.		8.1	
		8.2	

Rekomendacijos dėl studijų programos demonstracinio aprašo

Šio dokumento⁷ tikslas – suteikti metodinę pagalbą dėstytojams, rengiantiems naujos ar atnaujintos studijų programos aprašą. Rekomendacijos parengtos pagal *ECTS naudotojo vadove* pateiktą programos aprašo kontrolinį sąrašą⁸ ir 2010 m. TUNING⁹ serijos leidinį, skirtą studijų programos kompetencijoms ir siekiniams¹⁰. Iš dalies taip pat atsižvelgta į Studijų kokybės vertinimo centro metodinius nurodymus dėl ketinamų vykdyti studijų programų aprašo rengimo¹¹.

Studijų programos demonstracinio aprašo funkcija

Studijų programos aprašas turėtų būti trumpas, aiškus, išryškinantis programos esminius bruožus.

Jis ne tik informuoja skaitytoją apie programos formaliuosius aspektus (pavadinimą, kodą, programą vykdančią aukštojo mokslo instituciją, studijų rūšį, pakopą, formą ir trukmę, apimtį kreditais, suteikiamą laipsnį ir t.t.), paprastai nurodomus Mokymo ir studijų programų registre, bet ir – svarbiausia – pristato visą studijų programos koncepciją. Tai būtų programos tikslas ir pagrindinės ugdomos kompetencijos, studijų siekiniai, leidžiantys pamatuoti kompetencijų pasiekimo lygmenį, nubrėžtam tikslui pasiekti pasirinktas studijų turinys, studijų ir vertinimo metodai, taip pat absolventų profesinės veiklos bei tolesnių studijų galimybės ir programos ypatumai. Ši informacija yra itin svarbi būsimiesiems studentams ir jau studijuojantiems, socialiniams dalininkams, taip pat išoriniams vertintojams, sprendžiantiems apie programos kokybę.

TUNING ekspertai rekomenduoja esminę informaciją (be studijų programos plano, kuriame išvardyti visi studijų dalykai (moduliai) ir atskleistos jų sąsajos su kompetencijomis bei studijų siekiniais) sutalpinti į du A4 formato puslapius¹².

Apraše nurodomi atributai

1. Studijų programos pavadinimas (angl. *title of the degree programme*)

⁷ Dokumentą parengė projekto Strateginės grupės narė Diana Šileikaitė-Kaishauri.

⁸ *ECTS User's Guide*. 2009. 28. URL: http://ec.europa.eu/education/lifelong-learning-policy/doc/ects/guide_en.pdf [žiūrėta 2011-03-27]. Plg. *ECTS naudotojo vadovas*. 2009. 25.

⁹ Tuning Europos švietimo struktūrų suderinimo („Tuning Educational Structures in Europe“) projektas

¹⁰ TUNING. 2010. *Tuning Education Structures in Europe. A Guide to Formulating Degree Programme Profiles. Including Programme Competences and Programme Learning Outcomes*

URL: http://archimedes.ee/enic/File/Tuning_Guide_Publicada_CoRe.pdf [žiūrėta 2011-04-03]

¹¹ SKVC. 2010. *Ketinamų vykdyti studijų programų aprašo rengimo ir jo atitikties Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro patvirtintiems bendriesiems ir specialiesiems reikalavimams studijų programoms nustatymo metodiniai nurodymai*. Patvirtinti SKVC direktoriaus 2010 m. kovo 3 d. įsakymu Nr. 1-01-18 (2010 m. gruodžio 20 d. įsakymu Nr. 1-01-163 redakcija). URL: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=390054&p_query=&p_tr2= [žiūrėta 2011-04-05]

¹² TUNING. 2010. 65.

Pavadinimas turėtų būti trumpas, aiškus, patrauklus ir atspindėti studijų programos turinį.

2. Studijų programos kompetencijos (angl. *programme competences*) ir programos studijų siekiniai (angl. *programme learning outcomes, PLO*)

Studijų programos apraše būtina turi būti nurodytos studijų programos dalykinės ir bendrosios kompetencijos, o taip pat jų sąsajos su studijų siekiniais.

I studentą orientuotų studijų principas (angl. *student-centered approach*) reiškia, kad studijų programos turi būti konstruojamos pradedant nuo besimokančiajam reikalingų kompetencijų, kurias apibrėžia visuomenės ir asmeninio tobulėjimo poreikiai bei darbo rinka, o ne nuo dėstytojų galimybių ar studijų tradicijų (*staff-centered, input-based approach*).

Kompetencijų ir studijų siekinių sąvokos išsamiau aptariamoms, pasitelkiant konkrečius pavyzdžius.

2.1. Kompetencija – dinamiškas žinių, gebėjimų, vertybių ir požiūrių derinys, įgalinantis tinkamai atlikti veiklą. Studijų metu ugdomų ir plėtojamų kompetencijų svarbiausi komponentai yra:

- tam tikros disciplinos žinios, jų supratimas;
- turimų žinių taikymo tam tikrose situacijose gebėjimai;
- vertybės ir požiūriai.

Pagrindinės, arba programos kompetencijos¹³ (angl. *key competences, programme competences, PCs*) – tai kompetencijos, kurių išugdymas yra kertinis studijų programos siekis. Programos kompetencijos skirstomos į bendrąsias ir dalykines.

Bendrosios kompetencijos (angl. *generic competences*) – tai kompetencijos, kurios ugdomos įvairiose studijų programose ir pritaikomos įvairiuose kontekstuose. Sinonimai būtų perkeliemieji gebėjimai (angl. *transferable skills*), bendrieji gebėjimai (angl. *general skills*)¹⁴. Įvardijant pagrindines bendrąsias kompetencijas galima naudotis TUNING bendrųjų kompetencijų sąrašu, pateiktu jau minėto 2010 m. leidinio antrame priede¹⁵. Rekomenduojama kūrybiškai naudoti šį sąrašą savo programos kompetencijoms apibrėžti. Formuluoiant bendrąsias kompetencijas siūloma įvardyti kompetenciją labai trumpai, o po dvitaškio išplėsti ją aiškinamuoju būdu, pvz.:

- Tarpkultūrinė kompetencija: gebėjimas dirbti daugiakultūroje aplinkoje, bendraujant ir bendradarbiaujant su įvairių kultūrų atstovais.

Be bendrųjų kompetencijų, kiekvienoje programoje numatomos dalykinės kompetencijos (angl. *subject specific competences*). Tai kompetencijos, susijusios su specifine dalyko sritimi. Rekomenduojama išskirti 8-15 pagrindinių kompetencijų, kurios geriausiai atspindi programos tikslą ir pobūdį. Pirmiausia apibrėžiamos bendrosios kompetencijos, po to –

¹³ Europos mokymosi visą gyvenimą kvalifikacijų sąraangoje kompetencijų sąvoka vartojama siauresne reikšme, jas skiriant nuo žinių (knowledge) ir gebėjimų (skills) ir aprašant atsakomybės ir autonomijos kategorijomis. Toks skyrimas yra per daug mechanistinis.

¹⁴ Daugiau apie bendrąsias kompetencijas žr.:

TUNING. 2007. *Europos švietimo struktūrų suderinimas. Universitetų indėlis į Bolonijos procesą. Įvadas*. 20-23. URL: http://tuning.unideusto.org/tuningeu/images/stories/template/Lithuanian_version.pdf [žiūrėta 2011-03-27]. Plg. *Tuning Education Structures in Europe. General brochure*. URL:

http://tuning.unideusto.org/tuningeu/images/stories/template/General_Brochure_final_version.pdf [žiūrėta 2011-03-27]

Sánchez, A. V. & Ruiz, M. P. 2008. *Competence-based learning. A proposal for the assessment of generic competences*. Deusto: University of Deusto.

¹⁵ TUNING. 2010. 63-64. *Tuning Education Structures in Europe. A Guide to Formulating Degree Programme Profiles. Including Programme Competences and Programme Learning Outcomes*. 21.

URL: http://archimedes.ee/enic/File/Tuning_Guide_Publicada_CoRe.pdf [žiūrėta 2011-04-03]

Bendrosios kompetencijos ir jų vertinimo metodika yra labai išsamiai aprašyta kitame leidinyje: Sánchez, A. V. & Ruiz, M. P. 2008. *Competence-based learning. A proposal for the assessment of generic competences*. Deusto: University of Deusto.

dalykinės¹⁶. Ar kompetencija įgyta, kokių lygiu ji įgyta, patikrinama pasitelkus programos studijų siekinius.

2.2. Pagrindiniai studijų siekiniai (angl. *programme learning outcomes, PLOs*) – tai teiginiai, nusakantys, ką studentas turi žinoti, suprasti ir gebėti padaryti, pasibaigus studijoms¹⁷.

Kadangi studijų siekiniai padeda nustatyti, ar ir kokių lygiu studentas įgijo tam tikras kompetencijas, juos reikia formuluoti taip, kad jie būtų pamatuojami, t.y. jie turi būti konkretūs ir aiškūs, suformuluoti objektyviai, turi būti realiai įgyvendinami, reikšmingi siekiant studijų programos tikslo ir nurodyti standartą (lygį), kurio siekiama. Studijų siekinius formuluoja aukštųjų mokyklų dėstytojai kartu su vidiniais ir išoriniais socialiniais dalininkais. Šį darbą geriausia atlikti grupėje. Siekiniams formuluoti galima naudoti Dublino aprašus, kurie apibrėžia penkis lygmenis:

- 1) žinios ir supratimas,
- 2) žinių ir supratimo taikymas,
- 3) sprendimų priėmimas,
- 4) bendravimas,
- 5) gebėjimas mokytis¹⁸.

Reikalavimai profesinio bakalauro, bakalauro ir magistro laipsniams yra skirtingo sudėtingumo, todėl ir siekiniai turėtų skirtis (žr. pavyzdžius iš socialinio darbo krypties kompetencijų aprašo):

Bendroji kompetencija	Gebėjimas organizuoti ir planuoti		
Studijų siekiniai	Profesinis bakalauras	Bakalauras	Magistras
	Numato laiką užsibrėžtam tikslui pasiekti ir laikosi nustatytų terminų Diferencijuoja pirmaeilius ir antraeilius veiklos tikslus Planuoja veiklos (projekto) pakopas naudodamasis pateiktomis gairėmis	Geba paskirstyti vaidmenis komandos nariams veiklos tikslui pasiekti Geba pakoreguoti veiklą atsižvelgdamas į veiklos rezultatų analizę ir ekspertų rekomendacijas Geba planuoti veiklą kritiškai įvertindamas prieštarinę informaciją iš skirtingų šaltinių	Geba planuoti sudėtingą veiklą, susidedančią iš įvairių tarpusavyje susijusių uždavinių Geba pakoreguoti planą jo įgyvendinimo procese, atsižvelgdamas į situacijos pokytį Planuoja veiklos etapus, apibrėždamas nenusipėjamos situacijos riziką
Dalykinė kompetencija	Daryti įtaką socialinei politikai, analizuojant ir vertinant socialinius procesus, pasitelkiant socialinio darbo bei kitų sričių teorijas bei tyrimus ir praktiką.		
Studijų siekiniai	Profesinis bakalauras	Bakalauras	Magistras
	Svarstyti socialinės pagalbos proceso klausimus ir teikti pasiūlymus efektyvumui didinti.	Vertinti socialinės pagalbos procesą bei teikti teorinėmis žiniomis bei tarpdisciplinine praktika grįstus pasiūlymus, kurie suponuotų socialinės pagalbos efektyvumo didinimą. Kritiškai vertinti Lietuvos ir užsienio šalių socialinės apsaugos sistemas, teikiant pasiūlymus Lietuvos socialinės apsaugos sistemai tobulinti.	Pagrįsti iniciatyvas ir judėjimus, siekiančius mažinti socialinę atskirtį ir užtikrinančius socialinį teisingumą. Kritiškai vertinti Lietuvos ir užsienio šalių socialinės apsaugos sistemas, analizuojant teikiamų paslaugų efektyvumą.

¹⁶ TUNING. 2010. *Tuning Education Structures in Europe. A Guide to Formulating Degree Programme Profiles. Including Programme Competences and Programme Learning Outcomes.* p. 21.

URL: http://archimedes.ee/enic/File/Tuning_Guide_Publicada_CoRe.pdf [žiūrėta 2011-04-03]. 41-42.

¹⁷ SKVC metodiniuose nurodymuose siūloma vartoti studijų rezultatų sąvoką, tačiau ji yra dvireikšmė: reikia skirti numatomus studijų rezultatus (angl. *intended learning outcomes*) ir studento realiai pasiektus studijų rezultatus (angl. *achieved learning outcomes*). Siūloma vartoti studijų siekinių sąvoką, o studento įgyvendintus siekinius galima pavadinti studento pasiekimais.

¹⁸ Shared 'Dublin' descriptors for Short Cycle, First Cycle, Second Cycle and Third Cycle Awards. 2004. URL: http://www.uni-due.de/imperia/md/content/bologna/dublin_descriptors.pdf [žiūrėta 2011-03-27].

Gerus studijų siekinius sudaro šie elementai: a) veiksmažodis (ar veiksmažodinis žodžių junginys), b) siekinio tipas (žinios, supratimas, gebėjimas ir t.t.), c) dalykas (tema, objektas), d) siekiamas standartas (lygis) ir e) apimtis (ar kontekstas). Pavyzdys iš kalbotyros programos:

KOMPETENCIJA	STUDIJŲ SIEKINYS (KOMPETENCIJAI PAMATUOTI)				
Kalbos tyrėjo kompetencija: gebėjimas savarankiškai tirti kalbos reiškinius, atlikti lingvistinius tyrimus.	(Dalyką išklause studentai turėtų gebėti) išspręsti tyrimo problemą, pasirinkdami tinkamą empirinę medžiagą, tyrimo metodus ir bibliografinius šaltinius, ir kritiškai aprašyti atlikto lingvistinio tyrimo rezultatus 40 puslapių moksliniame tekste, pateikdami išvadas.				
	VEIKSMAŽODIS	TIPAS	DALYKAS	STANDARTAS	APIMTIS
	Išspręsti, aprašyti	pasirinkdami tinkamą empirinę medžiagą, metodus ir bibliografinius šaltinius	tyrimo problema, lingvistinio tyrimo rezultatai	kritiškai, mokslinis tekstas, išvados	40 puslapių

3. Studijų programos tikslas (angl. *purpose of the programme*)

Studijų programos tikslas neatsiejamas nuo studijų programos kompetencijų ir studijų siekinių. Tikslą reikėtų formuluoti konkrečiai ir aiškiai (2-3 sakiniais), vengiant ilgų ir abstrakčių formuluočių, apjungiant įvardytas studentų įgyjamas kompetencijas ir jų profesinės veiklos galimybes, pvz.:

Vokiečių filologijos bakalauro studijų programa siekiama ugdyti plačios erudicijos germanistus, atitinkančius šiuolaikinės visuomenės poreikius: suteikti studentams tvirtus kalbotyros ir literatūros mokslo pagrindus, ugdyti vokiečių kalbos komunikacinius gebėjimus (C1-C2), vokiškai kalbančių šalių kultūros supratimą ir gebėjimą analizuoti bei vertinti vokiečių kalbos ir literatūros reiškinius platesniame Lietuvos ir užsienio kalbotyros ir literatūros kontekste. Per mokomąją ir profesinę praktiką studentai įgyja vertimo, mokslo tiriamojo darbo ar vokiečių kaip svetimosios kalbos mokymo metodikos pagrindus. Sudaroma galimybė siekti dvigubo bakalauro laipsnio, pasirinkus kitos krypties gretutines studijas.

4. Studijų programos profilis (angl. *profile of the programme*)

Studijų programos profilis – tai trumpa programos charakteristika, aprašoma per studijų programos turinį, pobūdį ir jos skiriamuosius bruožus¹⁹.

4.1. Studijų programos turinys: dalykų (modulių) grupės (angl. *study content: discipline(s)/subject area(s)*)

Kalbant apie programos turinį svarbu išvardinti dalykų (modulių) grupes ir jų procentinį santykį (skliaustuose), ypač jei programa yra tarpdisciplininė. Pvz., Skandinavistikos ir Europos studijų magistrantūros programą sudaro skandinavistika (skandinavų kalba, kalbotyra, literatūra, kultūra) ir Europos studijos (75:25)

4.2. Studijų programos pobūdis (angl. *orientation of the programme*)

Nurodoma, ar studijų programa yra taikomojo pobūdžio, labiau orientuota į praktinę veiklą, ar į mokslinius tyrimus. Taip pat reikėtų paminėti, ar programa yra universalesnė, teikianti platų akademinį išsilavinimą, ar rengianti konkretaus siauresnio profilio specialistus, o gal derinanti abu aspektus (angl. *general and/or specialist focus*). Pvz., tarptautinių santykių ar politikos mokslų programa gali būti gana plati, aprėpianti daug dalykų, bet gali būti ir siauresnė, kai koncentruojamasi ties vieno kurio nors pasaulio regiono politika.

4.3. Studijų programos skiriamieji bruožai (angl. *distinctive features*)

Apraše turi būti trumpai įvardyta, kuo aprašoma studijų programa skiriasi nuo kitų tos pačios krypties studijų programų, kuo ji ypatinga.

¹⁹ TUNING. 2010. *Tuning Education Structures in Europe. A Guide to Formulating Degree Programme Profiles. Including Programme Competences and Programme Learning Outcomes.* 33-34.
URL: http://archimedes.ee/enic/File/Tuning_Guide_Publicada_CoRe.pdf [žiūrėta 2011-04-03]

5. Reikalavimai stojantiejiems ir ankstesnio mokymosi pripažinimo galimybės (angl. *admission requirements and specific arrangements for recognition of prior learning*)

Nurodomas minimalus stojančiųjų išsilavinimas. Pvz., vidurinis išsilavinimas stojant į bakalauro programą. Taip pat galima nurodyti papildomus reikalavimus, konkursinio balo skaičiavimo formulę ir t.t., kaip pavyzdį galima pateikti reikalavimus stojantiejiems į bendrosios kalbotyros magistrantūros programą:

Minimalus išsilavinimas: pirmosios pakopos universitetinės studijos (bakalauro kvalifikacinis laipsnis).

Filologijos krypties absolventams nėra papildomų reikalavimų. Konkursinis balas: VS+2D+P
Kitų krypčių absolventai laiko kalbotyros stojamąjį egzaminą. Konkursinis balas: VS+2E+P,

D – baigiamojo darbo ar (ir) baigiamojo egzamino pažymys (pažymių vidurkis), ar baigiamųjų egzaminų pažymių vidurkis;

E – stojamasis egzaminas;

VS – diplomo priedėlio pažymių, išskyrus D, svertinis vidurkis;

P – papildomi balai (+0,2) už pranešimą studentų mokslinėje konferencijoje arba už straipsnį, paskelbtą moksliniame ar mokslo populiarinimo leidinyje, kultūrinėje ir profesinėje spaudoje. Pranešimo ar straipsnio tema turi atitikti ketinamos studijuoti programos pobūdį.

Šioje skiltyje taip pat nurodoma, ar (ir kaip) pripažįstamas ankstesnis mokymasis (formalusis ir neformalusis), t.y. kokiu pagrindu gali būti įskaityti anksčiau studijuoti dalykai. Vertėtų nurodyti, ar į magistrantūros studijų programą galima stoti baigus papildomas studijas, jas pristatyti.

6. Tolesnių studijų galimybės (angl. *access to further studies*)

Reikia trumpai apibūdinti tolesnių studijų galimybes. Pvz.: bendrosios kalbotyros magistrai galės tęsti studijas humanitarinių mokslų srities doktorantūroje, vykdydami fundamentinius tyrimus Lietuvos ir pasaulio mokslo institucijose, pasitelkę šiuolaikinius kalbotyros metodus ir modernias technologijas. Siekiantieji mokytojo profesinės kvalifikacijos gali stoti į dalyko pedagogikos laipsnio nesuteikiančių studijų programą.

7. Profesinės veiklos (angl. *employability*) galimybės

Absolventų profesinės veiklos ar įsidarbinimo galimybės aprašomos, siejant jas su programos ugdymomis kompetencijomis ir įvardijant pagrindines veiklos sritis, pvz.:

Prancūzų filologijos bakalauro studijų programos absolventai yra aukštos kvalifikacijos filologai, atitinkantys šiuolaikinės visuomenės poreikius: įgytos kompetencijos (prancūzų kalbos mokėjimas, vertimas, prancūziškai kalbančių šalių kultūros ir literatūros supratimas, filologinė kompetencija) leidžia jiems dirbti vertimo biuruose, redakcijose, leidyklose, turizmo ir kelionių biuruose, užsienio šalių atstovybėse, taip pat kitose įmonėse ir įstaigose, kur reikalinga puikus prancūzų kalbos mokėjimas, tarpasmeniniai ir tarpkultūriniai gebėjimai. Įvykdžiusieji dalyko pedagogikos gretutines studijas gali dirbti prancūzų kalbos mokytojais bendrojo lavinimo mokyklose ar kitose mokymo įstaigose.

8. Studijų metodai (angl. *teaching and learning methods*)

Nurodomi visai studijų programai būdingiausi studijų metodai. Studijų metodai (visos mokymo ir mokymosi veiklos) pasirenkami atsižvelgus į ugdomas kompetencijas. Tinkamai parinkti studijų metodai užtikrina kompetencijų ugdymą. Pvz., jei siekiame ugdyti studentų savarankiškumą ir kritinį mąstymą, negalima apsiriboti teikiamaisiais informaciniais metodais, klasikinėmis teorinėmis paskaitomis; pirmenybė teiktina probleminiam,

interaktyviam dėstymui, grupės diskusijoms, savarankiškam analitinių rašto darbų rengimui ir t.t.

9. Vertinimo metodai (angl. *assessment methods*)

Pirmiausia nurodoma, kuri vertinimo sistema naudojama studentų pasiekimams vertinti (10 balų sistema), o tada išvardinami pagrindiniai vertinimo metodai (svarbu nepamiršti, jog vienas iš programos vertinimo metodų yra baigiamasis darbas ir egzaminas (jeigu galimas)). Vertinimo metodai yra glaudžiai susiję su ugdymomis kompetencijomis ir joms ugdyti taikomais studijų metodais²⁰. Pvz., priklausomai nuo programos koncepcijos, galima kalbėti apie kaupiamąjį vertinimą: kontrolinius darbus ir egzaminus (raštu ir žodžiu), pranešimus, rašto darbus, ataskaitas, aplanko metodą ir bakalauro baigiamąjį darbą. Daugiau apie vertinimą žr. *Rekomendacijose dėl dalyko (modulio) aprašo*.

Toliau aptariami atributai tokia tvarka, kokia jie pateikiami galimoje programos aprašo formoje.

10. Studijų programos valstybinis kodas (angl. *national code*)

Valstybinį kodą sudaro 9 simboliai, kiekvienas iš šių simbolių turi tam tikrą reikšmę²¹. Kodas suteikiamas įregistruojant programą Studijų ir mokymo programų registre.

11. Aukštojo mokslo institucija (-os), įgyvendinantis padalinys (-iai) (angl. *official name of the awarding institution(s)*)

Apraše nurodoma studijų programą įgyvendinanti institucija. Jei studijų programa yra jungtinė, pateikiama informacija apie visas programą įgyvendinančias institucijas, nurodant valstybes. Taip pat įvardijamas institucijos (-jų) padalinys (-iai), atsakingas (-i) už studijų programos įgyvendinimą, nurodant jo (jų) adresą.

12. Programos vykdymo kalba (-os) (angl. *language of instruction*)

Nurodoma, kuria kalba įgyvendinamos studijos, pvz., lietuvių, anglų, vokiečių ir pan. Jei studijų programa įgyvendinama keliomis kalbomis, įvardijamos visos.

13. Studijų rūšis (angl. *kind of study*)

Reikia pažymėti, kuriai studijų rūšiai – koleginėms (*college studies*) ar universitetinėms (*university studies*) – priskiriama programa.

14. Studijų pakopa (angl. *cycle of studies*)

Apraše būtina nurodyti, kurios pakopos studentams skirta programa – pirmosios, antrosios ar trečiosios (angl. *first, second or third cycle*), kitaip tariant, ar tai profesinio bakalauro/bakalauro studijų, magistrantūros ar doktorantūros programa. Vientisųjų studijų (angl. *integrated studies*) atveju reikėtų nurodyti, kad programa apima (integruoja) pirmąją ir antrąją pakopas. Priklausomai nuo studijų pakopos formuluojami skirtingo lygio studijų

²⁰ Žr. Bulajeva, T. 2007. *Dalyko vertinimo sistemos kūrimas: kaip sukurti studentų pasiekimų vertinimo metodiką*. Vilnius. 63-64. URL: <http://www.esec.vu.lt/lt/public/Vertinimo%20metodika.pdf> [žiūrėta 2011-03-27]

²¹ Pirmieji trys atspindi programos lygmenį, požymį ir tipą, pvz., 6** – studijos, 612 – bakalauro studijų programos, 621 – magistrantūros programos, 653 – koleginių studijų programos. Iš kodo taip pat matyti, kuriai studijų kryptčiai (šakai) priklauso programa (ketvirtas – septintas simbolis), pvz., Q300 – anglų filologija. Paskutiniai du simboliai žymi programos eilės numerį. Daugiau žr. *Studijų ir mokymo programų kodavimo taisyklės*, patvirtintos Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2010-02-19 įsakymu Nr. V-223. URL: http://www.smm.lt/smt/st_org/docs/klasifikavimas/Kodavimo_taisykles.pdf [žiūrėta 2011-04-05].

siekiniai (daugiau apie tai žr. *Dublino aprašuose*²² ir šio dokumento skyriuje „Studijų programos kompetencijos ir pagrindiniai studijų siekiniai“).

15. Kvalifikacijos lygis pagal Lietuvos kvalifikacijų sandarą (angl. *level of qualification*)

Be studijų pakopos, taip pat pažymima, kuriam kvalifikacijos lygiui pagal Lietuvos kvalifikacijų sandarą²³ priskiriama šios programos absolventų įgyjama kvalifikacija. Profesinio bakalauro ar bakalauro studijų programai nurodomas VI lygis, o magistrantūros programai – VII lygis.

16. Studijų forma (-os) ir trukmė metais (angl. *mode of study and length of the programme in years*)

Studijos gali būti organizuojamos nuolatine (angl. *full-time*) ar ištęstine (angl. *part-time*) forma. Studijų programos trukmė metais priklauso nuo studijų formos. Šiuo metu galioja reikalavimas, kad ištęstinės studijos neturi būti daugiau kaip pusantro karto ilgesnės už nuolatinės studijas, jei pastarosioms taikoma 60 ECTS kreditų per vienerius mokslo metus norma²⁴. Pvz., dažnos nuolatinė studijų formos bakalauro programos trukmė yra 4 metai, tos pačios programos ištęstinės formos trukmė galėtų būti ne ilgesnė kaip 6 metai, o apimtis kreditais – ta pati, t.y. 240 ECTS kreditų, tiesiog ištęstinių studijų studentai sukaupia mažiau kreditų per metus.

17. Studijų programos apimtis kreditais ir studento darbo krūvis (angl. *length of the degree programme in ECTS credits and student's workload*)

Nurodant studijų programos apimtį kreditais, svarbu apibrėžti ir juos atitinkantį visą studento darbo krūvį, kurį sudaro kontaktinės valandos (dalyvavimas paskaitose, seminaruose, pratybose, konsultacijose, praktika ir t.t.) ir savarankiško darbo valandos (darbas bibliotekoje, namų darbų atlikimas, referato rašymas, pranešimo rengimas, pasirengimas egzaminui ir t.t.). Tiek MSI²⁵, tiek Bendruosiuose reikalavimuose²⁶ nurodyta, kad vienu studijų metų 1600 valandų atitinka 60 studijų kreditų. Pirmosios pakopos universitetinių studijų programos apimtis yra 210-240 kreditų, o koleginių studijų programos – 180-210 kreditų. Vientisųjų studijų programai taikoma apimtis yra 300-360 kreditų²⁷. Magistrantūros programos apimtis – 90-120 kreditų²⁸.

²² Shared 'Dublin' descriptors for Short Cycle, First Cycle, Second Cycle and Third Cycle Awards. 2004. URL: http://www.uni-due.de/imperia/md/content/bologna/dublin_descriptors.pdf [žiūrėta 2011-03-27].

²³ Lietuvos kvalifikacijų sandaros aprašas, patvirtintas Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2010 m. gegužės 4 d. nutarimu Nr. 535 http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=372306&p_query=&p_tr2= [žiūrėta 2011-04-05].

VI lygio kvalifikacijos įgyjamos pirmojoje universitetinių ar koleginių studijų pakopoje ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės ar jos įgaliotos institucijos nustatytais atvejais – pagal laipsnio nesuteikiančių studijų programas ir (ar) iš profesinės veiklos patirties ir mokantis savarankiškai. VII lygio kvalifikacijos įgyjamos antrojoje universitetinių studijų pakopoje ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės ar jos įgaliotos institucijos nustatytais atvejais – pagal vientisųjų studijų arba laipsnio nesuteikiančių studijų programas ir (ar) iš profesinės veiklos patirties ir mokantis savarankiškai. VIII lygio kvalifikacijos įgyjamos studijuojant doktorantūroje ir (arba) iš profesinės veiklos patirties ir mokantis savarankiškai.

²⁴ Nuolatinės ir ištęstinės studijų formų aprašas, patvirtintas Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2009 m. gegužės 15 d. įsakymu Nr. ISAK-1026. URL:

http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=344309&p_query=&p_tr2= [žiūrėta 2011-04-05]

²⁵ Lietuvos Respublikos Mokslo ir studijų įstatymas. 2009 m. balandžio 30 d. Nr. XI-242. URL:

http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=343430&p_query=&p_tr2= [žiūrėta 2011-04-05]

²⁶ Laipsnį suteikiančių pirmosios pakopos ir vientisųjų studijų programų bendrųjų reikalavimų aprašas, patvirtintas Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2010 m. balandžio 9 d. įsakymu Nr. V-501. URL:

http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=369937&p_query=&p_tr2= [žiūrėta 2011-04-05].

²⁷ Ten pat.

²⁸ Magistrantūros studijų programų bendrųjų reikalavimų aprašas, patvirtintas Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2010 m. birželio 3 d. įsakymu Nr. V-826. URL:

http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=374821&p_query=&p_tr2= [žiūrėta 2011-04-05].

Planuojant ir skaičiuojant studento darbo krūvį, laikomasi nuostatos, kad vieną ECTS kreditą sudaro 25-30 studento darbo valandų. Pvz., 5 kreditų dalyko apimtis gali būti 125-150 valandų, priklausomai nuo studijų siekinių ir taikomų studijų metodų. (Daugiau apie tai žr. *Rekomendacijose dėl dalyko (modulio) aprašo*).

18. Studijų sritis ir kryptis (šaka) (angl. *study area and field (branch)*)

Programos apraše nurodoma, kuriai studijų sričiai ir krypties (šakai) priskiriama studijų programa. Jei programoje yra numatoma teikti dvigubą kvalifikacinį laipsnį, nurodoma jos pagrindinė ir gretutinė studijų kryptys (šakos), pvz., *N550 Tarptautinė rinkodara* ir *R210 Vokiečių kalba*.

19. Suteikiamas kvalifikacinis laipsnis ir (ar) profesinė kvalifikacija (angl. *degree and/or qualification awarded*)

Programos absolventams teikiamas kvalifikacinis (profesinio bakalauro, bakalauro ar magistro) laipsnis yra glaudžiai susijęs su studijų krypties ar studijų kryptį sudarančių šakų pavadinimais. Jeigu tai yra jungtinis (kelių aukštųjų mokyklų) ar dvigubas (pagrindinės ir gretutinės studijų krypties (šakos)) kvalifikacinis laipsnis, ši informacija būtinai nurodoma apraše. Pvz., prieš tai minėtos programos absolventams būtų teikiamas tarptautinės rinkodaros ir vokiečių kalbos bakalauro laipsnis.

Profesinė kvalifikacija (pvz. šeimos gydytojas, pedagogas ir pan.) teikiama tik teisės aktų numatytais atvejais.

20. Studijų programos vadovas (angl. *programme director*)

Nurodomas už studijų programą atsakingas asmuo, pateikiami jo kontaktiniai duomenys (pareigos, mokslinis laipsnis, darbovietės adresas, el. pašto adresas, telefonas). Aukštosiose mokyklose, kuriose veikia studijų programų komitetai, programą koordinuojantis asmuo yra studijų programos komiteto pirmininkas.

21. Akredituojanti institucija ir akreditavimo terminas (angl. *accreditation organisation and period of reference*)

Lietuvoje akreditaciją suteikianti institucija yra Studijų kokybės vertinimo centras, ji ir nurodoma apraše. Taip pat reikia nurodyti, iki kada studijų programa yra akredituota.

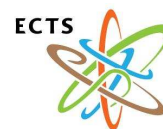
22. Studijų programos planas: dalykų (modulių) sąsajos su kompetencijomis ir studijų siekiniais

Studijų programos plane pateikiami visi studijų dalykai (moduliai), išdėstant juos kursais ir semestrais²⁹. Ties kiekvienu dalyku (moduliu) pažymima, kurioms studijų programos kompetencijoms ugdyti jis skirtas ir kurie studijų siekiniai taikomi, norint pamatuoti, kiek pasiekta kompetencija. Būtina apmąstyti, kurie dalykai (moduliai) turi būti studijuojami pirmiausia, nes jie sukuria pagrindą tolesnėms studijoms, kuriuos dalykus (modulius) rekomenduotina studijuoti lygiagrečiai, nes jie papildo vienas kitą. Taigi šis planas parodo sąsajas tarp dalykų (modulių) ir studijų siekinių, visą mokymosi progresiją, laipsnišką studento tobulėjimą.

²⁹ Jei studijų programa įgyvendinama modulinio principu, studijos nebūtinai turi būti organizuojamos semestrais, tokiu atveju moduliai bus skirstomi tik kursais.

5 priedas Dalyko(modulio) demonstracinis aprašas

Projektas „Europos kreditų perkėlimo ir kaupimo sistemos (ECTS) nacionalinės koncepcijos parengimas: kreditų harmonizavimas ir mokymosi pasiekimais grindžiamų studijų programų metodikos kūrimas bei diegimas“ VP1-2.2-ŠMM-08-V-01-001

DALYKO (MODULIO) APRAŠAS

Dalyko (modulio) pavadinimas	Kodas

Dėstytojas (-ai)	Padalinys (-iai)
Koordinuojantis:	
Kitas (-i):	

Studijų pakopa	Dalyko (modulio) lygmuo	Dalyko (modulio) tipas

Igyvendinimo forma	Vykdymo laikotarpis	Vykdymo kalba (-os)

Reikalavimai studijuojančiajam	
Išankstiniai reikalavimai:	Gretutiniai reikalavimai (jei yra):

Dalyko (modulio) apimtis kreditais	Visas studento darbo krūvis	Kontaktinio darbo valandos	Savarankiško darbo valandos

Dalyko (modulio) tikslas: studijų programos ugdomos kompetencijos		
...		
Dalyko (modulio) studijų siekiniai	Studijų metodai	Vertinimo metodai
- ...		
- ...		
- ...		
- ...		
- ...		

Temos	Kontaktinio darbo valandos							Savarankiškų studijų laikas ir užduotys	
	Paskaitos	Konsultacijos	Seminarai	Pratybos	Laboratoriniai darbai	Praktika	Visas kontaktinis darbas	Savarankiškas darbas	Užduotys
1.									
2.									
3.									
4.									
5.									
6.									
7.									
8.									
9.									
10.									
Iš viso									

Vertinimo strategija	Svoris proc.	Atsiskaitymo laikas	Vertinimo kriterijai

Autorius	Leidimo metai	Pavadinimas	Periodinio leidinio Nr. ar leidinio tomas	Leidimo vieta ir leidykla ar internetinė nuoroda
Privalomoji literatūra				
Papildoma literatūra				

Rekomendacijos dėl dalyko (modulio) aprašo

Šio dokumento³⁰ tikslas – suteikti metodinę pagalbą dėstytojams, rengiantiems ar atnaujinantiems savo dėstomų dalykų (modulių) aprašus. Rekomendacijos parengtos pagal *ECTS naudotojo vadove* pateiktą dalykų aprašo kontrolinį sąrašą³¹ ir *Modulinių studijų Vilniaus universitete koncepciją* rengusios darbo grupės³² pasiūlytą projektą.

Dalyko (modulio) aprašo funkcija

Aprašas informuoja skaitytoją (studentą, kitą dėstytoją, išorinį vertintoją ar kitą asmenį) apie esminius dalyko (modulio) formaliuosius atributus ir jo turinį. Studentui jis yra savotiška studijų atmintinė, padedanti planuoti mokymąsi, ir objektyvaus į(si)vertinimo garantas. Dėstytojui (-jams) aprašo rengimas padeda geriau planuoti darbą ir kritiškai vertinti tiek dėstomo dalyko (modulio) tikslą ir studijų siekinius bei jų sąsajas su visos studijų programos kontekstu, tiek jam įgyvendinti reikalingą turinį, laiką ir resursus. Išoriniam vertintojui aprašas yra lyg dalyko (modulio) vizitinė kortelė, pagal kurią galima susidaryti pirmąjį įspūdį apie dalyko (modulio) kokybę.

Apraše nurodomi atributai

Gerai parengtame dalyko (modulio) apraše turi būti nurodyti šie atributai:

23. Dalyko (modulio) pavadinimas (angl. *course unit title*)

Pavadinimas turėtų būti trumpas, patrauklus ir atspindėti dalyko (modulio) turinį.

24. Dalyko (modulio) kodas (angl. *course unit code*)

Kodas suteikiamas įtraukiant dalyką (modulį) į studijų programos aprašą ir (ar) į aukštosios mokyklos dalykų (modulių) katalogą. Aukštosiose mokyklose naudojamos įvairios kodavimo taisyklės, paprastai reglamentuojamos vidine tvarka. Kodas gali būti suteikiamas automatiškai, įkeliant aprašą į aukštosios mokyklos informacinę sistemą, arba sudaromas iš simbolių, turinčių tam tikrą reikšmę: studijų sritį (kryptį, šaką), pakopą, kuriai priskirtas dalykas (modulis) ir t.t.

25. Dėstytojas (-ai) (angl. *lecturer(s)*)

Nurodoma dalyką (modulį) dėstančio dėstytojo pavardė ir vardas. Jei dalyką (modulį) dėsto daugiau nei vienas dėstytojas, nurodomi visi dėstytojai, pažymint, kuris iš jų yra koordinuojantis dėstytojas.

³⁰ Dokumentą parengė projekto Strateginės grupės narė Diana Šileikaitė-Kaishauri.

³¹ *ECTS User's Guide* (2009, p. 28). URL: http://ec.europa.eu/education/lifelong-learning-policy/doc/ects/guide_en.pdf [žiūrėta 2011-03-27] plg. *ECTS naudotojo vadovas* (2009, 25-26).

³² Darbo grupė buvo sudaryta 2010-01-29 VU Rektoriaus įsakymu modulinių studijų koncepcijai parengti; ataskaitos pristatymas pasiekiamas internete adresu: <http://naujienos.vu.lt/bendruomenei/pokyciai/22909-studiju-komite-privarta-vu-moduliniu-studiju-koncepcijos-projektu-papildyta>

26. Dalyką (modulį) įgyvendinantis padalinys (-iai) (angl. *department where the course unit is delivered*)

Nurodomas dalyką (modulį) vykdančias fakultetas (institutas) ir katedra (centras), kuriai priklauso dalyko (modulio) dėstytojai.

27. Studijų pakopa (angl. *cycle*)

Reikia nurodyti, kurios pakopos studentams skirtas dalykas (modulis) – pirmosios, antrosios ar trečiosios (angl. *first, second or third cycle*), kitaip tariant – bakalaurantams, magistrantams ar doktorantams. Priklausomai nuo studijų pakopos formuluojami skirtingo lygio studijų siekiniai (daugiau apie tai žr. *Dublino aprašuose*³³).

28. Dalyko (modulio) lygmuo (angl. *level of course unit*)

Lygmuo apibrėžiamas pagal sudėtingumo laipsnį, pvz., prancūzų kalba gali būti trijų lygių (pradedančiųjų, pažengusiųjų ir mokančiųjų arba 1 iš 3, 2 iš 3 ir 3 iš 3)³⁴. Lygmenį būtina nurodyti tais atvejais, jei dalyką sudaro kelios dalys, dėstomos kelis semestrus iš eilės.

29. Dalyko (modulio) tipas (privalomasis, pasirenkamasis) (angl. *type of the course unit (compulsory, optional)*)

Pažymima, ar dalykas (modulis) yra privalomasis, ar pasirenkamasis. Kadangi tas pats dalykas (modulis) vienos studijų krypties ar studijų programos studentams gali būti privalomasis, o kitos – pasirenkamasis, reikėtų patikslinti, kam jis yra privalomasis, o kam – pasirenkamasis, pvz., privalomasis anglų filologijos kaip pagrindinės krypties studentams, pasirenkamasis – kitų krypčių studentams, pasirinkusiems anglų filologijos gretutines studijas.

30. Dalyko (modulio) įgyvendinimo forma (auditorinė, e. mokymosi) (angl. *mode of delivery (face-to-face, distance learning)*)

Nurodoma, kaip dalykas (modulis) įgyvendinamas: auditoriniu ar/ir e. mokymo(si) (nuotoliniu) būdu.

31. Vykdyto laikotarpis (semestras ar periodas) (angl. *semester or period when the course unit is delivered*)

Nurodoma, kada dalykas (modulis) dėstomas, pvz., rudens ar pavasario semestre. Privalomajam dalykui (moduliui) galima nurodyti, kuriame kurse (semestre) jis turi būti studijuojamas (angl. *year of study*).

32. Vykdyto kalba (-os) (angl. *language of instruction*)

Nurodoma, kuria kalba dėstomas dalykas (modulis), pvz., lietuvių, anglų, vokiečių ir pan. Jei dalykas (modulis) dėstomas keliomis kalbomis, nurodomos abi. Pz., paskaitos gali būti skaitomos anglų kalba, o seminarų kalba gali būti lietuvių.

33. Reikalavimai studijuojančiajam (angl. *prerequisites and corequisites*)

Išankstinius reikalavimus studijuojančiajam, jei tokių yra, galima apibrėžti dviem būdais: a) nurodyti konkrečius studijų dalykus (modulius), kurie turėjo būti išklausti prieš pasirenkant

³³ Shared 'Dublin' descriptors for Short Cycle, First Cycle, Second Cycle and Third Cycle Awards. 2004. URL: http://www.uni-due.de/imperia/md/content/bologna/dublin_descriptors.pdf [žiūrėta 2011-03-27].

³⁴ Kalboms taip pat taikomi Bendrųjų Europos kalbų metmenų lygiai (A1, A2, B1, B2, C1, C2). URL: <http://europass.cedefop.europa.eu/LanguageSelfAssessmentGrid/lt> [žiūrėta 2011-03-27].

ši dalyką (modulį) arba b) įvardyti programos siekinius, kurie turi būti pasiekti prieš pasirenkant šį dalyką (modulį), pvz., gebėti atlikti standartinės laboratorines procedūras, naudotis įranga organinių ir neorganinių medžiagų sintezei ir analizei. Be išankstinių reikalavimų, galima nurodyti, kuriuos dalykus (modulius) rekomenduojama studijuoti lygiagrečiai – gretutiniai reikalavimai.

34. ECTS kreditai (angl. number of ECTS credits allocated) ir studento darbo krūvis (angl. student's workload)

Nurodant už dalyko (modulio) studijas skiriamus ECTS kreditus, svarbu nurodyti ir juos atitinkantį visą studento darbo krūvį, kurį sudaro kontaktinės valandos (dalyvavimas paskaitose, seminaruose, konsultacijose ir t.t.) ir savarankiškų studijų valandos (darbas bibliotekoje, namų darbų atlikimas, pasirengimas egzaminui ir t.t.). Laikomasi nuostatos, kad 1 ECTS kreditą sudaro 25-30 studento darbo valandų, taigi pvz. 5 kreditų dalyko apimtis gali būti 125-150 valandų. Konkrečią studijų dalyko (modulio) apimtį valandomis reikėtų nustatyti pagal optimalų laiką, reikalingą numatytiems siekiniams pasiekti, taikant pasirinktus studijų metodus. Vienodos apimties dalykų (modulių) valandų paskirstymas įvairioms veikloms gali būti skirtingas priklausomai nuo siekinių ir studijų metodų.

1 pavyzdys. 5 kreditų užsienio kalbos praktinio kurso pagrindinis siekinys – gebėjimas bendrauti žodžiu užsienio kalba kasdienėse situacijose. Studijuojant tokį dalyką daug laiko reikia praleisti auditorijoje, dirbant poromis ar grupėmis. Tarkime, kad šiam studijų dalykui galima numatyti 6 kontaktines val. per savaitę. Kadangi semestre yra 16 savaičių, visas kontaktinio darbo krūvis per semestrą sudaro $6 \times 16 = 96$ val. Jei pratybos (kontaktinis darbas) vyksta tris kartus per savaitę 16 savaičių, tai iš viso sudaro 48 kartus per semestrą. Kiekvienam kartui reikia padaryti tam tikrus namų darbus, kuriems skiriama, pvz., apie 1 val., nes sakytinės komunikacijos gebėjimai ugdomi auditorijoje, bendraujant pratybų metu grupėse ar poromis. Taigi iš viso per semestrą yra skiriamos 48 val. namų darbams atlikti. Pasibaigus semestru laikomas egzaminas. Egzamino pažymys sudarytą dalį galutinio pažymio, kita dalis būtų sukaupta semestro metu. Egzaminui būtų skiriama 1 val., o atskirai ruoštis nereikėtų, nebent pasikartoti medžiagą (3 val.). Taigi iš viso šiam 5 kreditų dalykui skirta $96 + 48 + 1 + 3 = 148$ val. Bet jei siekiniai ir studijų metodai būtų kitokie, jei dalykas būtų skirtas ne tik sakytinės komunikacijos gebėjimams ugdyti, bet ir rašymo gebėjimams tobulinti, jei būtų mokomasi kurti įvairių žanrų tekstus užsienio kalba, tik 1 val. savarankiško darbo prieš kiekvienas pratybas nepakaktų, kontaktinio darbo būtų mažiau, o daugiau laiko būtų skirta savarankiškam darbui: tekstų rašymui, kolegų parašytų tekstų analizei ir komentavimui. Tada laikas galėtų pasiskirstyti kitaip. Galima būtų numatyti 64 val. pratybų (vienas kartas per savaitę – kalbėjimui, kitas – rašymui). Sakytinės komunikacijos pratyboms pasirengti skiriama po 1 val. kiekvienam kartui, iš viso – 16 val. Rašymo pratyboms rengiamasi kuriant tekstus ir analizuojant kolegų sukurtuosius, todėl čia laiko reikėtų daugiau, pvz., po 3 val. kiekvienam kartui, iš viso – 48 val. Dar 8 val. galima būtų skirti konsultacijoms, nes savarankiškai kuriant tekstus kyla daug klausimų, studentui reikia patarimų. Vieną galutinio įvertinimo dalį sudarytą 1 val. egzaminas (ir dar 3 val. būtų skiriama medžiagai pasikartoti). Kitą galutinio įvertinimo dalį sudarytą rašinys, kurį reikėtų pateikti semestro pabaigoje. Baigiamajam rašiniui parašyti reikėtų skirti apie 10 val. Taigi visą semestro krūvį sudarytų $64 + 16 + 48 + 8 + 1 + 3 + 10 = 150$ val.

2 pavyzdys. Retorikos ir stilistikos dalyku siekiama, kad studentas gebėtų kūrybiškai analizuoti retorinius tekstus, kritiškai vertinti žiniasklaidos, politinius, reklaminius ir pan. diskursus. Teorinėms paskaitoms skiriama 16 valandų per semestrą. Dar 16 val. skiriama seminarams. Numatyti 8 seminarai per semestrą, o ruošiantis kiekvienam iš jų tenka skaityti mokslinę literatūrą, analizuoti tekstus – maždaug po 4 val. kiekvienam seminarui, tai sudaro 32 val. savarankiško darbo. Be to, programoje numatyta, kad studentas turi išanalizuoti pasirinktą tekstą ir parengti apie tai pranešimą bei perskaityti jį auditorijoje. Studentui reikia

laiko tekstui surasti (8 val.), analizės pagrindą sudarysiančiai teorinei medžiagai peržiūrėti (16 val.) ir pačiam tekstui visapusiškai išnagrinėti (48 val.). Be to, dar 6 val. prireiktų PowerPoint pateikčiai parengti ir suredaguoti. Pranešimai būtų skaitomi ir komentuojami kolegų specialiai tam skirtuose seminaruose, kurių per semestrą būtų 3 (po 2 val. kiekvienas). Taigi visą semestro krūvį sudarytų $16+16+32+8+16+48+6+6=148$

3 pavyzdys. Kitą taip pat 5 kreditų dalyką gali sudaryti ir mažesnis bendras valandų skaičius. Tarkime, dalyko studijų siekiniams realizuoti yra būtina parašyti 10 psl. analitinį rašto darbą. Reikia numatyti laiką, reikalingą literatūros paieškoms ir medžiagos rinkimui (30 val.), mokslinės literatūros skaitymui ir konspektavimui bei analizei (100 psl. = 30 val.), pirmos rašto darbo redakcijos rašymui (30 psl.), teksto redagavimui (30 val.) ir konsultacijoms (16 val.) – iš viso dalykui skiriamos 136 val. (daugiau apie valandų paskirstymą žr. Dalyko turinys).

35. Dalyko (modulio) tikslas: ugdomos studijų programos kompetencijos (angl. *purpose of the course unit: programme competences to be developed*)

Dalyko (modulio) tikslas formuluojamas trumpai ir aiškiai, siejant jį su studijų programos kompetencijomis (bendrosiomis ir dalykinėmis). Pvz., Kalbotyros tiriamuoju darbu siekiama ugdyti: a) studentų savarankiškumą, b) analitinį ir kritinį mąstymą (tai bendrosios kompetencijos) ir c) jų kaip kalbos tyrėjų kompetenciją (tai dalykinė kompetencija).

36. Dalyko (modulio) studijų siekiniai (angl. *learning outcomes of the course unit*)

Dalyko studijų siekiniai formuluojami taip, kad derėtų su visos studijų programos siekiniais. Dalyko studijų siekiniai – tai teiginiai, nusakantys, ką studentas turi žinoti, suprasti ir gebėti padaryti, pasibaigus konkrečiam dalyko studijų procesui. Pvz., Kalbotyros tiriamojo darbo siekinius, atsižvelgiant į numatytą tikslą, galima suformuluoti taip: modulį įvykdęs studentas turėtų gebėti a) planuoti savo laiką, dirbti savarankiškai, laikydamasis nustatytų terminų, b) rinkti, analizuoti ir sisteminti duomenis, c) savarankiškai atlikti empirinį lingvistinį tyrimą: išvelgti tyrimo problemą, jai išspręsti pasirinkti tinkamus metodus, šaltinius ir literatūrą, išanalizuoti surinktą kalbinę medžiagą, aprašyti atlikto tyrimo rezultatus moksliniame tekste ir pateikti išvadas.

37. Studijų metodai (angl. *teaching and learning methods*)

Studijų metodai (visos mokymo ir mokymosi veiklos) pasirenkami atsižvelgus į iškeltą tikslą ir studijų siekinius. Pvz., jei siekiama, kad besimokantys užsienio kalbos studentai gebėtų kritiškai mąstyti, analizuoti pašnekovo žodžius, išreikšti savo nuomonę, ją apginti, argumentuoti, reaguoti į pašnekovo teiginius studijuojama užsienio kalba, labai tiks grupės diskusija ir debatai³⁵. Kaip studijų metodai dalykinėje literatūroje įvardijami ir tokie aukštosiose mokyklose paplitę studijavimo būdai kaip paskaitos, seminarai, pratybos, laboratoriniai darbai, praktika, tačiau tai tėra mokymo ir mokymosi veiklų kategorijos³⁶, kurias galima nurodyti paskirstant kontaktines valandas pagal temas (žr. toliau), o studijų metodų skiltyje jas reikėtų sukonkretinti, pvz., kalbėti apie probleminį dėstymą, įtraukiančią paskaitą, filmų peržiūrą, minčių lietu, sąvokų žemėlapius, grupės diskusijas, debatus, rašinius, pateikčių rengimą ir pristatymą ir t.t.

³⁵ Daugiau apie mokymo ir mokymosi metodus žr., pvz., Šiaučiukienienė, L.; Visockienė, O.; Talijūnienė, P. 2006. *Šiuolaikinės didaktikos pagrindai*. Kaunas: Technologija.

³⁶ TUNING. 2007. *Europos švietimo struktūrų suderinimas. Universitetų indėlis į Bolonijos procesą. Įvadas*. 137-138. URL: http://tuning.unideusto.org/tuningeu/images/stories/template/Lithuanian_version.pdf [žiūrėta 2011-03-27]. Plg. *Tuning Education Structures in Europe. General brochure*. URL: http://tuning.unideusto.org/tuningeu/images/stories/template/General_Brochure_final_version.pdf [žiūrėta 2011-03-27]

38. Vertinimo metodai (angl. *assessment methods*)

Vertinimo metodai yra glaudžiai susiję su studijų siekiniais ir jiems pasiekti taikomais studijų metodais³⁷. Pvz., savarankiškumas ir gebėjimas mokytis gali būti tikrinamas rengiant pranešimą pasirinkta tema. Pvz., Vokiškai kalbančių šalių kultūros modulio apraše studijų siekinių, studijų metodų ir vertinimo metodų sąsajas lentelėje galima pavaizduoti taip:

Dalyko (modulio) tikslas: studijų programos ugdomos kompetencijos		
Supažindinti su vokiškai kalbančiomis šalimis ir esminiais jų kultūros bruožais, ugdyti šių šalių kultūros supratimą, ugdyti tarpkultūrinę kompetenciją: atvirumą kitoms kultūroms, pasirengimą dirbti daugiakultūroje aplinkoje, mokytis mokytis.		
Modulio studijų siekiniai	Studijų metodai	Vertinimo metodai
<ul style="list-style-type: none"> - demonstruos žinias apie vokiškai kalbančias šalis: gebės surasti ir pažymėti reikiamus objektus žemėlapyje, atpažinti nuotraukose/ paveiksluose pavaizduotus architektūros objektus ir asmenis; - supras vokiečių, austrų, šveicarų kultūros ir papročių savitumą 	probleminis dėstymas, demonstravimas, aktyvaus mokymo(-si) metodai (minčių lietus, grupės diskusija), tiriamieji metodai (informacijos paieška, pranešimo rengimas)	Testas (atvirojo ir užduotys/klausimai), pranešimas
<ul style="list-style-type: none"> - gebės taikyti žinias apie vokiškai kalbančias šalis ir jų kultūrą bendraudami oficialiose ir neoficialiose situacijose, skaitydami pranešimą apie pasirinktą vokiečių / austrų / šveicarų kultūros veikėją ar lankytiną vietą; - gebės lyginti vokiečių, austrų, šveicarų ir lietuvių papročius ir tradicijas: apibūdinti tradicinių švenčių, kasdienio bendravimo konvencijų, jaunimo gyvenimo būdo vokiškai kalbančiose šalyse ir Lietuvoje panašumus ir skirtumus, išskirti esminius vokiečių, austrų, šveicarų mentaliteto ir savivokos bruožus ir pagrįsti savo nuomonę; - gebės kritiškai vertinti informaciją apie vokiškai kalbančių šalių sociokultūrinį kontekstą ir siūlyti adekvačius problemų sprendimus 	aktyvaus mokymo(-si) metodai (minčių lietus, grupės diskusija, vaidmenų žaidimas, situacijų modeliavimas), pranešimo skaitymas	
<ul style="list-style-type: none"> - bus pasirengę savarankiškai semtis žinių apie vokiškai kalbančias šalis ir gilinti jų kultūros supratimą: gebės surasti, įvertinti ir susisteminti informaciją apie pasirinktą kultūros veikėją ar lankytiną vietą, parengti ir perskaityti pranešimą šia tema. 	tiriamieji metodai (informacijos paieška, literatūros skaitymas, pranešimo rengimas ir pristatymas).	Pranešimas

39. Dalyko (modulio) turinys: teminis planas (angl. *course content: breakdown of the topics*)

Dalyko (modulio) turinys pateikiamas suskirsčius jį temomis. Kiekvienai temai būtina nurodyti ne tik jai skirtas kontaktines valandas ir studijavimo būdą, bet ir savarankiškų studijų užduotis ir joms atlikti skirtą laiką, nes pagal tai apskaičiuojama dalyko (modulio) apimtis kreditais. Galima pateikti teminį planą tokioje lentelėje:

Temos	Kontaktinės valandos ir studijavimo būdas						Savarankiškų studijų laikas ir užduotys	
	Paskaitos	Seminarai	Pratybos	Laboratoriniai darbai	Konsultacijos	Praktika	Savarankiškas darbas	Užduotys
1. Tema A								pvz., probleminis rašiny
2. Tema B								pvz., kolegų darbų komentavimas (<i>peer review</i>)
3. Tema C								pvz., pranešimas
4. Tema D								pvz., mokslinės literatūros skaitymas
5. Pasiruošimas egzaminui ir jo laikymas								

40. Vertinimo strategija (arba atsiskaitymo būdas) ir kriterijai (angl. *assessment strategy and criteria*)

Vertinimo strategiją arba atsiskaitymo būdą dėstytojas pasirenka, atsižvelgdamas į studijų siekinius ir jų pasiekimo vertinimo metodus. Dalyko (modulio) apraše svarbu numatyti visus vertinimus, sudarančius galutinį pažymį, ir jų svorį procentais. Taip pat reikia suformuluoti

³⁷ Žr. Bulajeva, T. 2007. *Dalyko vertinimo sistemos kūrimas: kaip sukurti studentų pasiekimų vertinimo metodiką*. Vilnius. 63-64. URL: <http://www.esec.vu.lt/lt/public/Vertinimo%20metodika.pdf> [žiūrėta 2011-03-27]

vertinimo kriterijus, apibrėžiant, kiek balų už ką skiriama. Tai visų pirma svarbu studentui, kuris nori žinoti, kaip bus vertinamas (ši informacija taip pat gali padėti jam įsivertinti). Rekomenduojama nurodyti ir planuojamą atsiskaitymų laiką. Pvz., vertinimo strategiją galima pavaizduoti tokioje lentelėje:

Vertinimo strategija	Svoris procentais	Atsiskaitymo laikas	Vertinimo kriterijai
Darbas auditorijoje seminarų metu	20 %	Semestro metu	2 balai: aktyviai dalyvauja diskusijose, atsako į klausimus, formuluoja problemas ir klausimus, teikia kritinių pastabų; 1 balas: dalyvauja diskusijose, atsako į užduodamus klausimus; 0 balų: beveik nedalyvauja diskusijoje arba praleido daugiau nei 1/3 seminarų
Rašto darbas (15 psl.)	30 %	iki gruodžio 1 d.	Vertinami šie darbo aspektai: - <u>Darbo struktūra ir apimtis</u> : rašto darbo struktūra aiški ir logiška, yra visos reikiamos dalys (įvadas, kur pristatoma tema, tikslai, uždaviniai, metodai, empirinė medžiaga; dėstymas, kur pateikiama empirinės medžiagos analizė ir interpretacija; išvados), darbas yra tinkamos apimties (0,5 balo); - <u>Analizė ir išvados</u> : analizė labai išsami, išvados pagrįstos, formuluojamos remiantis empirine medžiaga (2 balai); jei analizė atlikta, bet nėra išsami, išvados ne visada pagrįstos, skiriamas 1 balas, už paviršutinišką analizę balai neskiriami. - <u>Mokslinis stilius ir tyrimo kultūra</u> : tinkamai elgiamasi su šaltiniais ir citatomis; formuluotės ir stilius atitinka mokslinio darbo reikalavimus (0,5 balo). Įvertinimas nepateikus rašto darbo – 0 balų.
Egzaminas: testas (gali būti skiriamos dvi dalys: semestro vidurio ir pabaigos)	50 %	sausis	Testą sudaro 50 atvirojo ir uždarojo tipo klausimų (skirtingo sunkumo, nuo supratimo iki vertinimo), kiekvienas įvertintas vienu tašku. Vertinama taip: 5: Puikios žinios ir gebėjimai. Vertinimo lygmuo. 45-50 teisingų atsakymų. 4: Geros žinios ir gebėjimai, gali būti neesminių klaidų. Sintezės lygmuo. 35-44 teisingi atsakymai. 3: Vidutinės žinios ir gebėjimai, yra klaidų. Analizės lygmuo. 25-34 teisingi atsakymai. 2: Žinios ir gebėjimai nesiekia vidutinių, yra (esminių) klaidų. Žinių taikymo lygmuo. 15-24 teisingi atsakymai. 1: Žinios ir gebėjimai dar tenkina minimalius reikalavimus. Daug klaidų. Žinių ir supratimo lygmuo. 5-14 teisingų atsakymų. 0: Netenkinami minimalūs reikalavimai. 0-4 teisingi atsakymai.

41. Privaloma ir papildoma literatūra (angl. *required and recommended reading*)

Privaloma literatūra – tai tie šaltiniai, kuriuos studentas privalo perskaityti, todėl jos apimtys yra ribojamos priklausomai nuo dalykui (moduliui) skirtų kreditų. Rekomenduojamos literatūros kiekis neribojamas, ją studentas gali skaityti, jei susidomės viena ar kita nagrinėjama tema. Literatūros sąrašas gali būti pateikiamas tokioje lentelėje:

Autorius	Leidimo metai	Pavadinimas	Periodinio leidinio nr. ar leidinio tomas	Leidimo vieta: leidykla ar internetinė nuoroda
Privaloma literatūra				
Papildoma literatūra				

6 priedas. Vertinimo metodai³⁸

Vertinimo žodžiu metodai

Tradiciniai vertinimo žodžiu metodai, tai įvairūs apklausos metodai yra gerai žinomi ir dažniausiai taikomi aukštojoje mokykloje atliekant studentų formuojamąjį ir apibendrinamąjį vertinimą. Sparčiai populiarėja dėstytojų taikomi prezentaciniai metodai. Juos taikant vyksta vieši savarankiškai atliktų individualių ir grupinių užduočių, projektų, atliktų tyrimų, laboratorinių ir lauko darbų pristatymai.

Apklauso metodai. Frontalinė žodinė apklausa. Tai žodinės apklausos metodas, kai dėstytojas pateikia klausimus visai studentų grupei. Grupei duodama keletas sekundžių pagalvoti, po to įvardijamas atsakymą privalęs pateikti studentas. Pateikiami klausimai turi būti aiškiai suformuluoti, vienas su kitu susiję, apimti visą tikrinamą medžiagos dalį. Jie turi versti studentus mąstyti, lyginti, analizuoti, daryti išvadas. Frontalinė žodinė apklausa leidžia apklausti daugiau studentų, pagyvina paskaitą. Šis metodas tinka formuojamam vertinimui. Tačiau pagrindinis šio metodo trūkumas – iš trumpų studentų atsakymų sunku susidaryti aiškų vaizdą kiek realiai medžiagos išmokta ir objektyviai įvertinti atskirų studentų atsakymus.

Individuali žodinė apklausa. Individuali žodinė apklausa – tai tikrinimo ir vertinimo metodas, kuris plačiai taikomas ir formuojamajam, ir apibendrinamajam ar baigiamajam vertinimui. Atliekant individualią žodinę apklausą studentas atsako į dėstytojo pateiktus klausimus. Šis metodas padeda realizuoti individuacijos principą – dėstytojas gali pateikti sunkesnių ar lengvesnių klausimų, gali padrąsinti sutrikusį, pataisyti apsirikusį ar ne tiksliai formuluojantį savo atsakymą studentą.

Individuali žodinė apklausa aukštojoje mokykloje dažnai turi *kolokviumo* arba *egzamino* formatą. **Kolokviumas** (lot. *colloquium* – pašnekesys, pokalbis) - tai mokymo ir vertinimo metodas, kai pokalbiu yra mėginama gauti grįžtamąją informaciją apie tai, ką studentas yra išmokęs. Šis vertinimo metodas yra taikomas kaip pasiruošimo įskaitai ar egzaminui etapas (Jovaiša, 1993, 99). Šis vertinimo metodas, taikomas formuojamajam vertinimui atlikti, sudaro galimybes ugdyti studentų loginį ir kritinį mąstymą, taisyklingą kalbą, tinkamą kalbos tempą, intonaciją, laikyseną. Tačiau jis turi ir trūkumų – jei individuali apklausa yra vykdoma auditorijoje dalyvaujant kitiems studentams, pateikę tam tikrą klausimą vienam studentui, nebegalite jo užduoti kitam.

Individualios žodinės apklausos metodas dažnai taikomas tiek tarpiniam, tiek apibendrinančiam vertinimui –**egzaminui**. Egzaminuojant studentus žodžiu klausimus, kuriuos norima užduoti, dėstytojas dažnai paruošia iš anksto ir užrašo ant sunumeruotų kortelių.

Individualiai žodinei apklausai reikia daug laiko, sunku išvengti vertinimo subjektyvumo, todėl šiandien ir kolokviumai, ir egzaminai tampa apklausa raštu.

Prezentaciniai metodai. Tai žodiniai vertinimo metodai. Prie prezentacinių metodų mes priskiriame *pranešimus, pasisakymus ar prezentacijas*.

Prezentacija (viešas pasisakymas, pristatymas). Pristatymas arba prezentacija žodžiu (*oral presentation*) kaip vertinimo metodas gali būti taikomas tarpiniams studijų programos, studijuojamų dalykų modulių, temų atsiskaitymui ir baigiamajam vertinimui. Pranešimų ir pasisakymų struktūra gali būti įvairi, priklausomai nuo dėstytojo suformuluotų ugdymo tikslų. Prezentacija gali būti individuali arba grupinė. Tai būdas studentui

³⁸ T. Bulajeva (2007). Žinių ir kompetencijų vertinimas: kaip susikurti studentų pasiekimų vertinimo metodiką. Metodinė priemonė. UAB „Petro ofsetas“. Pateikiamų vertinimo metodų sąrašą galima pratęsti. Pvz., Peterio T. Knighto (2002, 146-147) pateikiamame sąrašė yra 50 įvairių vertinimo metodų. Žr.: Knight P. T. Being a Teacher in Higher Education. Buckingham: The Society for Research into Higher Education and Open University Press.

pranešti ir pademonstruoti savo mokymosi rezultatus: parašytus referatus, literatūros, dokumentų ir kitų šaltinių analizes, pranešti apie laboratorinius, tiriamuosius, kūrybinius ir projektinius darbus. Viešai pristatant savo darbą studentai turi galimybę parodyti įgytas žinias ir išlavintus gebėjimus. Tokiu būdu patikrinami įvairūs gebėjimai: gebėjimas dirbti su moksline literatūra ir dokumentais; gebėjimas suvokti, analizuoti ir vertinti mokslines ir profesinės srities problemas; gebėjimas teisingai vartoti mokslinę kalbą, logiškai ir kritiškai mąstyti; gebėjimas kalbėti prieš auditoriją; gebėjimas naudoti multimedia (*Power Point*) savo darbo pristatymui. Pristatant laboratorinio, eksperimentinio, kūrybinio darbo produktus pademonstruojami įgyti praktiniai gebėjimai. Šis metodas ypač tinkamas viešojo kalbėjimo gebėjimams ugdyti ir tobulinti.

Žodinio pristatymo vertinimo kriterijai. Atliekant vertinimą reikėtų atkreipti dėmesį į šiuos kokybiško pristatymo požymius:

- Aiškus idėjų pristatymas
- Kalbėjimo kokybė (aiškumas, garsumas)
- Argumentavimo kokybė
- Įvado (įvadinės prezentacijos dalies) kokybė
- Išvadų kokybė
- Akių kontaktas su auditorija
- Naudojimasis skaidrėmis grafo projektoriui ar multimedia (Power Point'u)
- Vizualiai pateikiamos medžiagos kokybė
- Klausimų valdymas (t.y. atsakymo į klausimus kokybė)
- Laiko valdymas (ar tinkamai išnaudotas prezentacijai skirtas laikas)

Taikant šį žodinio pristatymo metodą formuojamajam vertinimui į vertinimą galima įtraukti auditorijoje esančius klausytojus (*peer assessment*). Tuo tikslu reikia iš anksto parengtas vertinimo formas išdalinti studentams, susitarti dėl vertinimo skalės (taip-ne, patenkinamai-nepatenkinamai ir pan.). Studentų įtraukimas į vertinimo procesą padeda ugdyti vertinimo kompetenciją, kritinį mąstymą, aktyvina jų dalyvavimą prezentacijų metu. Vėliau galima organizuoti diskusija, viešai aptarti parašytus studentų įvertinimus, išsakytas pastabas.

Vertinimo raštu metodai

Tradiciniai vertinimo raštu metodai mažai kuo skiriasi nuo vertinimo žodžiu metodų, ypač apklausos metodai. Egzamino ar įskaitos metu taikant apklausos raštu metodą studentai į dėstytojo pateiktus klausimus atsakinėja raštu.

Referatas. (lot. *referre* – pranešti) - pranešimas. Tai rašto darbas, kurio tikslas atlikti gilesnę studijuojamo dalyko, temos, literatūros šaltinių analizę. Referatas yra tarsi analizuojamo objekto fotografija, todėl dažniausiai reikalaujama, kad jis būtų objektyvus, nenuspalvintas referento subjektyviais požiūriais ar vertinimais. Esant reikalui referentas gali savo asmeninę nuomonę išdėstyti referato pabaigoje. Ruošiant referatą būtina nurodyti visus šaltinius, kuriais buvo naudotasi (Jakavičius, 1998).

Referuoti galima perskaitytas knygas, matytus renginius, kokios nors problemos mokslinį sprendimą (mokslinis referatas). Referatai parodo, ką studentas suvokia, ar geba analizuoti, logiškai mąstyti. Referatas padeda išmokti mokslinę kalbą, įvaldyti mokslinį kalbos stilių, lavina gebėjimą atlikti teksto kompresiją (suspaudimą), referuojamo teksto struktūravimą ir citavimą. Referuojama raštu arba žodžiu. Tradiciškai referatai yra skaitomi seminaruose. Tai metodas tinkantis formuojamajam vertinimui. Referato apimtį nustato dėstytojas. Paplitus kaupiamajam vertinimui, referatas tapo apibendrinamojo vertinimo dalimi.

Apžvalgos. Jų paskirtis apžvelgti ir apibendrinti analizuojamus informacinius šaltinius. Jos tinka išsiaiškinti, kaip besimokantys gali suvokti ir apibendrinti analizuojamo informacijos šaltinio turinį, ugdo jų kritinio mąstymo ir vertinimo gebėjimus. Apžvalgoms galima siūlyti įvairias užduotis: apžvelgti informacinį ar akademinį medžiagos turinį, interneto svetainė, mokslinį žurnalą ar straipsnį žurnale.

Recenzija. (lot. recensio – įvertinimas) Recenzijų rašymas kaip formuojamojo vertinimo metodas leidžia patikrinti vertinimo gebėjimus. Studentai gali recenzuoti seminarų referatus. Recenzijoje skirtingai nuo referato svarbu išsakyti recenzento nuomonę. Prieš pradėdant taikyti recenzijų metodą kaip vertinimo metodą, būtina išmokyti studentus kaip jas rašyti ir supažindinti su struktūra. Recenzijos dalys: 1) recenzuojamo objekto metrika; 2) objekto sandara; 3) sandaros turinys; 4) recenzento vertinimai; 5) išvados.

Vertinimo pastabos rašomos recenzijos pabaigoje arba aptariant sandaros turinį. Vertinamąsias pastabas būtina argumentuoti. Išvadose paprastai sumuojami vertinamojo darbo privalumai ir trūkumai bei rekomenduojamas galutinis vertinimas³⁹.

Esė⁴⁰ - kaip vertinimo raštu metodas, esė labiau paplitęs Vakarų šalių universitetuose, kur esė formatas dažnai naudojamas formuojamajam vertinimui ir apibendrinamajam vertinimui, pvz., egzaminams raštu, atlikti.

Esė turi aiškią, griežtą struktūrą, kurią sudaro trys dalys ir skiriamos penkios pastraipos:

- 1) *Įvadinė dalis (Introductory paragraph).* Pristatoma tema, problema ir pagrindinė tezė, kuri vėliau plėtojama pagrindinėje dalyje;
- 2) *Pagrindinė dalis (Body).* Dažniausiai jai skiriami 3 paragrafai. Pvz., argumentinio tipo esės pirmoje (iš šiai daliai skirtų trijų paragrafų/pastraipų) pastraipoje pateikiamas stipriausias argumentas, kuris yra plėtojamas ir paremiamas įvairiais pavyzdžiais. Antrame ir trečiame – pateikiami ir plėtojami mažiau stiprūs ar mažiau reikšmingi argumentai.
- 3) *Apibendrinanti/išvadų dalis (Concluding/Summary paragraph).* Joje pateikiami apibendrinimai ir formuluojamos išvados.

Priklausomai nuo tipo esės struktūra gali šiek tiek skirtis. Taip pat gali būti skirtinga esė apimtis, kurią nustato dėstytojas (pvz., 5 tūkst. žodžių). Užduota esė apimtis, jos laikymasis yra vienas iš esės vertinimo kriterijų, todėl mokinant studentus rašyti esė, būtina išmokyti kaip esės tekstą išplėsti ar sutraukti.

Mokymosi dienoraščiai ir žurnalai. Studento asmeninių įgūdžių raidos fiksavimui atliekant formuojamąjį vertinimą vertintojai gali paprašyti atliekant tam tikras vertinamąsias užduotis (pvz., rašant referatą, kursinį, baigiamąjį darbą ar kt.) pildyti specialų dienoraštį. Tai labai tinka ugdant studentų gebėjimus refleksyviai mąstyti, atlikti savęs vertinimą, geriau organizuoti ir valdyti laiką bei vadovauti savarankiškai vykdomu mokymusi. Mokymosi dienoraščiai ar žurnalai gali turėti įvairų, labiau ar mažiau struktūrizuotą, taip pat elektroninį formatą. Tokiame dienoraštyje pagal nustatytus kriterijus ar kitus reikalavimus turėtų būti registruojami įvairūs veiklos etapai, pvz., darbo tema, numatomi rezultatai, hipotezės, reikšminiai žodžiai, skyrių antraštės ir paantraštės, schemas, informacijos šaltinių paieškos keliai ir strategija, nauji atradimai, kritinės refleksijos, bibliografija ir pan.

³⁹ Jakavičius, V. (1998). Žmogaus ugdymas. Įvadas į edukologijos studijas. Klaipėdos universiteto leidykla.

⁴⁰ Egzistuoja daug įvairių esė tipų. Esė rašymo centro (Essay Writing Center) tinklapyje *Essay Info* (<http://essayinfo.com>) pateikiama 19 skirtingų esė tipų (argumentinis esė (*Argumentative essay*), priežasties-pasekmės (*Cause and Effect essay*), klasifikacijos (*Classification essay*), Lyginamasis (*Comparison essay*), kritinis (*Critical essay*), deduktiviais (*Deductive essay*), naratyvinis (*Narrative essay*), tiriamasis (*Exploratory essay, Research essay*) ir kt.)

Bibliografijos sąrašo sudarymas. Tai puikus mokymo ir vertinimo metodas. Studentai yra prašomi sudaryti informacijos šaltinių sąrašą nurodyta ar pasirinkta tema. Studento parengtas bibliografijos sąrašas gali parodyti kiek giliai studentas studijavo temą, nes sąrašas gali įvairuoti nuo paprasčiausio abėcėlinio knygų ir kitų (pvz., internetinių šaltinių) šaltinių sąrašo iki mokslinių straipsnių ir anotuos kritinės bibliografijos.

Tradiciniai apibendrinamajam vertinimui taikomi vertinimo raštu metodai – tai kursiniai darbai, bakalauro ir magistro studijų pakopų baigiamieji darbai. Reikalavimai šiems darbams skirtingose aukštosiose mokyklose, skirtinguose tos pačios mokyklos fakultetuose gali skirtis.

Kursinis darbas. Tai didelės apimties (30-40 tūkst. spaudos ženklų) analitinio pobūdžio rašto darbas, atitinkantis mokslo darbams keliamus reikalavimus, jam parengti skiriami 2 nacionaliniai kreditai (80 studento darbo valandų) arba 3 ECTS. Kursinis darbas taikomas formuojamam vertinimui.

Bakalauro darbas. Jis du kart didesnės apimties (70-80 tūkst. spaudos ženklų) nei kursinis darbas, taip pat analitinio pobūdžio. Tai pagrindinės universitetinių studijų pakopos baigiamasis darbas, atitinkantis mokslo darbams keliamus reikalavimus. Bakalauriniu darbu studentas turi pademonstruoti gebėjimą analizuoti literatūrą pagal pasirinktą temą, kritiškai vertinti savo studijų krypties tyrėjų darbus, atlikti tyrimus, pristatyti tyrimo duomenis ir jų pagrindu formuluoti išvadas.

Magistro darbas. Tai antrosios studijų pakopos (100-120 tūkst. spaudos ženklų) baigiamasis darbas. Šis mokslo darbas parodo studento gebėjimą teoriškai ir empiriškai analizuoti mokslinę problemą, taikant įvairius metodus atlikti studijuojamos krypties tyrimus, atlikti statistinę tyrimo duomenų analizę ir jos pagrindu formuluoti tyrimo išvadas. Ir bakalauro ir magistro darbai yra viešai ginami.

Didaktinis testavimas. Šiuo metu sparčiai populiarėja kompiuteriu taikymas studentų pasiekimų vertinimui. Geriausiai tinkantis kompiuterizuotam vertinimui yra *didaktinio testavimo metodas*. **Didaktiniai testai** – tai mokymosi pasiekimus vertinantys testai, plačiai taikomi diagnostiniam, formuojamajam ir apibendrinamajam vertinimui atlikti. Didaktinis testavimas – tai specializuotas išmokimo diagnostikos metodas, kuris leidžia matuoti besimokančiųjų daroma pažangą, mokymosi pasiekimus, taip pat diagnozuoti/ išryškinti mokymosi spragas ir problemas. Šis vertinimo metodas yra priskiriamas prie tradicinio vertinimo formų, nes didaktiniai testai tapo pagrindiniu mokymosi bei išmokimo kokybės vertinimo būdu, padedančiu išvengti ekspertinio vertinimo klaidų. Lietuvoje ilgą laiką aukštojo mokslo institucijose **ekspertinis vertinimas** buvo ir dabar išlieka tradiciškai vyraujančiu vertinimo metodu. Ekspertais šiuo atveju yra dėstytojai, kiti specialistai, kurie atlieka studentų vertinimą ir ekspertų metodo pagrindu rašo įvertinimus – pažymius.

Didaktiniai testai jau parodė esantys veiksmingi tikrinant standartų įgyvendinimą ir jų veiksmingumą, nes testai teikia galimybės standartizuoti užduotis ir leidžia pamatuoti, ar studentai įgijo studijų programose (ar standartuose) numatytas įgyti žinias ir kompetencijas.

Grafiniai ir vizualiniai vertinimo metodai⁴¹

Formuojamajam studentų vertinimui dėstytojai dažnai pasiūlo įvairaus formato lenteles, vertinimo formas, blankus, protokolus (logs) kuriuos studentas, atliekantis vertinamąsias užduotis, turi užpildyti. Jie skirti patikrinti įvairius aukštesnio lygmens kognityvinius gebėjimus: lyginti, klasifikuoti, analizuoti, sustruktūrinti, hierarchiškai surikiuoti, apibendrinti.

Venn'o modelis. Venn'o modelis, kuriame yra du persidengiantys apskritimai, patogu taikyti palyginimo užduotims. Lyginant du vertinimui pasiūlytus objektus (reiškinius, teorijas ir pan.) skiriamieji bruožai yra

⁴¹ Buehl, D. (2004). Interaktyviojo mokymosi strategijos. Vilnius: Garnelis.

surašomi taip: pirmo objekto viename apskritime, antro objekto – antrame. Panašumai, panašūs lyginamų objektų bruožai yra surašomi skritulių persidengimo vietoje.

Minčių ir sąvokų žemėlapiai. Dar vadinami *kognityviniais žemėlapiais*, nes parodo, kaip studentai mąsto, kaip suvokia medžiagą, kurią studijuoja, ar supranta sąvokas, koncepcijas, sudėtingus, sisteminius reiškinius, ar geba išskirti struktūrinius elementus ir parodyti egzistuojančius ryšius. Nors minčių ir sąvokų žemėlapių sąvokos dažnai vartojamos sinonimiškai, jos skiriasi. Minčių žemėlapiai labiau tinka diagnostiniam vertinimui, kuomet aiškinamasi, ką studentai žino apie numatomą analizuoti reiškinį, o sąvokų žemėlapiai yra puikus apibendrinamojo vertinimo metodas.

Minčių žemėlapis (Mind Mapping) konstravimas pradedamas nuo vieno pagrindinio žodžio/idėjos/sąvokos, užrašomos lapo ar klases lentos viduryje ir apibrėžiama apskritimu. Tai asociatyviu mąstymu grindžiama veikla. Aplink pagrindinį žodį yra grupuojami kiti žodžiai, mintys, kurie asocijuojasi ir yra susiję su pagrindiniu, juos sujungiant linijomis. Brėžiant atsišakojimus galima parodyti, kaip bendresnė tema/sąvoka skyla į smulkesnes sąvokas. žemėlapiuose gali būti naudojami piešiniai, įvairūs grafiniai ir vizualiniai simboliai (pvz., minčių žemėlapis gali būti vaizduojamas kaip medis), gali būti naudojamos įvairios spalvos. Jie dažniausiai yra konstruojami dėstytojui vadovaujant ir įtraukiant į šią veiklą visus auditorijoje esančius studentus.

Sąvokų žemėlapiai (Concept Mapping) kuriami panašiu principu. Jie konstruojami kaip tinklai, yra sudėtingesni, nes jai siekiama atskleisti visus analizuojamo reiškinio struktūrinius elementus, sąsajas, tarpusavio ryšius. Jie tinka ir formuojamajam ir baigiamajam vertinimui, nes vaizdžiai parodo, kaip studentai suvokia sudėtingus reiškinius, sudėtingesnes skaitomo dalyko temas, koncepcijas, teorijas. Šiuos žemėlapius studentai konstruoja savarankiškai, jie gali būti naudojami atsiskaitymams už savarankiškai studijuotas dalyko temas, skaitytus straipsnius, knygas, savarankiškai analizuotas problemas. Todėl jis gali būti kuriamas namuose ir ilgesnį laiką, arba auditorijoje atsiskaitymo metu per dėstytojo nustatytą laiko limitą (pvz., 20 minučių).

Šis metodas sparčiai populiarėja ir kaip mokymo(si) metodas, ir kaip tyrimo metodas, nes padeda rinkti ir struktūruoti mintis temai ar sprendžiamai problemai. Jis paprasčiausiu būdu sujungia kalbinį ir vaizdinį mąstymą ir tokiu būdu išnaudoja abiejų smegenų pusrutulių galimybes. Šis metodas leidžia ir lavinti, ir tikrinti loginį, analitinį studentų mąstymą. Jo efektyvumą ir populiarumą liudija gausūs moksliniai tyrimai⁴². Sąvokų žemėlapis metodas remiasi metodologine prielaida, kad mūsų pasaulis- tai tarpusavyje susijusių elementų sistema. Sąvokų žemėlapis – tai individualiai konstruojamas pasaulio suvokimas. Jis sudaro galimybes žinių apie pasaulį suvokimą pavaizduoti kaip hierarchinę sąvokų, susietų įvairiais ryšiais, sistemą. Kaip ir geografiniame žemėlapyje, sąvokų žemėlapyje negali būti tų pačių pavadinimų. Ant linijų ar rodiklių, jungiančių sąvokas turi būti užrašomi žodžiai, nusakantys egzistuojančius ryšius (sekos, priežasties-pasekmės ir kt.). Sąvokų žemėlapis formate gali būti vizualiai pateikiama bet kokia rašytinė informacija, bet koks tekstas, perskaitytas straipsnis, knyga.

Plakatų pristatymai (Poster Presentations) ir *darbų demonstravimas*. Ant plakato dydžio lapų studentai vizualiai pateikia savarankiškai atlikto darbo rezultatus (parengtus struktūrinius modelius, schemas, atlikto tyrimo, laboratorinio darbo rezultatus, individualius ar grupinius projektus. Šis vertinimo metodas leidžia

⁴² 2004 metais vyko pirmoji tarptautinė konferencija, skirta sąvokų žemėlapių taikymui Pamplotoje, Ispanijoje (konferencijos medžiaga galima rasti <http://cmc.ihmc.us/CMC2004Programa.html>; www.cmap.ihmc.us).

įvertinti studentų gebėjimą analizuoti, klasifikuoti, sisteminti, lyginti, modeliuoti, ir vizualizuoti savarankiškos veiklos elementus. Gali būti demonstruojami ir patys studentų darbai.

Kaupiamojo ir integruoto vertinimo metodai

Aplanko ar portfelio metodas (Portfolio). Tai sparčiai populiarėjantis vertinimo metodas, kuris naudojamas kriterijais ir standartais grįstuose vertinimo modeliuose atliekant kaupiamąjį vertinimą. Universitetinėse studijose naudojami:

- *į studijų procesą orientuotas aplankas*, ypač formuojamam vertinimui atlikti, kaip nenutrūkstamo vertinimo instrumentas. Aplanke yra kaupiami įrodymai iliustruojantys įvairius mokymo(-si) proceso etapus ir aspektus pateikiant visuminį paveikslą, kaip studijuojantieji geba integruoti įgyjamas žinias ir specifinius gebėjimus, kokią daro pažangą, kaip tobulėja įvairūs kognityviniai gebėjimai (Pvz., parengtas strateginis planas ar verslo plano pavyzdys, iliustruojantys gebėjimą planuoti; atlikta atskiro atvejo (probleminės situacijos) vertinamoji analizė ir pan.).
- *Į rezultatą orientuotas aplankas*. Tai kruopščiai suplanuotas visuminis išugdytų kompetencijų įvertinimas, taikomas apibendrinamajam vertinimui, dar vadinamas *kompetencijų aplanku* ar *kompetencijų portfelium*. Tai metodas, leidžiantis patikrinti ugdymo tikslų įgyvendinimą, nustatyti ar buvo pasiekti užsibrėžti kriterijai ar standartai. Į šį aplanką yra įtraukiami geriausi visiškai užbaigtų darbų pavyzdžiai, kurie iliustruoja įgytas kompetencijas. Aplanke gali būti pateikiama įvairi elektroninėje laikmenoje ar kitais būdais (nuotraukose, vaizdajuostėse) užfiksuoti darbai (Burkšaitienė, 2004).

Aplanke taip pat būtina pateikti medžiagą, iliustruojančią studentų savęs vertinimą, t.y. aplanke turi būti pateikiamos studentų refleksijos, parodančios studentų gebėjimą kritiškai mąstyti ir vertinti savo darbo produktus. Šis metodas itin tinka tokių dalykų vertinimui, kurių programos numato konkrečių, specifinių kompetencijų išugdymą. Šiuo metu Lietuvoje pradėtas diegti *Europos kalbų aplankas*, kuriame yra fiksuojamas individualus įvairių kalbų mokėjimas. Kalbų mokėjimo lygmeniui nustatyti yra naudojami „Bendrų Europos kalbų mokymosi, mokymo ir vertinimo metmenys“.

Atskiro atvejo analizė (Case Study). Labai efektyvus metodas dirbant su studentais privalomųjų dalykų metu specialioms kompetencijoms įvertinti gali siūlyti analizuoti konkrečius atvejus, t.y. įvairias problemines, keblias situacijas, kylančias konkrečiuose profesiniuose kontekstuose. Vertinimo metu studentai turi pasiūlyti konkrečių problemos sprendimo būdų ir tuo pačiu pademonstruoti specialiųjų kompetencijų elementus (specifines procedūrinės žinias ir praktinius gebėjimus).

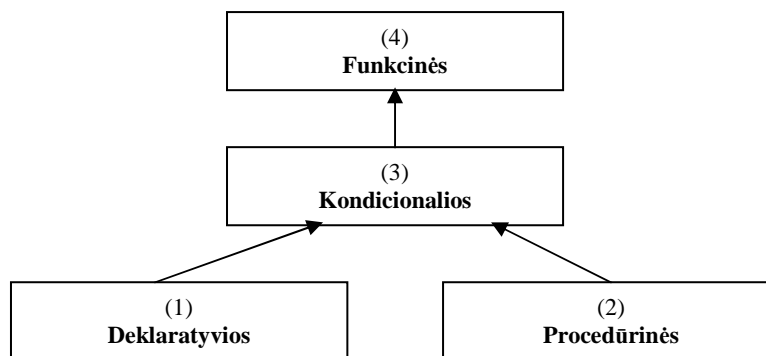
Projektai. Jie gali būti individualūs arba grupiniai, skirti įvairioms praktinėms problemoms analizuoti atliekant empirinius tyrimus ir problemų sprendimo būdų paieškai. Projekto medžiaga gali parodyti, kaip studentai geba pritaikyti įgytas kompetencijas konkrečiose situacijoje.

7 Priedas SOLO taksonomija. Žinių ir supratimo vertinimas

Žinių vertinimas. Pagrindinis bet kokio supratimo objektas – mūsų žinios, kurias mes įgyjame mokydamiesi ir studijų aukštojoje mokykloje metu. Vertinant studentų žinias ar žinojimą svarbu žinoti, kokių žinių ir kokio

žinojimo mes tikimės iš studentų. Žinios ar žinojimas gali turėti įvairų pavidalą. Biggsas (2003)⁴³ išskiria tokias žinių rūšis:

- **Deklaratyvios žinios (1)** – tai žinojimas apie daiktus, reiškinius ir pan. Tai žinojimas *kas/ką* (pavyzdžiui, žinojimas ką pasakė Freudas), pagrindinių dėsnių, dėsningumų, formulių, teorijų, koncepcijų, istorinių, svarbių (pvz., Šekspyro gyvenimo) įvykių ir kt. studijų turinio žinojimas. Tai oficialus, moksliniais tyrimais pagrįstas, argumentuotas, patikimas, logiškai nuoseklus akademinis žinojimas. Jo pagrindą sudaro vadovėlių žinios ir tos žinios, kurias „deklaruoja“ dėstytojas paskaitose. Jų supratimą galima patikrinti, paprašius studentus jas atgaminti, „perdeklaruoti“, pateikti savais žodžiais ir pavyzdžiais. Pasak SOLO taksonomijos jas ir jų supratimą galima išplėtoti iki aukščiausio abstraktaus lygmens.
- **Procedūrinės žinios (Procedural) (2)** – tai įgūdžiais grindžiamas žinojimas, procedūrų, veiksmų atlikimo sekos žinojimas, žinojimas ką daryti veikiant pagal algoritmą, šis žinojimas yra kompetencijos pagrindas.
- **Kondicionalios žinios (Conditional) (3)**. Jos apjungia aukštesnio lygmens deklaratyvų žinojimą su procedūriniu žinojimu. Tai žinojimas **kada, kodėl, esant kokioms sąlygoms (kondicijoms)** turi būti atliekama vienokia ar kitokia veikla.
- **Funkcinės žinios (Functioning) (4)** remiasi idėja, kad jų supratimas turi būti praktiškai pritaikomas naujose situacijose. Tai žinojimas *kaip* (žr. 3 pav.), sujungiantis deklaratyvų (akademinį) žinojimą (1), procedūrinį (turimus įgūdžius) (2) ir kondicionalų žinojimą (žinojimą kokiomis aplinkybėmis šie įgūdžiai turi būti taikomi) (3).

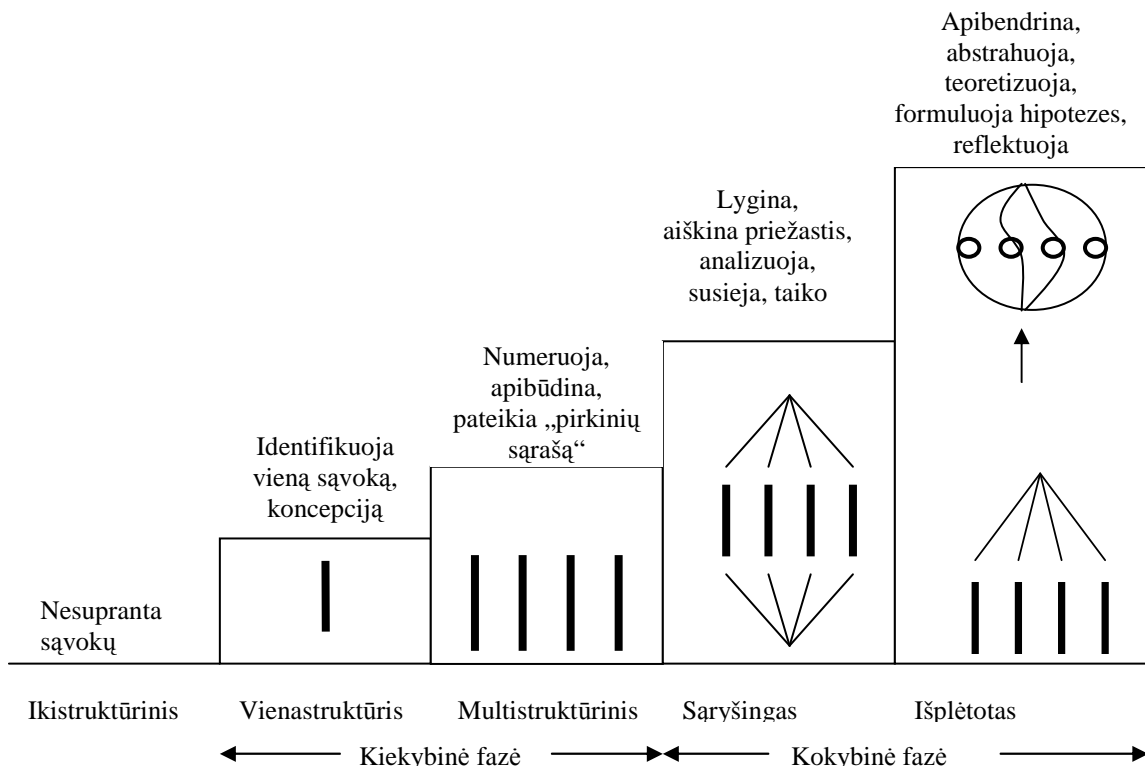
1 pav. Ryšys tarp žinojimo (žinių) tipų (Biggs, 2003, 42)

Supratimo vertinimas. Vertinti, ką studentai suprato, nepakanka žinoti vien tik įgytų studijų metu žinių rūšis. Iš studentų atsakymų (žodžiu ar raštu) vertinimo metu svarbu nustatyti, ką suprato ir kaip suprato, kokia yra jų supratimo struktūra, ar supratimas yra paviršutiniškas ar gilus, visapusiškas. Supratimo vertinimą gali palengvinti SOLO taksonomija.

SOLO siūloma hierarchinė struktūra (žr. 4 pav.) leidžia dėstytojui analizuojant studentų atsakymus nustatyti studijuotos medžiagos **supratimo sudėtingumą**. Kiekvienam hierarchiniam supratimo (kaip mokymosi rezultato) lygmeniui apibūdinti yra pateikiamos dvi subkategorijos, apibūdinančios (a) paprastą ir (b) sudėtingą, kompleksinį supratimą, demonstruojantį įgytus studijų metu aukšto lygio kognityvinius gebėjimus, kiekvieno atskiro lygmens viduje.

⁴³ Biggs, J. B. (2003) Teaching for Quality Learning at University: What the student does. Second edition. The Society for Research into Higher Education and Open University Press.

- ***Ikistruktūrinis (Prestructural)***. Studentas nesupranta studijuotos medžiagos. Atsakinėdamas jis naudoja nereikšmingą informaciją, nepateikia prasmingo atsakymo.
- ***Vienastruktūris (Unistructural)***. Atsakymas, sutelktas į vieną aspektą ar studijuotos medžiagos struktūrinį elementą.
 - (a) paprastas įsisavintų sąvokų, terminų vartijimas;
 - (b) konceptualiai, kompleksiškai analizuoja vieną sąvoką (paveiksle vaizduojama **I**).

2 pav. SOLO taksonomija ir supratimo lygmenys (pagal Biggs, 2003, p. 48)

- Multistruktūrinis (Multistructural)** Atsakyme studentas susitelkia į keletą svarbių aspektų, tačiau jie nėra tarpusavyje susiejami.

(a) neorganizuotas, nuoseklus suprantamų sąvokų pateikimas, numeravimas, t.y. sąvokos pateikiamos kaip „pirkinių sąrašas“;

(b) nuoseklus, detalus pasakojimas – strategija, kuri yra taikoma naratyvinio tipo esė rašymui, kuomet nuosekliai, chronologiškai yra aprašomi praeities įvykiai.
- Sąryšinis (Relational)** Kelios esminės dalys yra susiejamos ir integruojamos į viena visumą; detalės susiejamos su išvadomis, studijuota medžiaga gerai suprasta.

(a) bendras (*deklaratyvus*) supratimas, kuris apibūdinamas viena sąvoka/ koncepcija, kuri *integruoja*, sujungia duomenų rinkinį į vieną visumą.

(b) supratimas kaip *pritaikyti* šią integruojančią koncepciją kitiems duomenims suprasti (funcionalus supratimas).
- Išplėtotas abstraktus (Extended abstract)** Atsakyme išmokta medžiaga pateikiama plačiai kaip apibendrinta struktūra, kurioje remiamasi papildomai studijuota informacija, demonstruojami aukščiausio lygmens kognityviniai gebėjimai, konkrečios medžiagos abstrahavimas ir teoretizavimas.

(a) susiejimas su egzistuojančiais principais taip, kad nematomas problemas būtų galima spręsti.

(b) egzistuojančių principų kvestionavimas, tolesnis supratimo plėtojimas, abstrahavimas.